

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

**BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
KİTABŞÜNASLIQ VƏ NƏŞRİYYAT İŞİ KAFEDRASI**

**KİTABŞÜNASLIQ
VƏ
REDAKTOR SƏNƏTİ**

**ELMİ-NƏZƏRİ VƏ
TƏCRÜBİ-METODİK JURNAL**

№1 (6) * 2018

Bakı – 2018

Təsisçi

Knyaz ASLAN

Baş redaktor

Knyaz ASLAN

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Redaktor

Rasim SÜLEYMANOV

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Redaksiya heyəti:

Abuzər XƏLƏFOV

tarix üzrə elmlər doktoru, professor

Xəlil İSMAYILOV

tarix üzrə elmlər doktoru, professor

Bayram ALLAHVERDİYEV

tarix üzrə elmlər doktoru, professor

Kərim TAHİROV

tarix üzrə fəlsəfə doktoru, professor

Cahangir MƏMMƏDLİ

filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Aybəniz ƏLİYEVƏ-KƏNGƏRLİ,

filologiya üzrə elmlər doktoru

İmaməddin ZƏKİYEV

filologiya üzrə elmlər doktoru

Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti: Elmi-nəzəri və təcrübi-metodik jurnal.

– Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2018, №1 (6), 140 s.

Jurnal Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınmışdır.

Şəhadətnamə № 4021, 01.12.2015.

Redaksiyanın ünvanı: Az 1073, Bakı şəhəri, Zəhid Xəlilov küçəsi, 23,
2 №-li tədris korpusu, 508-ci otaq, Bakı Dövlət Universitetinin Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi
kafedrası,

“Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti” jurnalının redaksiyası

Telefonlar: (+994 12) 537-06-43; (+994 50) 365-48-41

№1 (6), Yanvar-İyun, 2018

© “Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti”, 2018, №1 (6).

**MINISTRY OF EDUCATION OF AZERBAIJAN
REPUBLIC
BAKU STATE UNIVERSITY
DEPARTMENT BIBLIOLOGY AND PUBLISHING**

**BIBLIOLOGY
AND
EDITORIAL ART**

**SCIENTIFIC-THEORETICAL
AND PRACTICAL-METHODICAL JOURNAL**

№1 (6) * 2018

Baku – 2018

Founder:
Knyaz ASLAN

Editor-in-chief:
Knyaz ASLAN
Doctor of Philosophy on Pedagogy,
associate professor

Editor:
Rasim SÜLEYMANOV
Doctor of Philosophy on Philology, associate professor

Editorial board:
Abuzar KHALAFOV
Doctor of History, professor
Khalil ISMAYILOV
Doctor of History, professor
Bayram ALLAHVERDIYEV
Doctor of History, professor
Karim TAHIROV
Doctor of Philosophy on History, professor
Jahangir MAMMADLI
Doctor of Philology, professor
Aybaniz ALIYEVA-KANGARLI
Doctor of Philology
İmamaddin ZEKIYEV
Doctor of Philology

Bibliology and editorial art: scientific-theoretical and practical-methodical journal.
– Baku: Baku State University, 2018, №1 (6), 140 p.

Journals have been registered in the Justice Ministry of the Azerbaijan Republic.
Certificate № 4021, 01.12.2015.

Address of the editorial office: Baku city, Az 1073, Zahid Khalilov str., 23
Baku State University, the 2nd teaching building, Room 508
Telephone: (+994 12) 537-06-43; (+994 50) 365-48-41

№1 (6), Yanuar-Juny, 2018
© "Bibliology and Editorial Art", 2018, №1 (6)

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ
БАКИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА КНИГОВЕДЕНИЕ И ИЗДАТЕЛЬСКОЕ ДЕЛО**

**КНИГОВЕДЕНИЕ
И РЕДАКТОРСКОЕ
ИСКУССТВО**

**НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ
И ПРАКТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

№1 (6) * 2018

Баку – 2018

Учредитель:
Князь АСЛАН

Главный редактор:
Князь АСЛАН
доктор философии по педагогическим наукам, доцент

Редактор:
Расим СУЛЕЙМАНОВ
доктор философии по филологическим наукам, доцент

Редакционная коллегия:
Абузар ХАЛАФОВ
доктор исторических наук, профессор
Халил ИСМАИЛОВ
доктор исторических наук, профессор
Байрам АЛЛАХВЕРДИЕВ
доктор исторических наук, профессор
Керим ТАХИРОВ
доктор философии по историческим наукам, профессор
Айбениз АЛИЕВА-КЕНГЕРЛИ
доктор филологических наук
Имамеддин ЗАКИЕВ
доктор филологических наук

*Книговедение и редакторское искусство: научно-теоретический
и практико-методический журнал. – Баку: Бакинский
Государственный Университет, 2018, №1 (6), 140 с.*

**Журнал зарегистрирован в Министерстве Юстиции Азербайджанской
Республики.
Свидетельство № 4021, 01.12.2015**

Адрес редакции: г. Баку, Аз 1014, ул. Захида Халилова, 23
Бакинский Государственный Университет, учебный корпус №2, аудитория
№508
Телефоны: (+994 12) 537-06-43; (+994 50) 365-48-41

№1 (6), Январь-Июнь, 2018
© "Книговедение и Редакторское Искусство", 2018, №1 (6)

REDAKTOR SƏNƏTİ

Knyaz ASLAN
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müdiri,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
knyazaslan@mail.ru

**ƏDƏBİ-BƏDİİ NƏŞRLƏR:
təsnifləşdirilməsi, sistemləşdirilməsi,
tipləri və növləri**

Xülasə

Elmi məqalənin əsas məqsədi ədəbi-bədii nəşrlərin tiplərinin və növlərinin spesifik xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsidir. Məqalədə ədəbi-bədii nəşrlərin təsnifləşdirilməsi, sistemləşdirilməsi və redaktə xüsusiyyətləri araşdırılır. Burada eyni zamanda ədəbi-bədii nəşrlərin tərtibatının, redaktəsinin və nəşrinin daha da yaxşılaşdırılması üçün səmərəli tövsiyələr verilir.

***Açar sözlər:** ədəbi-bədii nəşrlər, ədəbi-bədii nəşrlərin təsnifləşdirilməsi, ədəbi-bədii nəşrlərin sistemləşdirilməsi, ədəbi-bədii nəşrlərin tipləri və növləri, ədəbi-bədii nəşrlərin redaktəsi, ədəbi-bədii nəşrlərin tərtibatı.*

Giriş

Hər il dünyada və Azərbaycanada çapdan çıxan və yayılan çoxsaylı ədəbi-bədii əsərlərdən peşəkarlıqla baş çıxarmaq üçün ədəbiyyata sistemli yanaşma tələb olunur.

Ədəbiyyat aləmi bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan və müəyyən bir şəraitdə nizama salınmış əsərlər qrupu kimi başa düşülür. Qarşılıqlı əlaqədə və qarşılıqlı fəaliyyətdə olan əşyalar və hadisələr çoxluğu tam şəkildə sistem yaradır. Buna oxşar forma isə qruplaşdırma adlanır. Qruplaşdırma zamanı əşyalar və hadisələr müəyyən əlamətlərə görə birləşir. Bir qayda olaraq qruplar cinslərə, növlərə, tiplərə və başqa əlamətlərə görə ayrılır. Müəyyən əlamətə görə formalaşdırılmış qruplar məntiqi ardıcılıqla, məntiqi təcəvüzlə yerləşdirilir. Bu sistemləşdirmənin təsnifləşdirmə növüdür.

Həyat gerçəkliklərini idraki vasitələrlə əks etdirən ədəbi əsərlər *idraki ədəbiyyat*, həyat gerçəkliklərini bədii obrazlar vasitəsilə əks etdirən ədəbi əsərlər *bədii ədəbiyyat* növünü yaradır. Bununla belə, hər iki ədəbiyyat növü bütövlükdə ədəbiyyat anlayışını tam şəkildə əhatə etmir. Belə ki, ədəbiyyatın tərkibinə həm də insanın dünya haqqında və özü haqqında biliklərini, idraki və bədii obrazlar vasitəsilə əks etdirən əsərlər daxildir. Bu isə ədəbiyyatın idraki-obrazlı ədəbiyyat növünü meydana çıxarır.

Hazırda ədəbi-bədii nəşrlər üzərində redaktor işinin təkmilləşdirilməsi, onun dəyərinin müəyyənləşdirilməsi ciddi problemlərdəndir. Ədəbi-bədii nəşrlərin ümumi xarakteristikası, onların yaradılmasında, işlənməsində redaktorun rolu olduqca önəmlidir. Ədəbi-bədii nəşrlərin məqsəd təyinatı, çoxfunksiyalılığı, oxucu ünvanı, eləcə də ədəbi-bədii nəşrlərin dil və üslub xüsusiyyətləri, bədii və texniki tərtibatı və s. kimi mühüm cəhətlər ayrıca araşdırma tələb edir.

Ədəbi-bədii nəşrlərin tipləri və növləri

Ədəbi-bədii nəşrlər bir və ya bir neçə bədii ədəbiyyat əsərini özündə birləşdirən (*əhatə edən*) nəşrdir. Bədii ədəbiyyat əsərində biliyin (*idrakin*) və həqiqətin əks etdirilməsi vasitəsi bədii sözdür.

Ədəbi-bədii nəşrlər bədii ədəbiyyat əsərlərinin məzmunu ilə cəmiyyətin tanış olmasını təmin etməyə, estetik zövqün, əxlaqi prinsiplərin, yüksək mənəvi keyfiyyətlərin formalaşmasına, istirahətə köməyə imkan yaratmaq üçün nəzərdə tutulur. Bu nəşrlərin oxucu təyinatı çox genişdir.

Əsərin təsvir forması (*nəzm, nəsr*), janrı (*böyük – roman, dram, epos; orta – povest, poema, esse; kiçik – hekayə, şeir*), təsvirin və obyektin predmeti (*mənəvi-əxlaqi sfera, sosial problemlər, estetika sahəsi və s.*) ədəbi-bədii nəşrlərdə olan informasiyanın xarakterini müəyyənləşdirir, onun tipinə və növünə təsir göstərir.

Son illərdə bədii ədəbiyyatın nəşrə hazırlanması istiqamətində nəşriyyatların məqsədyönlü fəaliyyət göstərməsi və rəngarəng oxucu maraqlarının təmin olunması məsələləri diqqəti cəlb edir. Bu isə öz növbəsində bədii ədəbiyyat buraxılışının ümumi strukturunun müəyyənləşdirilməsinə, sabit nəşr qrupları haqqında çoxsaylı məlumatın təhlil edilib ümumiləşdirilməsinə və sistemləşdirilməsinə ehtiyac doğurur.

Bədii ədəbiyyat nəşrlərinin tipologiyası kifayət qədər yaxşı işlənib hazırlanmış sahə hesab edilir. Rusiyada ədəbi-bədii nəşrlərin tipologiyası məsələləri ilə kitabşünaslıq elmi baxımından müəyyən dərəcədə B.Y.Buxştab,

E.İ.Proxorov, A.A.Qreçixin, A.Y.Çernyak, L.N.Kastryulina, Q.N.Şvetsov-Vodka, V.Y.Barikin, Azərbaycanda isə B.Allahverdiyev, İ.Vəliyev, K.Aslan və başqaları məşğul olmuşlar.

Rusiya Kitab Palatasının mütəxəssisləri tərəfindən hazırlanmış “Nəşrlərin tipologiyası” monoqrafiyasında ədəbi-bədii nəşrlərin təsnifatının əsasında burada sadalanan əlamətlər dayanır:

- Ədəbi-bədii nəşrlərin funksional istiqaməti (*təyinatı*);
- Ədəbi-bədii nəşrlərin oxucu ünvanı;
- Ədəbi-bədii nəşrlərdə informasiyanın xarakteri;
- Ədəbi-bədii nəşrlərin strukturu;
- Ədəbi-bədii nəşrlərdə mətnin hazırlığının xarakteri;
- Ədəbi-bədii nəşrlərin konstruksiyası.

Mütəxəssislərin əksəriyyətinin fikrincə, **ədəbi-bədii nəşrlərin tipləri** onun məqsədi və oxucu istiqaməti (*təyinatı*) əsasında fərqləndirilir. Funksional istiqaməti (*təyinatı*) əlamətinə görə ədəbi-bədii nəşrlər (*başqa sözlə, bədii ədəbiyyat nəşrləri*) üç yarım tipə bölünür:

- a) elmi ədəbi-bədii nəşrlər;
- b) elmi-kütləvi ədəbi-bədii nəşrlər;
- c) kütləvi ədəbi-bədii nəşrlər nəşrlər.

1) Elmi ədəbi-bədii nəşrlər

- *Elmi ədəbi-bədii nəşrlərin məqsədi bədii ədəbiyyat əsərinin filoloji dəyərləndirilməsindən ibarətdir;*

- *Elmi ədəbi-bədii nəşrlərin oxucu ünvanı peşəkar ədəbiyyatşünaslar, filoloqlar və başqaları hesab olunur;*

- *Elmi ədəbi-bədii nəşrlərin zahiri əlamətlərinə burada sadalanan xüsusiyyətlər daxildir: nümunəvi (qanunauyğun) mətnin mövcudluğu; əsərin bütün variantlarının mövcudluğu; mətnin müəllif redaksiyalarının mövcudluğu; memuarların və sənədli mənbələrin hamısının mövcudluğu; əhatəli (geniş) soraq aparatının mövcudluğu.*

Bədii ədəbiyyat əsərlərinin elmi nəşri tədqiqat işi üçün nəzərdə tutulur. Elmi nəşrin tədqiqat tələbatının təmin olunması istiqaməti əsərlərin seçimində, nəşr strukturunda, soraq aparatında və s. öz əksini tapır.

Bir qayda olaraq, elmi nəşrlər əsər ilk dəfə nəşr edilən zaman elm sahəsində hadisəyə çevrilir. Başqa sözlə, əsərin müasir səviyyədə öyrənilməsi baxımından ilk dəfə nəşr olunan elmi nəşr sayılır. Elmi nəşr həmişə tədqiqatçılar üçün əhəmiyyətli dərəcədə yeni olan mühüm bir məsələni özündə ifadə edir. Buraya unudulmuş və ya daha əvvəl nəşr olunmamış əsərlərin seçimi, mətnin çapa hazırlanması, tərcümənin təqdimatı, şərhlərin, əlavələrin verilməsi və s. kimi məsələlər daxildir. Elmi nəşrdə sırf bədii hədlər bir qədər dağılmış şəkildə olur.

Elmi əsərlər toplusuna yazıçının bütün əsərləri və ya seçilmiş “qeyri-yaradıcı” mətnləri daxil edilir. Bu, həm onun yaradıcılıq bioqrafiyasının öyrənilməsi, həm də bu əsərlərin və ya mətnlərin tədqiqatçılara təqdim olunması məqsədilə həyata keçirilir.

Tədqiqat üçün material təqdim edən elmi nəşrlərdə çox vaxt müxtəlif siyahılardan, tərcümələrdən ibarət olan mətnlər də verilir.

Müşayiətedici materialların sistemi də tədqiqat məqsədlərinə tabe edilir. Elmi nəşri tekstoloji tarixi-ədəbi və ya nəşriyyat şərhli müşayiət edir. Elmi nəşrin soraq aparatı üçün geniş struktur tipikdir. Əsərin tədqiqatına yardım məqsədilə müxtəlif növ əlavələr çap edilir.

Bədii ədəbiyyatın elmi nəşri yazıçının ədəbi irsinin daha geniş, daha tam şəkildə əks etdirilməsi, mətnin dəqiqliyi, soraq aparatının daha diqqətlə hazırlanması ilə fərqlənir. Nəşrin bu tipi tədqiqat işi üçün nəzərdə tutulur. Belə nəşrlər əsərlərin tam külliyyatı və ya əsərlərin akademik külliyyatı şəklində təqdim edilir. Buraya yazıçının qələmindən çıxmış bütün əsərlər: tam (*bitirilmiş*) və natamam (*bitirilməmiş*) əsərlər, hissələr, eskizlər, məktublar, gündəliklər, məqalələr və s. daxil edilir.

2) Elmi-kütləvi ədəbi-bədii nəşrlər

• *Elmi-kütləvi ədəbi-bədii nəşrlərin məqsədi yalnız müəllif mətninin deyil, həm də onun haqqında biliklərin kütləviləşməsindən (populyarlaşmasından) ibarətdir;*

• *Elmi-kütləvi ədəbi-bədii nəşrlərin oxucu ünvanı ixtisaslaşmış oxuculardır;*

• *Elmi-kütləvi ədəbi-bədii nəşrlərin zahiri əlamətlərinə burada sadalanan xüsusiyyətlər daxildir: nümunəvi (qanunauyğun) mətnin mövcudluğu; əhatəli (geniş) soraq aparatının mövcudluğu.*

Elmi-kütləvi ədəbi-bədii nəşr buraya daxil edilmiş əsərlərin öyrənilməsi üçün nəzərdə tutulur.

Elmi-kütləvi əsərlər toplusu yazıçının yaradıcılığının öyrənilməsinə yönəldilmiş dərin əsaslı müəllifə xidmət edir. Buraya yalnız müntəxəbat əsərləri deyil, eləcə də müəllifin yaradıcılıq bioqrafiyası üçün əhəmiyyətli olan, onun tərcümeyi-halının ayrılmaz hissəsinə çevrilən, müəyyən maraq kəsb edən başqa mühüm materiallar da daxil edilir.

Elmi-kütləvi nəşrlərin əsas təyinatı ilə, yəni onların bədii ədəbiyyatın öyrənilməsi istiqaməti ilə əlaqədar ayrı-ayrı nəşrlər üçün, həmçinin müxtəlif növ toplular, seriyalar və s. üçün əsərlər seçilir. Bu, orta və ya ali təhsil müəssisələrində ədəbiyyat kursunun tədris proqramlarına daxil olan əsərlərdən ibarət ola bilər. Yaxud tədris proqramının çərçivəsindən kənara çıxan klassik əsərləri də buraya daxil etmək olar. Bu zaman elə əsərlər seçilməlidir ki, həmin əsərlər bu və ya digər xalqın ədəbiyyatının inkişafı haqqında təsəvvür yarada bilsin. Əlbəttə, seçim zamanı müasir yerli və ya xarici ədəbiyyatın ən əhəmiyyətli əsərlərinin nəşrə daxil edilməsi daha çox əhəmiyyət kəsb edir.

Elmi-kütləvi nəşrlər tərkibinə görə tam deyil. O, yazıçının bütün əsərlərini əhatə etmir, onun soraq aparatı daha çox populyar olur. Burada verilən şərh məntiqli hekayədən ibarətdir, giriş məqaləsi isə müəllifin yaradıcılığının, ədəbiyyatın, dövrün və s. icmal xarakteri daşıyır. Elmi-kütləvi nəşr daha geniş oxucu dairəsi üçün nəzərdə tutulur. O, yazıçının yalnız ən əhəmiyyətli əsərlərini əhatə edən əsərlər toplusu (*küllüyyatı*) şəklində təqdim edilir.

3) Kütləvi ədəbi-bədii nəşrlər

- *Kütləvi ədəbi-bədii nəşrlərin məqsədi incəsənət növlərindən biri kimi bədii ədəbiyyatın kütləviləşməsindən (populyarlaşmasından) ibarətdir;*

- *Kütləvi ədəbi-bədii nəşrlərin oxucu ünvanı elementar bədii qavrayışa malik olan geniş oxucu dairəsidir;*

- *Kütləvi ədəbi-bədii nəşrlərin zahiri əlamətləri bunlardır: titulların və mətnin mövcudluğu; soraq aparatının olmaması.*

Bədii ədəbiyyatın kütləvi nəşri ən geniş oxucu dairələrinin soraqlarını təmin etmək, onları klassik və müasir yazıçıların ən əhəmiyyətli bədii əsərləri ilə tanış etmək üçün nəzərdə tutulur. Bədii ədəbiyyatın növləri strukturuna

(*quruluşuna*) və tərkibinə görə fərqləndirilir. Buraya ədəbi-bədii əsərlərin müstəqil (*ayrıca*) nəşrləri, topluslar, almanaxlar, antologiyalar, seçilmiş əsərlər daxildir.

a) Əsərlər toplusu bir müəllifin yaradıcılığını bütövlükdə təqdim etmək üçün ən əhəmiyyətli əsərlərinin müəyyən hissəsini özündə əks etdirən bircildli və ya çoxcildli nəşrdir.

Əsərlər toplusuna daxildir: *a) Tam əsərlər toplusu; b) Seçilmiş əsərlər toplusu; c) Natamam əsərlər toplusu.*

Seçilmiş əsərlər bir və ya bir neçə müəllifin müəyyən əlamətə görə seçilmiş ən əhəmiyyətli əsərlərinin müəyyən hissəsini özündə əhatə edən bircildli və ya çoxcildli nəşrdir.

b) Toplu bir sıra əsərlərdən ibarət məcmuədir. Toplu bir və ya bir neçə yazıcının əsərlərini özündə əhatə edən nəşrdir.

Toplunun iki növü mövcuddur: *a) Müəllif toplusu; b) Kollektiv toplu.*

Müəllif toplusuna daha çox bir müəllifin, bəzən isə iki müəllifin əsərləri daxil edilir.

Müəllif toplusu janr, tematika (*mövzu*), xronoloji, yekun və başqa növlərdə tərtib olunur.

Kollektiv toplusuna iki və ya daha çox müəllifin əsərləri daxil edilir.

Kollektiv toplusu mövzusuna, ədəbi istiqamətinə, janrına görə müəyyən ədəbi məktəbə, cərəyana, dərnəyə və s. həsr edilmiş əsərlərdən ibarət ola bilər.

Kollektiv toplu almanax, antologiya, müntəxəbat şəklində tərtib edilir.

c) Almanax iki və daha çox müəllifin bir ədəbi istiqamətə və müxtəlif janrlara aid olan əsərlərindən ibarət kollektiv topludur.

Almanax müəyyən əlamətə görə bir yerə toplanmış ədəbi-bədii və ya elmi-kütləvi əsərləri özündə əhatə edən topludur. Almanaxlar ya yaşlı oxuculara, ya da uşaq oxuculara ünvanlanır. Onlar dövrü, qeyri-dövrü və ya serial şəklində ola bilər.

ç) Antologiya ayrı-ayrı müəlliflərin bir janrda yazdığı əsərlərin daxil edildiyi kollektiv topludur.

Antologiya müxtəlif müəlliflərin seçilmiş əsərlərinin toplusudur.

d) Müntəxəbat bir tədris kursuna daxil olan müxtəlif əsərlərin tam şəkildə və ya ayrı-ayrı hissələrdən ibarət formada bir yerdə tərtib edilmiş kollektiv topludur.

e) Mononəşr bir müəllifin ayrıca nəşridir. Mononəşrin iki növü mövcuddur: *a) Tam mətnli mononəşr; b) Qısaltılmış (uyğunlaşdırılmış mətnlə) mononəşr.*

Ədəbi-bədii nəşrlərin konstruksiyası və tərtibatı

Ədəbi-bədii nəşrlərin konstruksiyası nəşrin, müəllifin, janrın, ədəbi əsərin məzmununun və s. məqsədi və oxucu təyinatı ilə müəyyənləşdirilir.

Elmi əsərlər külliyyəti (topluları) böyük həcmli (*çoxcildlilərin 60-a qədər cildi olur*) malikdir. Onlar uzun müddətli istifadə üçün nəzərdə tutulur. Elmi əsərlər külliyyəti adətən parça ilə örtülmüş möhkəm cilddə buraxılır, zahiri tərtibatı ciddi, elmi tip xarakterində olur. İllüstrasiyalar, bir qayda olaraq, sənədli tip qaydasında verilir.

Elmi-kütləvi nəşrlər oxucuların geniş dairəsi üçün nəzərdə tutulmuş, intensiv istifadəyə hesablanmışdır. Bu nəşrlər orta formatlı, qalın cildli, adətən süni materiallarla örtülmüş möhkəm cildli olur. Bir qayda olaraq orta keyfiyyətli kağızda çap edilir. İllüstrasiyalar az verilir, əsasən bədii bədii-obrazlı tipdə olur.

Ayrı-ayrı əsərlərin və topluların nəşrləri qənaətli, adi və daha yaxşı, daha təkmil tərtibatda çıxı bilər. Bahalı kağız növlərində nəşr edilmiş, çoxrəngli çap olunmuş, zəngin dekorasiya və illüstrasiyalarla bəzədilmiş, qızıl haşiyələrlə toxuma cildlərdə hazırlanmış son dərəcə nəfis (*təmtəraqılı, möhtəşəm*) nəşrlər də mövcuddur. Bununla belə, qəzet kağızında çap edilmiş, şriftli üzlüklə örtülmüş, illüstrasiyalar və dekorativ bəzəklər olmadan buraxılan nəşrlər üstünlük təşkil edir.

“Məktəblinin kitabxanası”, “Uşaq ədəbiyyatı kitabxanası”, “Dünya ədəbiyyatı kitabxanası” və digər seriyalar tipik tərtibatda buraxılır. Bu nəşrlər xüsusi qrafik əlamətlərə malikdir: seriyanın markası, onun adı və s. üzlükdə, cildin kötüyündə, titul vərəqində verilir.

Yüksək keyfiyyətli materiallardan hazırlanan yubiley, hədiyyə, xüsusi bədii, miniatür, faksimile, bibliofil (*kitab həvəskarlığı*) nəşrləri, bir qayda olaraq, az tirajla buraxılır. Onlar konstruksiya və formatına görə müxtəlif cür olur. Belə nəşrlər rəngli illüstrasiyalarla müşayiət olunur, super üzlüklərlə, futlyarlarla, manjetlərlə və s. təchiz edilir.

Ədəbi-bədii kitabların nəşr növləri

Ədəbi-bədii kitabların nəşr növləri ənənəvi olaraq bu sahədə bütün tipoloji bölgülərin işlənilib hazırlanması və müəyyənləşdirilməsi baxımından demək olar ki, yüksək səviyyədədir. Bu məsələ ilə bağlı xüsusi ədəbiyyatın dairəsi olduqca genişdir. Həmin problem Rusiyada və digər xarici ölkələrdə aparılmış bir sıra elmi-tədqiqatlarda, yazılmış dissertasiyalarda və dərc

olunmuş elmi məqalələrdə kifayət qədər ətraflı təhlil edilmişdir. Buna görə də biz nəşr növlərinin fərqləndirilməsinə bu və ya digər yanaşmanı daha aydın xarakterizə edən əsas nöqtəyi-nəzərlərin müzakirəsi ilə kifayətlənəcəyik.

XX əsrin 60-cı illərində Rusiyada ədəbi-bədii kitab nəşrinin tipologiyasına tekstoloji ədəbiyyatşünaslıq yanaşması ümumiləşdirilmiş şəkildə işlənmişdir. Belə ki, SSRİ Elmlər Akademiyası nəşriyyatında müəlliflər kollektivinin nəşr etdirdiyi “Mətnşünaslığın əsasları” (“*Основы текстологии*“, *Москва, 1962*) adlı monoqrafiyada **Yevgeni İvanoviç Proxorov**un yazdığı “Nəşrin tipləri” fəslində və yenə də onun “Mətnşünaslıq: Klassik ədəbiyyatın nəşri prinsipləri” (“*Текстология: принципы издания классической литературы*“, *Москва, 1966*) dərslində bütövlüklə bədii ədəbiyyatın nəşr növləri probleminə daha geniş yer verilmişdir.

Y.İ.Proxorov ədəbi-bədii kitab nəşrlərini beş növə ayırır:

- 1) *Əsərlərin tam külliyyatı*;
- 2) *Əsərlər külliyyatı (əsərlər)*;
- 3) *Seçilmiş əsərlər (seçmə əsərlər, seçilmişlər)*;
- 4) *Toplu*;
- 5) *Bir əsərin müstəqil (ayrıca) nəşri*.

Y.İ.Proxorov daha əvvəl nəşr olunmuş “Mətnşünaslığın əsasları” adlı əsərində qeyd edir ki, nəşrlərin növləri nəşrin tərkibindən asılı olaraq fərqləndirilir. Sonralar yazdığı dərsləkdə isə o, bu fikri dəqiqləşdirərək bildirir ki, növlər üzrə nəşrlərin təsnifatının əsasında nəşrlərin tərkibinin bütövlük dərəcəsi dayanır.

Y.İ.Proxorovun konsepsiyasında hər şeydən əvvəl bölgünün əsasının seçimi, nəşrlərin növlərini müəyyənləşdirən tipoloji əlamət şübhə doğurur. Həqiqətən “nəşrin tərkibinin tamlıq (*bütövlük*) dərəcəsi”ni onun təklif etdiyi bədii ədəbiyyat nəşri növlərindən yalnız birinci üç bölgünün əsasına qoymaq olar:

- 1) *Əsərlərin tam külliyyatı*;
- 2) *Əsərlər külliyyatı*;
- 3) *Seçilmiş əsərlər*.

Digər bölgülər, məsələn, toplu və xüsusən bir əsərin müstəqil nəşri üçün bu meyar əlverişli deyil. Bundan başqa, “nəşrin tərkibinin tamlıq (*bütövlük*) dərəcəsi” öz-özlüyündə ikinci əlamət, ədəbi-bədii kitab nəşrinin tipoloji əlamətlərinə münasibətdə daha əhəmiyyətli nəticə hesab olunur.

Y.İ.Proxorovun seçimində tekstoloji yanaşmanın spesifikasiyası görünür. Bu yanaşma zamanı diqqətin yalnız daha çox ədəbi-bədii kitab nəşri mətnlərinin hazırlığı xarakteri üzərinə cəmləşdirilməsi cəhdi özünü göstərir.

Kitab nəşrində mətnşünaslıq üçün daha az əhəmiyyət kəsb edən xüsusi kitabşünaslıq xarakteristikası isə bu zaman ikinci plana keçirilir.

Y.İ.Proxorovun təklif etdiyi növ adlarının özü də etiraz doğurur. Bu, hər şeydən əvvəl, növlərin tipoloji sırasına əsərlərin tam külliyyatının, əsərlər külliyyatının və seçilmiş əsərlərin əlavə edilməsinə aiddir. Belə ki, onlar əslində nəşrin eyni növünün modifikasiyası, yəni şəklinin dəyişdirilməsidir.

Y.İ.Proxorov tərəfindən təklif edilmiş nəşrlərin növlərə ayrılması meyarı onların arasında sərhədləri dəqiq müəyyənləşdirməyə imkan vermir, xüsusilə əsərlər külliyyatı və seçilmiş əsərlər arasında fərq qoymaq mümkün olmur. Toplular (*məcmuələr*) və seçilmiş əsərlər arasındakı sərhədi tapmaq da bir o qədər çətindir.

Bununla birlikdə belə bir faktı da qeyd etməmək olmaz ki, ədəbi-bədii kitabların nəşr növlərinin bu sxemi onların tipoloji sistemləşdirməsi və mətnşünaslıq istiqamətində praktik olaraq birinci cəhd idi. Bu sxem xüsusilə klassik ədəbi-bədii əsərlərin nəşrinin redaksiya-tekstoloji hazırlığı planı baxımından kifayət qədər məhsuldar oldu.

Kitab nəşrinin ədəbi-bədii növlərinin sistemləşdirilməsində əsas prinsiplərə yaxın ilk yanaşma kitabxana-bibliografiya sahəsinin nümayəndəsi **Boris Yakovleviç Buxştəb**ın adı ilə bağlıdır. Belə ki, B.Y.Buxştəb mətnşünas (*tekstoloq*) kimi çox məşhurdur. O, Rusiya klassikasının bir çox nəşrlərinin çapa hazırlanmasında fəal iştirak etmişdir. Bununla belə, B.Y.Buxştəb ədəbi-bədii nəşrlərin növ sistemləşdirməsini kitabxana-bibliografiya işinə uyğunlaşdırmağa cəhd göstərmişdir. Bu, onun “Ədəbi-bədii nəşrlərin tipologiyasının problemləri” (“*Проблемы типологии литературно-художественных изданий*”) məqaləsində və bütövlükdə kitabçılıq işinin spesifikasiyası əlaqədar olan əsərlərində özünü aydın göstərir (*Исследования и материалы*, 1975. Санкт-Петербург. 32, с. 5-35).

B.Y.Buxştəb tərəfindən təklif edilmiş ədəbi-bədii kitab nəşrlərinin növləri sisteminin üstünlüyü nədədir? Nəşrin hər bir növünün modifikasiyalarının ayrılmasını, növlərin tam (*bütöv*) sxemini yaratmaq cəhdini bu sistemin üstün cəhətləri hesab etmək olar.

B.Y.Buxştəb ədəbi-bədii kitab nəşrlərinin növlərini belə müəyyənləşdirir:

1) Əsərlər külliyyatı

a) *Əsərlərin tam külliyyatı*

b) *Mətnlərin tam külliyyatı*

c) *Mətnlərin seçilmiş qeyri-yaradıcı mətnlərlə tam külliyyatı*

ç) *Ədəbi əsərlərin tam külliyyatı*

- d) *Bədii əsərlərin tam külliyyatı*
- e) *Eyni janrlı əsərlərin tam külliyyatı*
- ə) *Seçilmiş əsərlərin külliyyatı*

2) Əsərlər toplusu

- a) *Müəllif toplusu*
- b) *Kollektiv toplu*
- c) *Almanax*
- ç) *Antologiya*
- d) *Müntəxəbat*

3) Bir əsərin nəşri.

B.Y.Buxştabın təklif etdiyi ədəbi-bədii kitabların nəşr növlərinin bu sistemi Y.İ.Proxorovun sxemindən onunla fərqlənir ki, burada əsas növlərin sırasına nəşrlərin yalnız üç növü daxil edilmişdir. Onlardan hər biri keyfiyyətli fərqlərə malikdir və bu qrupun ümumi spesifikasiyasını əks etdirir. B.Y.Buxştabın sxemində ədəbi-bədii nəşrlərin hər bir növünün daxilində modifikasiyaların az miqdarının mövcudluğu da nəzərə alınmışdır.

Bununla birlikdə bu sxemdə də aşkar ziddiyyətlər var. Belə ki, “Eyni janrlı əsərlərin tam külliyyatı”nın əsərlər külliyyatının variantı kimi ayrılması, eləcə də “Əsərlərin tam külliyyatı”nın, “Bədii əsərlərin tam külliyyatı”nın və “Eyni janrlı əsərlərin tam külliyyatı”nın məqsədəuyğun şəkildə eyni tipoloji sırada verilməsi ilə razılaşmaq olmaz.

“Eyni janrlı əsərlərin tam külliyyatı” hətta müəllifin özünün irəli sürdü-yü meyar əsasında “Əsərlərin toplusu” modifikasiyasına uyğun gəlir. Axı eyni janrlı əsərlərin tam tərkibinə baxmayaraq, nəşrdə onsuz da həmin müəllifin yaradıcılığı bütövlükdə deyil, yaradıcılığının yalnız bir hissəsi əks etdiriləcəkdir. Bunu “Bədii əsərlərin tam külliyyatı” haqqında da demək olar. Buna görə də “Bədii əsərlərin tam külliyyatı” “Əsərlər toplusu”ndan daha çox “Toplu-lar”ın növü kimi təsnifləşdirilə bilər.

Bundan başqa, B.Y.Buxştabın sxemində digər çatışmazlıqlar da möv-cuddur.

Ədəbi-bədii kitabların nəşr növlərinin tipologiyasına redaksiya-nəşriyyat və redaksiya-tekstoloji yanaşma 1970-ci illərdə Rusiyada **N.P.Lavrovun** bir sıra əsərlərində də ardıcılıqla təqdim edilmişdir. Bununla da onun elmi baxışları ədəbi-bədii kitab nəşrlərinin ümumi kitabşünaslıq baxımından sistemləşdirməsi prinsiplərinin hazırlanması və təkmilləşdirməsi istiqamətlərini inkişaf etdirmişdir. N.P.Lavrov “Bədii, uşaq ədəbiyyatı, incəsənət, filologiya üzrə nəşrlər” (*“Издания художественной, детской литературы, по искусству, филологии” (Москва, 1979)* adlı dərs

vəsaitində elmə nəşrlərin növlərə ayrılmasının yeni tipoloji əlamətlərini daxil etməyə çalışmışdır.

Ədəbi-bədii nəşrlərin növlərinin və onların növ müxtəlifliklərinin N.P.Lavrov tərəfindən təklif edilmiş sxemi özünün prinsipial vəziyyətinə görə B.Y.Buxştəbin yaratdığı sxemin sonrakı inkişafıdır. N.P.Lavrovun sxemi belədir:

1. Ayrı-ayrı əsərlərin nəşri:

- a) *Tam mətnli ayrı-ayrı əsərlər;*
- b) *Qısaldılmış mətnli ayrı-ayrı əsərlər.*

2. Toplular:

- a) *Müəllif toplusu – janr, tematik, xronoloji və s.;*
- b) *Kollektiv toplusu – janr, xronoloji, janr-xronoloji, tematik və s.: almanax, antologiya, müntəxəbat.*

3. Əsərlər külliyyatı:

- a) *Seçilmiş əsərlərin külliyyatı;*
- b) *Natamam əsərlərin külliyyatı;*
- c) *Əsərlərin tam külliyyatı.*

Göründüyü kimi, əsas növlər sırasında nəşrlərin yalnız üç növü verilir: ayrı-ayrı əsərlərin nəşri, toplular, əsərlər külliyyatı. Belə ki, onlar məcmu halda öz növ müxtəliflikləri ilə nəşrlərin praktik olaraq bütün mövcud variantlarını əks etdirir. B.Y.Buxştəbin sxemi ilə müqayisədə N.P.Lavrovun təhlil edilən sxeminin üstünlükləri onun daha çox ardıcıl olması, nəşrlərin növlərindən hər birinin modifikasiyasının ayrılması ilə əsaslandırılır.

Ədəbi-bədii kitab nəşrlərinin növü kimi toplusunun yerinin o qədər də ciddi müəyyənləşdirilmədiyinə baxmayaraq, B.Y.Buxştəba nisbətən N.P.Lavrov öz sxemində həm müəllif, həm də kollektiv topluların əsas növlərini daha ardıcılıqla əks etdirmişdir. Bu halda topluların növləri əlamətlərinə görə tam ciddi şəkildə fərqləndirilir ki, bunun əsasında da onların tərkibi formalaşdırılır: janr, tematik, xronoloji, janr-xronoloji və s. üzrə toplular.

Eyni zamanda ayrı-ayrı əsərlərin nəşrinin iki varianta: tam mətnli və qısaldılmış mətnli ayrı-ayrı əsərlərin nəşrinə ayrılması da yanlışdır. Hər şeydən əvvəl mətnin tamlığı və ya natamamlığı ədəbi-bədii kitab nəşri deyil, ədəbi-bədii əsərin xarakteristikasıdır. Mətnin ixtisarı, onun uyğunlaşdırılması zamanı isə artıq digər ədəbi-bədii əsərin mətni ilə işləmək lazım gəlir ki, buna da əsərin daha tam variantı kimi yox, başqa ədəbi-bədii əsər kimi baxılmalıdır. O, bir əsərin variantı kimi deyil, əsərin ayrıca nəşri kimi meydana çıxır.

Ədəbi-bədii kitab nəşrlərinin növlərinin N.P.Lavrov tərəfindən təklif edilmiş sxemi vaxt baxımından son zamanlar işlənib hazırlanmış təsnifatlar-

dan biridir. Buna görə də orada əvvəlki bütün sxemlər, onların üstünlükləri və çatışmazlıqları nəzərə alınmışdır. Bununla belə, müəllif tekstoloji yanaşma şərtlərinin təsiri nəticəsində bir sıra səhvlərə də yol vermişdir. Sxemin ən uğurlu hissələri də elə müəllifin tekstoloji deyil, kitabşünaslıq xarakterli (*məsələn, əsərlər topluları variantlarının fərqləndirilməsi*) başqa tipoloji əlamətlərdən istifadəsi ilə bağlıdır. Bundan başqa, N.P.Lavrov bu tipoloji əlaməti “nəşriyyat təyinatı” (*məqsədli təyinata yaxın*) adlandırmış, hərçənd özü ondan istifadə etməmişdir. O, həmçinin ədəbi-bədii kitab nəşrləri növünün oxucu maraqları ilə əlaqəsini göstərmiş, yəni dolayısı ilə etiraf etmişdir ki, nəşrin növü eyni zamanda oxucu ünvanından asılıdır.

Kitabşünaslıq elmi baxımından ədəbi-bədii nəşrlərin növlərini əks etdirən sxem **S.P.Omilyançuk** tərəfindən işlənib hazırlanmışdır. Müəllifin “Əsərlər toplusu nəşr növü kimi” (“*Собрание сочинений как вид издания*”. M., 1971) mövzusunda namizədlik dissertasiyasında irəli sürülmüş bu sxem özünün daha ciddi düzülüşü ilə fərqlənir. Məhz bu tədqiqatda ilk dəfə kitabşünaslıq kateqoriyası kimi ədəbi-bədii kitab nəşri növünün müəyyənləşdirilməsi öz ifadəsini tapmışdır. Burada nəşrin hər növü öz məqsədinə (*məqsəd istiqamətində*) uyğun olaraq “Müəllifin ədəbi irsi” üsulu ilə müəyyənləşdirilmişdir. Ədəbi-bədii kitabların nəşr növlərinin bölgüsünün əsasında məqsəd istiqaməti qəbul edilmişdir. Başqa sözlə, məqsəd istiqaməti subyektlər kimi onların spesifikasını və ədəbi-bədii kitabla ünsiyyətin nəticələrini əks etdirən ən əhəmiyyətli tipoloji əlamətlərdən biri hesab olunur.

Bütövlükdə S.P.Omilyançukun mövqeyi kitabın tipologiyası haqqında müasir kitabşünaslıq təsəvvürlərinə ən uyğun olanıdır və buna görə ədəbi-bədii kitabların nəşr novlərinin müəyyənləşdirilməsi probleminin həlli baxımından ən perspektivli təsnifat hesab oluna bilər.

Bununla birlikdə bu konsepsiyada da ədəbi-bədii kitabların nəşrinə xas olmayan “ədəbiyyatşünaslıq funksiyaları” ilə bağlı müəyyən çatışmazlıqlar var. Əgər nəşr növlərinin təyinatına müraciət etsək, onda görərik ki, onların hamısının məqsədi “elmi cəhətdən əsaslandırılmış xarakteristika”, “xüsusi elmi araşdırma və ya müəllifin yaradıcılığının kütləviləşdirilməsi” olur. Sözsüz, ədəbi-bədii kitab nəşrləri cəmiyyətdə bu funksiyaları yerinə yetirə bilər və yerinə yetirir, lakin onlar əsas deyil, əhəmiyyətli deyil, tip yaradan deyil. Belə funksiyalar ədəbiyyatşünaslığın səlahiyyətindədir və onları ədəbi-bədii kitabların nəşrinə mexaniki daşımaq olmaz.

Nəticə

Ədəbi-bədii kitabların nəşr növlərinin sistemləşdirilməsinin əsas konsepsiyalarını təhlil edərək, belə nəticəyə gəlmək olar ki, nəşr növlərinin tipoloji meyarlarının təyinatına yanaşmalardakı fərqə baxmayaraq, tədqiqatçıların əksəriyyəti əsas sırada yalnız üç növün ayrılmasını qanuni hesab edir:

- a) *Əsərlər külliyyatı;*
- b) *Toplu;*
- c) *Bir əsərin ayrı-ayrı nəşrləri.*

Lakin ədəbi-bədii kitab nəşrlərinin növlərindən hər birinin müəyyən müxtəlifliyinin mövcud olması və onların modifikasiyalarının ayrılması kitab işi təcrübəsində, xüsusilə kitab ticarətində bu sxemdən istifadə zamanı qarşısızalmaz çətinliklər yaradır.

Ədəbi-bədii kitab nəşrinin tipoloji əlamətlərindən istifadə etməklə onların dialektik vəhdətində bu sxemin qaydaya salınmasına ehtiyac yaranır. Bu sistemli əlaməti predmet, məqsədli təyinat və oxucu ünvanı adlandırırlar. Nəşrlərin növlərə ayrılmasının əsasında da məhz bu sistem dayanır. Bu cür yanaşmaya tələbat və qanunauyğunluq onunla təsdiq edilir ki, demək olar bütün tədqiqatçılar bilərəkdən, ya da bilməyərəkdən bu məsələnin həllində həmin sistemdən istifadə etmiş və ya ondan bəhrələnmişlər.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, növ kateqoriyalarının adları (əsərlər toplusu, topla, bir əsərin nəşri) praktik nəşriyyat terminologiyasından alınsa da, öz məzmunu baxımından onlarla uyğun gəlmir. Bundan başqa, bu terminologiyanın özü də hələlilik sabitləşməmişdir və buna görə bəzi növ kateqoriyalarının daha uyğun mənalarının tapılması lazım gəlir.

Belə yanaşma zamanı ədəbi-bədii kitab nəşrinin üç növünü müəyyənləşdirmək daha qanunauyğundur:

- a) *Əsərlər toplusu;*
- b) *Toplu;*
- c) *Bir əsərin nəşri.*

Bu halda onlardan hər biri öz predmetinə, məqsədli təyinata və oxucu ünvanına malik olacaqdır. Eləcə də hamısı birlikdə ədəbi-bədii kitab nəşrinin konkretləşdirilməsinin birinci mərhələsinin səviyyəsini təşkil edəcəkdir. Bu səviyyələrin sistemləşdirilməsi onların fərqləndirilməsi prinsipinə görə daha çox ümumidən xüsusiyyətdə doğru istiqamətlənməlidir. Ədəbi-bədii kitab nəşrinin əksətdirmə prinsipinə görə “ümumi - xüsusi - tək” üsulu nəşriyyat işinin təşkilində daha məqsədəuyğun hesab edilir.

Knyaz ASLAN

TYPOLOGICAL FEATURES
OF LITERARY AND ART EDITIONS

Summary

The main purpose of this scientific article is to determine the specific features of species and types of literary and art publications. The article explores the features of classification, systematization and editing of literary and art publications. At the same time, effective recommendations are put forward here to further improve the design and editing of literary and art publications.

Key words: *literary and art publications, classification of literary and art publications, systematization of literary and art publications, typology of literary and art publications, editing of literary and art publications, design of literary and art publications.*

КНЯЗЬ АСЛАН

ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛИТЕРАТУРНО-
ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ИЗДАНИЙ

Резюме

Основной целью нынешней научной статьи является определение специфических особенностей видов и типов литературно-художественных изданий. В статье исследуются особенности классификации, систематизации и редактирования литературно-художественных изданий. В то же время здесь выдвигаются эффективные рекомендации для дальнейшего улучшения оформления и редактирования литературно-художественных изданий.

Ключевые слова: *литературно-художественные издания, классификация литературно-художественных изданий, систематизации литературно-художественных изданий, типология литературно-художественных изданий.*

жественных изданий, редактирование литературно-художественных изданий, оформление литературно-художественных изданий.

ƏDƏBİYYAT

a) Azərbaycan dilində

1. *Aslan K. Şəxsiyyətin formalaşmasında bədii ədəbiyyatın rolu: Monoqrafiya. – Bakı, 2005, 330 s.*
2. *Ədəbiyyatşünaslıq: Ensiklopedik lüğət. – Bakı, 1998, 320 s.*
3. *Ədəbiyyat nəzəriyyəri: Dərs vəsaiti. – Bakı, 2012, 230 s.*
4. *Vəliyev İ. Ədəbi-bədii və uşaq kitablarının redaktəsi: Dərslik. – Bakı, 2012, 202 s.*

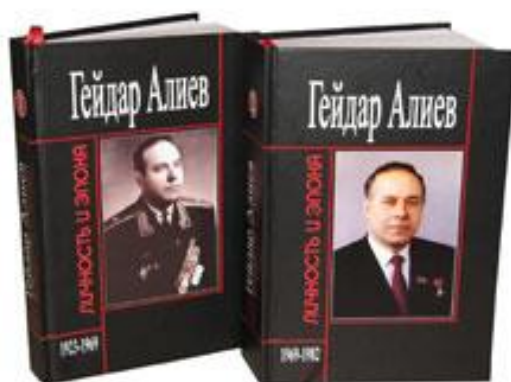
a) Rus dilində

5. *Бухштаб Б.Я. Проблемы типологии литературно-художественных изданий // Книга: Исслед. и материалы, 1976, Сб. 32, с. 5-35.*
6. *Гречихин А.А. Типология книги. – Москва: Книга, 1984, 72 с.*
7. *ГОСТ 16447-78. Издания. Термины и определения основных видов. Взамен ГОСТ 16447-70; Введ. 01.07.79. 19 с.*
8. *Кожевников Г.В. Типология литературно-художественной книги: Учебник. – Москва, 2001.*

Rəyçilər: *dos. R. Süleymanov, dos. Ş. Quliyeva*

KİTABŞÜNASLIQ

Rasim SÜLEYMANOV
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının dosenti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

**“HEYDƏR ƏLİYEV: ŞƏXSİYYƏT VƏ ZAMAN”
ÇOXCİLDLİ KİTABININ NƏŞRİ MƏSƏLƏLƏRİ**

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan xalqının tarixində, həyatında, prinsipiallıq, xalqının sevgisi, ədalət və eyni zamanda, müasir cəmiyyətin mənfi hadisələrinə qarşı parlaq insani qabiliyyətləri ilə müasirlərini heyran qoyan qeyri-adi şəxsiyyət Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətinin miqyasını əks etdirən, məşhur yazıçı-publisist Elmira Axundovanın kitablarının nəşri məsələləri əhatə olunmuşdur.

Yazıçı-tədqiqatçı Elmira Axundova Heydər Əliyev ömrünün ən parlaq mərhələlərini, bir növ salnamə-bioqrafiyasını, aylara və illərə səpələnmiş tarix və hadisələrdən ibarət unikal xronoloji təqvim yaratmışdır.

Açar sözlər: Müstəqil Azərbaycan, şəxsiyyət, siyasi portret, çoxcildlik, redaktor, ofset çap üsulu, xronika, memuar, roman-tədqiqat.

Tanınmış Azərbaycan yazıçı-publisisti, ictimai xadimi, Azərbaycan Dövlət Mükafatı Laureatı, Millət vəkili Elmira Axundova Heydər Əliyevin ilk bioqraflarındandır.

Onun dahi şəxsiyyətin siyasi bioqrafiyasının müxtəlif dövrlərini əks etdirən “Naşirin qətli” (2001), “Həqiqət anları” (2003), “Şüşə saray” kitabları ölkənin mədəni həyatında hadisəyə çevrilmişdir.

Elmira Axundova “Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman” adlı çoxcildlik roman-tədqiqatını ömrünün ən mühüm layihəsi sayır. Uzun illər gərgin zəhmət, qəhrəmanın uşaqlıq və gənclik dostları, qohumları və yaxınları ilə lentə alınmış yüzlərlə söhbət, tanınmış siyasi xadimlər və dövlət adamları ilə müsahibələr, DTK arxivlərində, Prezidentin şəxsi arxivində iş romanının unikal sənədli əsasını təşkil edir. Kitab xeyli sayda az məlum olan fakt, epizod, eksklüziv informasiya ilə zəngindir.

Yazıcının Heydər Əliyevlə şəxsi tanışlığı və dostluğu romana xüsusi emosionallıq və səmimiyyət gətirir.

Azərbaycan Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri, akademik Ramiz Mehdiyevin kitabda yer almış fikri belədir: “Bütün açıqlığına baxmayaraq, bir şəxsiyyət kimi Heydər Əliyev müasirləri üçün sırr olaraq qalır”.

Azərbaycan rəhbərinin komandasında uzun illər çalışmış akademik R.Mehdiyev müəlliflə Ümummilli Lider haqqında fikirlərini bölüşmüş insanlardan biridir. O hesab edir ki, “Heydər Əliyevin hərtərəfli siyasi portretini yaratmaq çox çətindir, çünki bunun üçün bütöv bir dövrü təsvir etmək tələb olunur. Bu isə son dərəcə mürəkkəb vəzifədir” [1, 3].

Elmira Axundovanın roman-tədqiqatda qarşıya qoyulan vəzifəsi məhz Heydər Əliyevin siyasi bioqrafiyasının yaradılması və XX yüzilliyin fonunda onun insan taleyini əks etdirmək olmuşdur.

“Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman” çoxcildliyinin birinci və ikinci cildləri 2007-ci ildə “Ozan” nəşriyyatı tərəfindən rus dilində 1500 nüsxə tirajla çap olunmuşdur.

I cildin redaktoru Azərbaycanın Əməkdar jurnalisti Vladimir Morozkovdur. Bu cildin rəssamı Azərbaycanın Əməkdar rəssamı İsmayıl Məmmədovdur.

Kitaba “İki əsrin qəhrəmanı” adlı ön söz yazmış görkəmli qazax şairi və ictimai xadimi Oljas Süleymenovun sözlərinə görə, Elmira Axundova “təşkilatçılıq bacarığına malik olan insanın həyatda necə irəlilədiyini, ictimai həyatın hamar olmayan pillələri ilə necə yuxarı qalxdığını, insanlarla, “instansiyalarla”, xalqla ünsiyyətdən bəhrələnərək, Ümummilli Liderə çevrilməsini diqqətlə izləyir. Belə kitablar vacibdir: onlar yeni nəsil rəhbərlərin yetişməsinə kömək edir. Qismətinə bir ölkədə iki dövlətin rəhbəri olmaq düşmüş Heydər Əliyevin nadir təcrübəsi xüsusilə əvəzsizdir” [2, 3].

Oljas Süleymenov ön sözdə fikrini belə tamamlayır: “Qüdrətli hökmdarlar dövlətləri yaradır, qoruyur, zəif, səriştəsiz hökmdarlar isə - dağıdırlar. Qarşısında gələcəyə doğru yüksəlişin çətin illəri duran yeni, müstəqil Azərbaycanın təməllərini qoyan Heydər Əliyev ömür və mübarizə təcrübəsindən belə bir ibrət hasil edərsən” [2, 4].

Kitabın birinci cildinin Azərbaycan dilində tərcüməsi 2007-ci ildə “CBS Polygraphic production” mətbəəsində 2000 nüsxə tirajla çap olunmuşdur.

Bu nəşr Heydər Əliyevin doğulduğu 1923-cü ildən Azərbaycan rəhbəri seçildiyi 1969-cu ilədək olan dövrü əhatə edilir.

İkinci cild isə Ulu Öndərin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illəri əhatə edir.

Birinci cildin I, II fəsillərini Əməkdar jurnalist Nərgiz Qurbanova, III, IV fəsilləri isə filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Yaşar Quluzadə tərcümə etmişlər. Bu cildin redaktoru Məmməd Oruc, korrektorü Gülarə Əmirxanova, texniki redaktoru Cəsarət Qasımovdur. Ofset çap üsulu ilə nəşr olunmuş kitabın formatı 60x90-dır.

“Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman. Həyat və fəaliyyətinin xronikası” adlanan ikinci cild “Ozan” nəşriyyatı tərəfindən 2008-ci ildə nəşr olunmuşdur. Cildin redaktoru Nərgiz Qurbanova, rəssamı İsmayıl Məmmədov, tərtibçiləri isə Elmira Axundova və Yelena Axundovadır. Kitab Azərbaycan dilində 2000 nüsxə tirajla çap olunmuşdur.

“Böyük ömrün xronikası” bölməsində Ümummilli Lider Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətinin iyirmi illik xronikası (1969-cu ildən 1989-cu ilədək) əhatə edilmişdir.

Kitabın yaranması barədə “Bir neçə söz” bölməsində Elmira Axundova qeyd edir ki, “Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman” roman-tədqiqatı üzərində çalışarkən mən qəzet və digər dövrü nəşrlərdən, informasiya agentliklərinin lentlərindən həm respublikamızın, həm də bütövlükdə İttifaqın tarixindən qəhrəmanımın fəaliyyəti ilə birbaşa bağlı olan və ən əlamətdar mərhələləri səciyyələndirən hadisə və faktları yazıb götürürdüm. Növbəti dəfə bu yazıları

gözdən keçirərkən başa düşdüm: elmi-obyektiv əsər kimi tarixi əhəmiyyət daşıya bilən, Heydər Əliyev ömrünün ən parlaq mərhələlərindən birinin bir növ salnamə-bioqrafiyası, aylara və illərə səpələnmiş tarix və hadisələrdən ibarət unikal xronoloji təqvim yaranmışdır. Bu qənaətə gələndən sonra mən salnamə ilə ciddi məşğul olmağa, onu yeni fakt və materiallarla zənginləşdirməyə, əldə olan məlumatları dəqiqləşdirməyə və bir daha yoxlamağa başladım. Bir çox şeyləri saralmış qəzet səhifələrini vərəqləyərkən aşkar edə bildim (“Bakinski raboçi”, “Kommunist” (Azərbaycan dilində), “Pravda” və s.). Bir sıra, necə deyirlər, “mətbuat üçün nəzərdə tutulmayan” faktlar Prezidentin şəxsi arxivindən tapıldı, məsələn, fotoşəkillərin arxasındakı yazılar və qeydlər. Onların bir çoxu qəhrəmanımın öz əli ilə yazılmışdı [3, 5].

Birinci kitabın “Sözardı”nda Elmira Axundova xüsusi olaraq vurğulayır: “Heydər Əliyevin Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi vəzifəsində fəaliyyəti tarixçilərin, politoloqların, yazıçıların əsərlərində müxtəlif cür dəyərləndirilir, əlbəttə, verilən qiymətlərin əksəriyyəti müsbət səciyyə daşıyır: gələcək müstəqil dövlətçiliyin təməlini qoymuşdur, sənaye və kənd təsərrüfatını dirçəltmişdir, milli kadrlar hazırlamışdır və s. Heydər Əliyevlə ilk şəxsi görüşümüz zamanı (1990-cı ilin noyabrında) opponentlərinin sayının niyə belə çox olduğunu soruşdum?

Və ümumiyyətlə, bəyan etdiyi yüksək idealları həyatda pozduğu hallar olubmu? Aldığım cavab belə oldu:

“Əlimi ürəyimin üstünə qoyub deyirəm: heç vaxt pozmamışam”. Mən uzun ömür yaşamışam, 13 il respublika partiya təşkilatına rəhbərlik etmişəm – namusla xidmət etmişəm, xalqımın mənəvi təmizliyi uğrunda mübarizə aparmışam. Ola bilsin ki, bu mübarizədə mən özümə xeyli düşmən qazanmışam, çünki ilk növbədə natəmiz adamlarla vuruşmuşam. Təəssüf ki, onların yüksək müqavimət göstərmək bacarığı vardır, canları bərkdir – vəziyyət dəyişən kimi baş qaldırırlar. Mən xalqım qarşısında təmizəm! Bu da mənim ən böyük sərvətimdir”.

“Trilogiyanın ikinci hissəsində mən pisi yaxşıdan ayırmağa, 70-ci illərdə kiçik sovet respublikası olan Azərbaycanda baş verən bütün əsas hadisələri yada salmağa, bu barədə mümkün qədər sözçülüyə yol vermədən, pafossuz, təmkinlə danışmağa çalışmışam. Buna nə dərəcədə müvəffəq olduğumu siz, oxucular deyəcəksiniz” [1, 3].

Çoxcildliyin üçüncü kitabı olan “Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman. Kreml beşilliyi” “Ozan” nəşriyyatı tərəfindən 2009-cu ildə 804 səhifədən ibarət nəşr olunmuşdur. Cildin redaktoru Dilarə Vəkilova, rəssamı Azərbaycanın

Əməkdar rəssamı İsmayıl Məmmədov, tərcüməçiləri isə Yaşar Quluzadə, Nərgiz Qurbanova, Səyavuş Məmmədzadədir.

Romanın üçüncü kitabında “Müəllifdən” bölməsində Elmira Axundova əsaslandırır ki, “Heydər Əliyevin həyatı və taleyi ötən əsrin 80-ci illərində Sovet İttifaqında, beynəlxalq aləmdə cərəyan edən qlobal proseslərlə sıx bağlanır. Bu dövr dünya sivilizasiyasının hələ uzun illər təsirindən qurtula bilməyəcəyi kataklizmlər, inqilabi dəyişikliklər ərafəsi idi. Başlıca məqsədimiz Siyasi Büro üzvünün, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavininin gərgin gündəlik qayğılarını mümkün qədər dərinə və obyektiv əks etdirmək, eyni zamanda mətbuatda və siyasi memuaristikada hələ də səhifədən səhifəyə adlayan bir sıra stereotipləri puç etməkdir. Bu, xüsusilə kitab qəhrəmanının dövlətin birinci şəxsləri – Y.Andropov, K.Çernenko, M.Qorbaçov, N.Tixonov, N.Rıjkovla münasibətlərinə aiddir. Biz həmçinin Heydər Əliyevin çoxşaxəli fəaliyyətinin 1982-1987-ci illərdə nəhəng ölkədə gedən siyasi-iqtisadi və sosial-mədəni proseslərə göstərdiyi təsiri yenidən gözdən keçirməyə və müəyyənləşdirməyə, SSRİ-nin xarici siyasətində onun səy və təşəbbüslərinin miqyasını əks etdirməyə çalışmışıq. Bu həm də ona görə vacibdir ki, Heydər Əliyevin bioqrafiyasının Moskva mərhələsi, karyerasının ən yüksək zirvəsi Əliyevşünaslıqda zəif əks olunmuşdur. Bu qəbildən yalnız iki-üç bioqrafik kitabda yer almış on-on beş səhifəlik materiallar mövcuddur...” [3, 4].

Kitabın “Sonda bir neçə kəlmə” bölməsində müəllifin fikirləri çox maraqlıdır. Heydər Əliyevin Sovet İttifaqının rəhbərlərindən biri olduğu 1982-1987-ci illər ölkə tarixində asan dövr olmamışdı. Antropen erasının sovet adamlarında doğurduğu ümid və nikbinlik az sonra Çernenkonun rəhbərliyə gəlişilə ümitsizliklə əvəz olundu. İki ildən sonra Qorbaçovun hakimiyyətə başına keçməsi SSRİ xalqlarına yenidən euforiya və sevinc hissləri yaşatdı. Əfsuslar olsun ki, (artıq neçənci dəfə!), bu ümidlər gerçəkləşmədi. Heydər Əliyevin Kremlə keçirdiyi beş il ən müxtəlif istiqamətlər üzrə titanik həcmdə işi ehtiva etmişdir – nəqliyyat və rabitə, elm, mədəniyyət və səhiyyə, təhsil və sosial problemlər, nəhayət, xarici siyasət. Bu istiqamətlərin hər birində o öz izini qoymuşdur və onunun şəxsi töhfəsini, hətta onilliklər ötəndən sonra da görmək çətin deyil. Əslində kitabımızda biz elə buna çalışmışıq” [3, 6].

Xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyinin 19.11.2017-ci il tarixli məlumatında göstərilir ki, kitab üçün material toplayarkən Elmira Axundova Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin xeyirdusaı ilə Heydər Əliyevin şəxsi arxivinə buraxılmış və nəticədə kitab əvvəllər məlum olmayan, elmi dövriyyəyə ilk dəfə çıxarılan xeyli sayda materiallarla, nadir fotoşəkillərlə zənginləşmişdir.

Çoxcildlikdə xarici mətbuatdan, siyasi və memuar ədəbiyyatından xeyli sayda sitatlar gətirilir, 1970-80-ci illərdə Heydər Əliyevin əvvəlcə Azərbaycanın, sonra isə SSRİ-nin rəhbərliyindəki fəaliyyətini diqqətlə və hərtərəfli təhlil edən xarici radiostansiyaların verilişlərinin mətnləri ilk dəfə əks olunur.

Elmira Axundova bu kitabları qəlbinin dərin məhəbbəti və rəğbət ilə yaratmışdır.

Roman-tədqiqatın başlıca özəlliklərindən biri də ondan ibarətdir ki, burada Ümummilli Liderin müasirlərinin, çiyin-çiyinə işlədiyi, ünsiyyətdə olduğu, ömrünün müxtəlif çağlarında dostluq etdiyi insanların səsi eşidilir. Elmira Axundova bu insanları axtarıb tapmağa, onları “danışdırmağa”, xatirələrini lentə yazmağa çox vaxt sərf edib və bu iş indi də davam edir. Ona görə də bütöv bir dövrü əks etdirən, materiallar son dərəcə dəyərlidir. Heydər Əliyevin köməkçiləri və referentləri, sürücüləri və şəxsi mühafizə əməkdaşları, həkimlər, məsləhətçilər və şöbə müdirləri, respublika KP MK-nın və Sov.İKP MK-nın sabiq katibləri, MK Siyasi Bürosunun üzvlüyünə namizədlər və üzvləri, nazirlər, yazıçılar, bəstəkarlar, rəssamlar, jurnalistlər, sərkərdələr – yüzdən çox insan, Elmira Axundovanın özünün yazdığı kimi, kitabın həqiqətən həmmüəllifi olmuşdur.

Bütün bu müsahibələr və xatirələr “Heydər Əliyev və onun ətrafındakılar” adlı ikicildlikdə tam şəkildə çap olunmuşdur.

Çoxcildliyin dörd kitabı Azərbaycan dilinə tərcümə və nəşr edilmişdir. Sənədli romanın Rusiyada iki dəfə təqdimatı keçirilmiş, bütünlüklə tacik dilində nəşr olunmuş və beynəlxalq kitab yarmarkalarında nümayiş etdirilmişdir. Eyni zamanda çoxcildlik ingilis dilinə tərcümə olunaraq üç cildə çap edilmiş və Böyük Britaniya parlamentində onun təqdimatı keçirilmişdir.

Elmira Axundova təqdimatla bağlı “525-ci qəzet”ə verdiyi müsahibədə qeyd edir ki, “Yeddicildlik bütünlüklə qısaldılmış variantda üç cildə təqdim edilib. “H.Əliyev. Canlı tarix” birinci cildində Ümummilli Liderin həyat və fəaliyyətinin 1982-ci ilə qədərki erkən mərhələsindən danışılır. “Kreml beşilliyi” adlanan ikinci kitabda Sov. İKP MK Siyasi bürosunun üzvü, SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini Heydər Əliyevin 1982-1987-ci illərdə SSRİ-nin ən nüfuzlu və fəal rəhbərlərindən biri və hətta Sov.İKP MK-nın Baş katibi vəzifəsinə potensial namizəd kimi Kremldə beş illik fəaliyyəti işıqlandırılıb. Və “Qayıdış” adlanan üçüncü kitabda H.Əliyevin vətənə dönməsindən söhbət açılır. Üçcildliyə H.Əliyevin taleyi, fəaliyyəti və şəxsiyyəti ilə bağlı maraqlı hər şey daxil edilib. Bu, həm sovet dövrünü, həm Moskva həyatını, həm də onun müstəqil dövlət rəhbərliyinə ikinci qayıdış mərhələsini əhatə edir.

Heydər Əliyevin həyat yolunun bütün mərhələləri özünəməxsus şəkildə maraqlı və əlamətdardır və həm Azərbaycan tarixi, həm də Sovet İttifaqı tarixi ilə maraqlanan hər kəs üçün əhəmiyyətlidir. Kitab belə adlanır – “H.Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman”. Burada eyni səviyyədə iştirak edən iki qəhrəman var: Heydər Əliyevin özü və onun yaşadığı dövr. Ona görə qəhrəmanın formalaşmasını müşayiət edən bütün tarixi hadisələr, şəxsiyyətinin yüksəlişi, professional inkişaf və digər bütün mərhələlər geniş tarixi fonda verilib. Üçcildliyin böyük və həcm çıxması məni çox narahat edirdi, heç cür formatı kiçiltməyə nail ola bilmədim. Məsələ ondadır ki, Qərbdə bioqrafik ədəbiyyata böyük oxucu marağı və tələbat var, lakin onlar bioqrafik bircildlik kitablara öyrəşiblər. Əlbəttə, yeddicildliyi bir cildə sığışdırmaq mümkün deyil, əks təqdirdə bu artıq başqa format olardı.Mənim dostum və həmkarım, Azərbaycanın Macarıstandakı səfiri, gözəl alim Vilayət Quliyev öz vəsaiti hesabına bu üçcildliyin macar dilinə tərcüməsini həyata keçirir. Tezliklə artıq ikinci cild nəşr olunacaq. Gürcüstanda da bu işə artıq başlayıblar. Bu kitablara və əsərin tərcüməsinə daha bir neçə ölkə maraqlı göstərilib, ona görə ümid edirəm ki, başqa dillərə tərcümə davam edəcək” [8, 9].

Çoxcildliyin rus dilində 1500 nüsxə tirajla nəşr olunmuş beşinci kitabı “Гейдар Алиев. Личность и Эпоха. Нахичеванский излом” adlanır. Kitabın redaktoru Azərbaycanın Əməkdar jurnalisti Elmira Əliyeva, rəssamı İsmayıl Məmmədov, redaktor-korrektoru Tamilla Nuriyevadır. Kitabın üz örtüyünün fotosunun müəllifi Azərbaycanın Əməkdar Mədəniyyət işçisi Fərid Xayrulindir.

“Слово к читателю” (“Oxucuya söz”) bölməsində müəllif qeyd edir ki, bu cildə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin fəaliyyətinin 1990-cı ilin iyulundan 1993-cü ilin iyununa qədər olan dövrü əhatə olunur.

Çoxcildliyin “Гейдар Алиев. Личность и Эпоха. Возвращение (1993-2003)” kitabının “Müəllifdən” bölməsində Elmira Axundova yazır: “Ulu Öndər Heydər Əliyev işinin çox olmasına baxmayaraq, məni və xahişimlə mənim Rusiyadan olan kolleqalarımı qəbul edir və yeri gəldikcə bizə öz tövsiyələrini verirdi. Mənim İsa Nəcəfovla birlikdə yazdığımız «Убийство полиграфиста» (“Nəşirin qətli”) kitabının nəşr olunmasından çox şad olmuşdu” [5, 5].

Çoxcildliyin altıncı kitabının texniki redaktoru, dizayn və yığımın müəllifi Cəsarət Qasimovdur. Bu kitabın birinci və ikinci hissələrində R.Bağirova, F.Xayrulın, O.Məmmədovanın fotolarından istifadə olunmuşdur.

11 dekabr 2017-ci ildə Rusiya Federasiyasının paytaxtı Moskva şəhərində Azərbaycanın Rusiyadakı Səfirliyində “Konon-Plyus” nəşriyyatı tərəfin-

dən nəşr olunmuş “Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman” üçcildlik roman-tədqiqatın təqdimatı keçirilmişdir. Təqdimatda iştirak etmək üçün siyasi və ictimai xadimlər, Ulu Öndərin dostları və məsləkdaşları, dost ölkələrin Rusiyadakı səfirləri Heydər Əliyevin əziz xatirəsini yad etmək üçün Azərbaycanın Rusiyadakı Səfirliyinə gəlmişdilər. Rus dilində çap olunan bu fundamental nəşr Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə həyata keçirilmişdir.

Təqdimat mərasimində Rusiya Federasiyasında Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə və Səlahiyyətli Səfiri Polad Bülbüloğlu əsaslandıraraq vurğulayır: “Elə insanlar var ki, onlar çox şeyi müəyyən edir. Biz deyəndə ki, Heydər Əliyev müasir Azərbaycanın memarıdır, bu, həqiqətən belədir. Ona görə ki, SSRİ dağılandan sonra insanlar hədsiz təşviş keçirdiyi, özlərini çıxılmaz vəziyyətdə hiss etdiyi bir vaxtda iş elə gətirdi ki, Azərbaycanda hakimiyyətə gələn insanlar bu hakimiyyətlə necə rəftar etməyi əsla bilmirdilər. Qısa müddətdə ölkə vətəndaş müharibəsi həddinə, uçurum həddinə çatmışdı. Belə bir vaxtda xalqımız Heydər Əliyevə müraciət edərək onun Bakıya qayıtmasını xahiş etdi. Müasir Azərbaycanın təşəkkülü Heydər Əliyevin respublika rəhbərliyinə qayıtdığı andan başlanır”.

Diplomat xüsusi olaraq vurğulayır ki, onun özünün də bir şəxsiyyət və bəstəkar kimi formalaşmasında Ulu Öndərin böyük rolu və qayğısı olmuşdur.

Rusiya Federasiyasının Dövlət Dumasının beynəlxalq məsələlər komitəsinin sədri Leonid Slutskinin təqdimat mərasimində dediyi sözlər təqdirəlayiqdir: “Bu, gözəl kitabdır. Bu zaldakı adamların çoxu yəqin ki, “Görkəmli adamların həyatı” seriyasından olan kitabları oxuyublar. Lakin öz dərinliyi ilə fərqlənən bu kitab müasir Azərbaycanın yaradıcısı olan insanın həyatından bəhs edir. Bu gün firavanlaşan, müstəqil, uğurlu Azərbaycanı onun banisi olmuş insandan ayrı təsəvvür etmək mümkün deyil. Azərbaycan məhz bu insanın sayəsində müstəqil dövlət kimi formalaşmışdır. Belə kitabları oxuyanda başa düşürsən ki, bu sətirlərin müəllifi incə qəlbli bir insan, öz qəhrəmanını çox sevən bir qadındır. Bu, çox sanballı əsərdir. Onu vərəqləmək yox, oxumaq və təsirini Azərbaycanın hüduqlarından uzaqlarda da hiss etdiyimiz böyük şəxsiyyətlə təmasda olmaq lazımdır. İndi onun işini Prezident İlham Əliyev uğurla davam etdirir və Azərbaycan məhz Heydər Əliyevin nəzərdə tutduğu kimi böyük sıçrayış edib. Azərbaycan həm iqtisadiyyatda, həm sosial siyasətdə, həm də başqa ölkələrlə, o cümlədən Rusiya ilə əməkdaşlıqda mütəmadi inkişaf yolu ilə inamla irəliləyir”.

L.Slutski əmin olduğunu bildirib ki, Heydər Əliyevə hələ çox maraqlı əsərlər həsr ediləcək. Lakin Azərbaycanın böyük oğluna həsr edilmiş bu üçcildlik həmişə xüsusi yer tutacaq [6, 1].

Təqdimat mərasimində kitabın müəllifi Elmira Axundova vurğulamışdır ki, “Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və zaman” altıçıldliyinin bu yeni variantı xarici ölkələrdəki oxucular, o cümlədən rusiyalı oxucular üçün nəzərdə tutulub. Kitabda Heydər Əliyev haqqında bu günə qədər məlum olmayan faktlar toplanıb. Roman arxiv sənədləri və rəsmi sənədlər, Azərbaycan xalqının Ümum-millî Liderinin dostları, doğmaları və məsləkdaşları ilə yüzlərlə söhbətin lent yazıları əsasında qələmə alınıb. Kitabın müəllifi deyib: “1991-ci ilin yanvar ayını xatırlayıram. Naxçıvanda darısqal bir mənzildə əyləşmişdik. O mənə öz keçmişini barədə, Mixail Qorbaçov ilə qarşılıqlı münasibətləri barədə, SSRİ-nin məhvə məhkum olması, Azərbaycanın tezliklə müstəqil olacağı və bunun üçün bizim hamımızın çalışmalı olduğumuz barədə danışdı. Mən Heydər Əliyevə baxır, onun dediklərini tam anlaya bilmirdim. O vaxt bəlkə heç kəs güman edə bilməzdi ki, Azərbaycanın sabiq kommunist lideri, Siyasi Büronun üzvü tezliklə bütün dünyanı heyrətləndirəcək. O, birincilərdən biri olaraq Naxçıvanda Sovet Hakimiyyətini ləğv edəcək, birinci Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin himnini və bayrağını qaytaracaq, Naxçıvanı soyuqdan, aclıqdan, parçalanmaqdan və işğaldan xilas edəcək. Üç ildən sonra isə o, xalqın iradəsi ilə Azərbaycanda hakimiyyətə qayıdacaq, vətəndaş müharibəsinin qarşısını alacaq, ölkənin parçalanmasını dayandıracaq, döyüş qabiliyyətli ordu yaradacaq, neft kontraktları imzalayacaq və keçmiş İttifaqda birinci olaraq torpaq üzərində xüsusi mülkiyyət elan edəcək” [6, 1].

“Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman” fundamental nəşrinə görə yazıçı-publisist Elmira Axundovanın Azərbaycan Dövlət Mükafatına layiq görülməsi bu çoxçıldliy tarixi əhəmiyyət daşımasına əyani sübutdur.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Axundova, E. *Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman. 1-ci hissə: 1923-1969* / E. Axundova; red. V. Morozkov; rəssam İ. Məmmədov. - Bakı: Ozan, 2007. - 352 s.: portr., faks., 22 sm.

2. Axundova, E. *Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman. 2-ci hissə: 1969-1982* / E. Axundova; red. V. Morozkov; rəssam İ. Məmmədov. - Bakı: Ozan, 2007. - 784 s., [24] v. fotosək., portr.: 22 sm.

3. Axundova, E. *Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman. 3-cü hissə: Kreml beşilliyi: 1982-1990* / E. Axundova; red. D. Vəkilova; rəssam İ. Məmmədov,

tərc. Y. Quluzadə, N. Qurbanova, S. Məmmədşadə. - Bakı: Ozan, 2009. - 803, [1] s., [24] v. fotosəək., portr.: 22 sm.

4. Axundova, E. Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman. 4-cü hissə: Həyat fəaliyyətinin xronikası: 1969-1989 / tərt. ed. E .H. Axundova, Y. Axundova; red. N. Qurbanova; rəssam İ. Məmmədov. - Bakı: Ozan, 2008. - 327, [1] s., [32] v. portr., foto: 22 sm.

5. Axundova, E. Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman. H. 6/2: Qayıdışı: 1993-2003 [roman-tədqiqat] / E. Axundova; rus dilindən tərc. ed. O. Məmmədov; red. A. Aslanov; rəssam İ. Məmmədov. - Bakı: [CBS], 2013. - 495, [1] s., [32] v. fotosəək.: portr., faks., 22 sm.

6. Moskvada "Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və Zaman" üçcildlik roman-tədqiqatın təqdimatı keçirilib / Abdullayeva Fəridə: AzərTAcın xüsusi müxbiri / 12.12.2017 / Viber com / azertac.

7. "Heydər Əliyev: dörd ölçüyə gələn şəxsiyyət" / Azərbaycan yazıçısının kitabının Britaniya Parlamentində təqdimatı – milli-mədəni diplomatiyanın zəfəridir (Elmira Axundova ilə müsahibə) / Afət İslam. "525-ci qəzet". - 11 noyabr 2017. - S.8-9.

Rus dilində

8. Axundova, Э. Гейдар Алиев: Личность и Эпоха. Часть 1. 1923-1969 / Э.Ахундова; ред. В. Морозков; худож. И. Мамедов. - Баку: Ozan, 2007. - 384 с., [32] с. портр., фото., факс.: 22 см.

9. Axundova, Э. Гейдар Алиев: Личность и Эпоха. Часть 2. 1969-1982 / Э.Ахундова; ред. В. Морозков; худож. И. Мамедов. - Баку: Ozan, 2007. - 840 с., [24] с. портр., фото.: 22 см.

10. Axundova, Э. Гейдар Алиев: Личность и Эпоха. Часть 3. Кремлевская пятилетка: 1982-1990 / Э.Ахундова; ред. В. Морозков; худож. И. Мамедов. - Баку: Ozan, 2008. - 846, [2] с.: фотогр., портр., 22 см.

11. Axundova, Э. Гейдар Алиев: Личность и Эпоха. Часть 4. Хроника жизни и деятельности: 1969-1989 / Э.Ахундова; ред. В. Морозков; худож. И. Мамедов; сост. Е. Ахундова. - Баку: Ozan, 2008.- 358, [2] с.: фотогр., портр., 22 см

12. Axundova, Э. Гейдар Алиев: Личность и Эпоха. Часть 5. Нахичеванский излом: 1990-1993 / Э.Ахундова; ред. Э. Алиева; худож. И. Мамедов; фото на обл. Ф. Хайрулин. - Баку: CBS, 2013. - 756, [2] с. [20] с. портр., фото.: 22 см

13. Ахундова, Э. Гейдар Алиев: Личность и Эпоха. Часть 6/1 1993-2003 / Э.Ахундова; ред. Э. Алиева; худож. И. Мамедов. - Баку: CBS, 2013. - 500, [2] с., [24] л. портр., фото.: 22 см.

14. Ахундова, Э. Гейдар Алиев: Личность и Эпоха: Возвращение. Часть 6/2. 1993-2003 / Э.Ахундова; ред. Э. Алиева; худож. И. Мамедов. - Баку: CBS, 2013. - 495, [1] с., [32] л. портр., фото.: 22 см.

Rasim SULEYMANOV

**ISSUES EDITION OF THE MULTIVOLUME BOOK
"HEYDAR ALIYEV: THE PERSON AND THE EPOCH"**

Summary

In the history of the Azerbaijani people, there are infrequent personalities who, even in life, amazing contemporaries with their bright human abilities, such as principledness, love of their people, justice, and at the same time, intransigence to the negative phenomena of contemporary society. Such personalities become legends, riddles, which you definitely want to unravel during your lifetime. This personality is the main character of the books of the famous writer-publicist, Elmira Akhundova, who managed to reflect different historical periods, the political aspects of the biography and the scale of the personality of the national leader of the Azerbaijani people, HeydarAliyev.

Key words: independent Azerbaijan, personality, political portrait, multivolume, editor, offset printing, chronology, memoirs, novel-research.

Расим СУЛЕЙМАНОВ

**ВОПРОСЫ ИЗДАНИИ МНОГОТОМНОЙ КНИГИ
“ГЕЙДАР АЛИЕВ: ЛИЧНОСТЬ И ЭПОХА”**

Резюме

В истории азербайджанского народа нечасто встречаются личности, которые еще при жизни удивляют современников своими яркими человеческими способностями, такими как принципиальность, любовь к

своему народу, справедливость, и, одновременно, непримиримость к негативным явлениям современного общества. Такие личности еще при жизни становятся легендами, загадками, которые непременно хочется разгадать. Именно такой личностью является главный герой книг известной писательницы-публициста, Эльмиры Ахундовой, сумевшей отразить разные исторические периоды, политические аспекты биографии и масштаб личности общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева.

Ключевые слова: *независимый Азербайджан, личность, политический портрет, многотомный, редактор, офсетная печать, хронология, мемуары, роман-исследование.*

Rəyçilər: *dos. K.İ.Aslan, dos. N.M.Mehrəliyeva*

Şəhla TAHİRQIZI,
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının dosenti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

**BAKİ DÖVLƏT UNIVERSİTETİNDƏ
HUMANİTAR VƏ SOSIAL SAHƏDƏ NƏŞR OLUNAN
ELMİ JURNALLAR**

Xülasə

Məqalədə Bakı Dövlət Universitetində humanitar və sosial sahədə nəşr olunan çoxsaylı jurnalların yaranma tarixi araşdırılmışdır.

Açar sözlər: "Bakı Universitetinin Xəbərləri", "Psixologiya", "Pedaqoji aləm", "Dil və ədəbiyyat", "Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti", jurnal, təsisçi.

Hər bir əsər (istər tədris, istər bədii, istərsə elmi ədəbiyyat) müəyyən bilik sahələrinin oxucuları üçün yaradılır. Bu biliklər də öz növbələrində müəyyən konkret bilik sahələrinin oxucuları üçün yaradılır və konkret məqsədlə təqdim edilir: bu və ya digər sahə üzrə toplanmış biliklərin ümumiləşdirilməsi, elmi tədqiqat nəticələrinin mübadiləsi, dünyagörüşün, ideoloji, siyasi baxışların formalaşması, dövlət və ictimaiyyətin mövqeyinin, hüquqi və mənəvi normaların oxucuya çatdırılması və s.

Ədəbiyyatın ictimai təyinatı dedikdə, əsasən, onun oxucuya təsir etməsi başa düşülür. Demək olar ki, müxtəlif ədəbi əsərlər ictimai fəaliyyətin - elmin, təhsilin, ideoloji və siyasi tərbiyəvi işin, iqtisadiyyatın, mədəniyyət və incəsənətin müxtəlif sferalarına xidmət edir [12, 141].

Məlumdur ki, aparılmış tədqiqatlar ictimaiyyətə müxtəlif formalarda çatdırılır. Belə çatdırılma üsullarından biri, bəlkə də birincisi elmi məqalələrdir. Təbii ki, bu məqalələr öz auditoriyasına müxtəlif sahələr üzrə ixtisaslaşmış jurnallar vasitəsilə çatdırılır. Belə jurnallarda çap edilmiş məqalələr müəlliflərlə yanaşı onların çalışdıqları universitet və institutların, təmsil etdikləri ölkələrin elmi nüfuzunu birbaşa müəyyən edən və son nəticədə, ölkənin inkişaf səviyyəsini göstərən amillərdəndir [9, 89].

Fransız dilindən tərcümədə “zəkaya sığmayan” anlamına gələn jurnallar [15] dövrü nəşrlərin ən geniş yayılmış növüdür.

Qəzet, jurnal, bülleten, referat, təqvim kimi növləri olan dövrü nəşrlərin çapının həyata keçirilməsinə bütün dövrlərdə ehtiyac duyulmuşdur. Bunun əsas səbəbi həmin nəşrlərin əks etdirdiyi informasiyanın daim yenilənməsi, cari dövrün ən aktual məsələlərini dinamik şəkildə əks etdirməsidir. Buradakı informasiyalar cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrinin – elmin, siyasətin, mədəniyyətin ən aktual hadisələrini əhatə edir. Geniş oxucu bazası olan dövrü nəşrlər tarixən cəmiyyətin məlumatlandırılmasında, maarifləndirilməsində, ictimai-siyasi dəyərlərin təbliğində əsas vasitələrdən olmuşdur [14].

Dövrü nəşrlər cəmiyyət həyatında istiqamətləndirici rola malikdir. Bu nəşrlərin məqsədi müəyyən olunmuş müddət ərzində hər hansı oxucu qrupuna ünvanlanmış informasiyanın operativ şəkildə yayılmasından ibarətdir.

Dövrü nəşrlər içərisində jurnallar, xüsusilə elmi jurnallar fundamental çəkiyə malikdir.

Jurnal ictimai, siyasi elmi və digər məsələlərə dair məqalə və referatları əhatə edən, daimi rubrikasiyası olan rəsmi təsdiqlənmiş dövrü nəşrdir.

Dövrü nəşrlərin, xüsusilə jurnal nəşrinin yaranması tarixinin öyrənilməsi müasir nəşriyyat işində nəzəri-praktiki əhəmiyyət kəsb edir.

Jurnalların oxucu ünvanı genişdir. Bu oxucunun peşəsindən, fəaliyyət sahəsindən, ixtisasından, yaşından, cinsindən, ümumi mədəni səviyyəsindən asılıdır. Oxucu ünvanına görə jurnallar iki qrupa ayrılır:

- 1) Kütləvi oxuculara istiqamətlənmiş jurnallar;
- 2) Mütəxəssislərə yönəldilmiş xüsusi ixtisas jurnalları.

Məlumdur ki, mütəxəssislərə yönəldilmiş xüsusi ixtisas jurnalları olan elmi jurnallar ölkəmizdə çoxlu sayda nəşr olunur və onların yaranma tarixinin araşdırılması, inkişaf tendensiyalarının müəyyənləşdirilməsi maraq doğurur.

Bu baxımdan Bakı Dövlət Universitetində humanitar və sosial sahədə nəşr olunan jurnalların öyrənilməsi də həm sahəvi jurnal kimi, həmçinin elmi-kütləvi jurnal olaraq həmişə oxucuların diqqətində olmuşdur və bu jurnalların yaranma tarixinin öyrənilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Bakı Dövlət Universitetində humanitar sahədə nəşr olunan jurnalların ən uzunömürlüsü, BDU-nun demək olar ki, yaşadı olan “Bakı Universitetinin Xəbərləri: humanitar elmlər seriyası” jurnalıdır (bu jurnal 1921-ci ildən müxtəlif adlarla və seriyalarla nəşr olunmuşdur). Bu jurnal, həm də respublikamızda nəşr olunan elmi jurnalların ən prestijlisi hesab olunur.

“Bakı Universitetinin Xəbərləri” elmi jurnalı bu adla 1994-cü ildən dörd seriyada nəşr olunur:

- 1) Humanitar elmlər seriyası;
- 2) Sosial-siyasi elmlər seriyası;
- 3) Fizika-riyaziyyat elmləri seriyası;
- 4) Təbiət elmləri seriyası.

Əvvəlki jurnallar ildə 12 sayda çıxsa da, hazırda “Xəbərlər” hər seriyası 4 sayda olmaqla (3 aydan bir – rüblük) nəşr olunur.

“Bakı Universitetinin Xəbərləri” jurnalı Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi sistemində fəaliyyət göstərən və Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən tanınan dövrü elmi nəşrlər siyahısına daxildir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası Rəyasət Heyətinin 2010-cu il 30 aprel tarixli (protokol №10-R) qərarı ilə təsdiq olunmuş, 2012-ci il 4 may tarixli (protokol №7 və 2012-ci il 6 iyul tarixli (protokol № 10-R) qərarlarına əlavə və dəyişikliklər edilmiş siyahısında və “Bakı Universitetinin Xəbərləri” elmi jurnalının hər 4 seriyası AAK tərəfindən tövsiyə edilən dövrü elmi nəşrlər sırasındadır.

“Bakı Universiteti” nəşriyyatında 1921-ci ildən nəşr olunan bu jurnalın baş redaksiya heyətini hazırda aşağıdakı alimlər təşkil edir: akad. Məhərrəmov A.M. (baş redaktor), prof. Kazımzadə A.H, (baş redaktorun müavini), prof. Əliyeva İ.N., Bayramov Ə.T., Əliyev İ.Ə., prof. Əliyeva R.Ə, prof. Hacıyev S.A, prof. Hacıyev T.İ, prof. Xələfov A.A, prof. Məmmədaliyev V.M, prof. Paşayeva N.A, dos. Quliyeva Ş.T (məsul katib).

“Bakı Universitetinin Xəbərləri” jurnalının elektron versiyası “Universitetdaxili 50+50 qrant layihəsi” çərçivəsində dos. Knyaz Aslan və Nigar İsmayılova tərəfindən hazırlanmışdır.

Jurnalın Humanitar elmlər seriyasında dilçilik, ədəbiyyatşünaslıq, tarix, şərqşünaslıq, jurnalistika, kitabxanaşünaslıq və kitabşünaslıq elmlərinin aktual məsələləri işıqlandırılır.

Humanitar seriyanın redaksiya heyətinə daxildir: Zeynalov İ.X. (redaktor), İsmayılov X.İ. (redaktorun müavini), Quliyeva S. Z. (məsul katib), Əliyeva İ.S., Qurbanov A.İ., Əlizadə Y.M., Rzayev A.Ə., Əzizov E.Z., Hacıyev A.C., Hacıyev S.T., İsmayılov X.İ., Vəliyev Ş.Q., Məmmədov S.Ə., Vəliyev M.T., Rüstəmov R.Ə. [2].

Jurnalın sosial-siyasi elmlər seriyası isə hüquq, fəlsəfə, iqtisadiyyat, psixologiya, sosiologiya politologiya elmlərini əhatə edir. Sosial-siyasi elmlər seriyasının redaksiya heyətinə Məlikova M.F (redaktor), Vahidov F.Q (redaktor müavini), Hacıyev Z.C (məsul katib), Abbasbəyli A.N, Əhmədov Ə.C, Əliyev B.H, Əlizadə H .Ə, İsmayılov R.R, Məhərrəmov A.M, Qasımov A.M,

Məmmədov R.F, Rüstəmov İ.Ə, M.Səməndərov F.V, Əliyev Ə.İ, Həsənalıyev Z.M, Əliyeva K.R. daxildir [3].

BDU-da çap olunan uzunömürlü elmi jurnallardan biri də **“Dil və ədəbiyyat”** jurnalıdır. Jurnal 1993-cü ildən sabit ardıcılıqla çap olunur və elə həmin ildən Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının reyestrinə daxil edilmişdir. İl əzrində jurnalın 4-6 sayı işıq üzə görünür. Jurnalın baş redaktoru Tahir Əşrəf oğlu Cəfərlidir. Məsul katibi prof. A.Hacıyev, baş redaktorun müavini prof. N.Ç.Vəliyeva, xarici əlaqələr üzrə müavini dos. N.Əfəndiyeva, bədii redaktoru Z.Mustafayeva, administratoru C.T.Əliyevdir.

Üz qabığında jurnalın ingilis, rus və Azərbaycan dilində adı verilir. Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal olan “Dil və ədəbiyyat”ın İSSN (2218-7588) və EİSSN (2219-5513) nömrələri vardır. Titulda göstərilir ki, jurnal 2 aydan bir, yəni ildə 6 dəfə nəşr olunur.

Respublikamızda nəşr olunan digər elmi jurnallardan fərqli olaraq “Dil və ədəbiyyat”ın redaksiya heyəti bölmələr əsasında müəyyənləşdirilmiş və aşağıdakı kimi qruplaşdırılmışdır:

- Ümumi dilçilik;
- Şərqşünaslıq və ilahiyyat;
- Azərbaycan dilçiliyi;
- Azərbaycan ədəbiyyatı;
- Ədəbiyyat nəzəriyyəsi;
- Türkologiya;
- Jurnalistika;
- Qərb filologiyası;
- Rus filologiyası;
- Pedaqogia və psixologiya;
- İnsanşünaslıq;
- Kitabşünaslıq.

Hər bir bölmə üzrə həmin sahənin tanınmış alimlərindən ibarət məsul redaktor və bölmənin redaksiya heyəti müəyyənləşdirilmişdir. Məsələn, “Kitabşünaslıq” bölməsinə prof. B.Allahverdiyev, prof. A.Xələfov, prof. X.İsmayılov, dos. A.Qurbanov daxildir.

Ümumiyyətlə, redaksiya heyətinə tanınmış alimlərdən prof. Əbülfəz Rəcəbli, akad. Vəsim Məmmədəliyev, prof. Əl-Abbasi Xeyri, prof. Abdulla Abasov, prof. Tofiq Hüseynov, prof. Nərgiz Paşayeva, prof. Nizami Cəfərov, prof. Mikayıl Cəfərov, prof. Cəlil Nağıyev, prof. Nübar Muxtarova, prof. C.Mollayev və başqaları daxildir [4].

Müəlliflər respublikamızda tədris edilən bütün dillərdə yazılan məqalələri jurnalda çap edə bilirlər. Jurnalda verilən məqalələr Azərbaycan, rus və ingilis dillərində çapdan çıxır. “Dil və ədəbiyyat” jurnalı filologiya elmləri ilə bağlı 12 sahəni əhatə edir. Hər sahəyə məsul redaktor başçılıq edir və onun təklifi ilə müvafiq redaksiya heyəti formalaşır. Məsul redaktor öz sahəsinə aid olan məqalələri oxuyur və onların çapa getməsi üçün yazılı şəkildə razılıq verir. Çap olunan bütün məqalələrin üzərində məsul redaktorların imzaları vardır. “Dil və ədəbiyyat” jurnalı 30-40 çap vərəqi həcmində 500-1000 nüsxə tirajla çap olunur. Bununla yanaşı, jurnal “Jurnala əlavə” qırifi ilə məcmuələr buraxmaq hüququna malikdir və indiyə qədər 120-dən artıq “Jurnala əlavə” çap olunmuşdur. Belə əlavələrdən biri də “Folklorşünaslıq” jurnalıdır. Əlavədə folklorşünaslıqla bağlı məqalələr öz əksini tapır.

24 il ərzində “Dil və ədəbiyyat” jurnalının səhifələrində 5000-dən artıq elmi məqalə dərc edilmişdir. Jurnalın beynəlxalq əlaqələri genişdir. Jurnalın səhifələrində xarici ölkə müəlliflərinin məqalələrinə də geniş yer verilir. Rusiya, Türkiyə, İran, ABŞ, Almaniya, Fransa və s. ölkələrdən gəlmiş elmi məqalələr jurnalda öz əksini tapmışdır. Jurnal abunə yolu ilə yayılır və elmi müəssisələrin kitabxanalarına pulsuz paylanılır. Jurnalın İnternet saytı 1999-cu ildən fəaliyyət göstərir.

Bakı Dövlət Universitetində humanitar sahədə çap olunan elmi jurnallardan biri də tarix elmlər doktoru, professor Əsməd Muxtarovanın ümumi redaktəsi ilə nəşr olunan **“Tarix və onun problemləri”** jurnalıdır. Jurnal nəzəri, elmi, metodik jurnal olmaqla yanaşı, Azərbaycan, rus, ingilis dillərində tərtib olunmuşdur. “Tarix və onun problemləri” jurnalının nəşrinə 2003-cü ildən başlanmışdır. Jurnalın təsisçisi və baş redaktoru professor Əsməd Muxtarovadır. Redaksiya şurasına akad. Bünyadov F.Ə., akad. Hacıyev İ.M., akad. Vəlixanlı N., AMEA-nın müxbir üzvü Babayev İ.A., Əliyev V., Mahmudov Y.M., Nemətova M.S., redaksiya heyətinə t.e.d. Axundova N.Ç., t.e.d. Əliyev Q.Ə. (məsul katib), p.e.d. Əlizadə H., t.e.d. Quliyeva N., t.e.d. Məmmədov İ.M. (baş redaktorun müavini), t.e.d. Zeynalov İ.X. daxildir. Bədii redaktor Gülbala Quliyev, çapa hazırlayanlar Sevinc Ruintən, Anar Kərimov, Şəbnəm Cəfərova, Elmar Axundov, web-redaktor Nigar İsmayılovadır.

“Tarix və onun problemləri” jurnalının çap olunan hər seriyasında aşağıdakı bölmələrdə müxtəlif alim və tarixşünasların məqalələri çap olunur:

- 1) Qədim dövr və orta əsrlər;
- 2) Yeni dövr;
- 3) Arxeologiya və etnoqrafiya;

- 4) Mətnşünaslıq və tarixşünaslıq;
- 5) Metodika.

“Tarix və onun problemləri” jurnalının çap olunan hər sayının sonunda Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən elmi nəşrlər qarşısında qoyulan tələblər verilir [13].

Humanitar elmlər sahəsində nəşr olunan jurnallar içərisində 1997-ci ilin oktyabrından nəşr olunan **“Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya”** elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnalı da vardır. Jurnal Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası Rəyasət Heyətinin 30 aprel 2010-cu il tarixli (protokol № 10-R) qərarı ilə AAK-ın reyestrində olan elmi jurnalların siyahısına daxil edilmişdir. [5].

Jurnalın təsisçisi və baş redaktoru BDU-nun Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri kafedrasının müdiri, Əməkdar mədəniyyət işçisi, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, tarix elmləri doktoru, professor Xəlil İsmayılov, baş redaktorun müavini dosent Nadir İsmayılovdur. Jurnalın redaksiya heyətinə prof. Abuzər Xələfov, prof. Zöhrab Əliyev, prof. Bayram Allahverdiyev, prof. Kərim Tahirov, filologiya elmləri doktoru Aybəniz Əliyeva-Kəngərli, dosent Knyaz Aslan, dosent Sevda Xələfova, Tamella İsmixanova, Mələk Hacıyeva daxildir. Məsul katib tarix üzrə fəlsəfə doktoru Rəşad Qardaşovdur. Jurnalın titul və bildiriş məlumatları, eləcə də mündəricatı Azərbaycan, rus və ingilis dillərində tərtib olunur ki, bu da onun istifadə imkanlarını asanlaşdırmağa xidmət edir. Jurnal “Mütərcim” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzində nəşr olunur.

Bakı Dövlət Universitetində humanitar elmlər sahəsində nəşr olunan elmi-nəzəri və təcrübi nəşrlərdən biri də **“Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi”** jurnalıdır. Jurnal 2008-ci ildən işıq üzü görür. “Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi” jurnalının təsisçisi və baş redaktoru kitabşünas alim, professor Bayram Vəli oğlu Allahverdiyevdir. 2009-cu ildən Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən qeydiyyatdadır. Jurnalın səhifələrində əlaqədar problemlər üzrə Azərbaycan, rus, ingilis dillərində materiallar dərc edilir. İldə 4 sayda çap edilməsi nəzərdə tutulan jurnalın birinci nömrəsi (yanvar-mart) 2008-ci ildə nəşr edilmişdir. Jurnalın sonuncu sayı (yanvar-mart) 2017-ci ildə işıq üzü görmüşdür.

Jurnalın redaktoru prof. İsmayıl Ömər oğlu Vəliyev, məsul katib Leyla Abasova, dizayner Qasım Eyvazlıdır. Redaksiya heyətinə prof. Abuzər Xələfov, prof. Cahangir Məmmədli, prof. Xəlil İsmayılov, prof. Qulu Məhərrəmli, prof. Şamil Vəliyev, prof. Teymur Əhmədov daxildir.

Jurnal Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində 05.11.2007-ci ildə 2406№-si ilə qeydiyyatdan keçmişdir.

Bu elmi-nəzəri və təcrübi jurnalda kitab və kitabçılıq işinin ən aktual, maraqlı məsələləri, yəni kitab nəşri, təbliği, yayılması, tərtibatı, oxucu və kitab münasibətləri və s. işıqlandırılır. Məqalələrdə Azərbaycan, rus və ingilis dillərində açar sözlər və xülasələr verilir. Jurnalın hər bir nömrəsində çap edilən materiallar aşağıdakı rubrikalar (şöbələr) daxilində verilir:

- 1) Kitabşünaslıq;
- 2) Kitab nəşri problemləri;
- 3) Kitabçılıq işi;
- 4) Kitab tərtibatı;
- 5) Jurnalistika problemləri;
- 6) Mətnşünaslıq və redaktətmə [7].

Jurnal “Mütərcim” nəşriyyat-poliqrafiya mərkəzində çap olunur.

Humanitar elmlər sahəsində Bakı Dövlət Universitetində çapdan çıxan jurnallardan biri də **“Kitabxanaşünaslıq və informasiya”** elmi-nəzəri və praktiki jurnaldır [6]. Jurnal 08.10.2010-cu il tarixində Beynəlxalq İSSN Mərkəzi tərəfindən 2219-5882 sayılı nömrə ilə ardı davam edən nəşrlərin beynəlxalq reyestrinə daxil edilmişdir. Jurnalın təsisçisi və baş redaktoru Əməkdar elm xadimi, BDU-nun Fəxri professoru, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, tarix elmləri doktoru, professor Abuzər Xələfovdur. Baş redaktor müavini pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Knyaz Aslan, məsul katib f.ü.f.d. dos. Pərviz Kazımidir. Jurnal Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində 16.03.2010-cu il tarixli 3135 №-li şəhadətnamə ilə qeydə alınmışdır. Jurnalın redaksiya heyəti xarici ölkələrdən olan sahə mütəxəssisləri və ölkəmizdə fəaliyyət göstərən aşağıdakı alim və mütəxəssislərdən təşkil olunmuşdur: Türkiyədən Zülfi Toman, Belarussdan Roman Motulskiy, Qazaxıstandan Umutkan Munalbalva, Xarkovdan İrina Juravlyova, Vladimir Klyuyev, respublikamızdan dos. Azad Qurbanov, filol. elm. doktoru Aybəniz Əliyeva-Kəngərli, prof. Xəlil İsmayılov, prof. Bayram Allahverdiyev, prof. Kərim Tahirov, dos. Elçin Əhmədov, dos. Nadir İsmayılov, respublikamızda fəaliyyət göstərən sahə mütəxəssislərindən Mayıl Əhmədov, Lətifə Məmmədova.

Bakı Dövlət Universitetinin elmi jurnalları sırasında **“Pedaqoji aləm”** beynəlxalq elmi-populyar jurnalı da xüsusi yer tutur. Jurnalın təsisçisi və baş redaktoru professor Nübar Muxtarovadır. Jurnal 0103№-li şəhadətnamə ilə qeydiyyatdan keçmişdir. Bakı Dövlət Universiteti Böyük Elmi Şurasının qərarı ilə (1 №-li protokolla) 8 oktyabr 1999-cu ildən nəşr olunan jurnalın sonuncu nömrəsi 2016-cı ildə çap olunub (№01 (37) 2016). Ümumilikdə jurnalın 37 sayı oxucuların istifadəsinə verilib.

Jurnalın elmi redaktoru dosent Fərhad Məmmədov, Beynəlxalq humanitar şöbənin rəhbəri dosent Zaur Mustafayevdir. Jurnalda Azərbaycan, rus və ingilis şöbələri fəaliyyət göstərir. Dosent Fərhad Məmmədov Azərbaycan, dosent Aydın Həsənov rus, professor Abbas Abbasov, Nurana Qurbanova, Jalə Əlizadə ingilis şöbələrində redaktorluq edirlər.

Jurnalda pedaqogikanın müxtəlif problemləri öz əksini tapır. Jurnal digər elmi jurnallardan öz tərtibatı ilə seçilir. Bu da jurnalın elmi-kütləvi xarakter daşımından irəli gəlir.

Jurnal respublikada fəaliyyət göstərən müxtəlif nəşriyyatlarda müqavilə ilə nəşr olunur [10].

“Psixologiya” elmi-praktik jurnalı da BDU-da çap olunan elmi jurnallar içərisində öz sanbalına və elmi tutumuna görə seçilən jurnallardandır. Jurnalın №1, 2016-cı il sayında qeyd olunur ki, jurnal 1999-cu ildən, 3 ayda bir dəfə olmaqla (ildə 4 sayda) nəşr olunur. Jurnalın baş redaktoru AMEA-nın müxbir üzvü, psixologiya elmləri doktoru, professor Bəxtiyar Əliyevdir.

Baş redakturun müavinləri, Əməkdar elm xadimi, professor Ə.S.Bayramov, psixologiya elmləri doktoru, professor S.İ.Seyidovdur. Məsul katib psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru M.H.Mustafayevdir. Redaksiya heyəti prof. H.Əlizadə, prof. K.Əliyeva, prof. K.Əliyev, prof. Ə.Baxşəliyev, prof. G.Qurbanova, prof. A.Kudyakov (Rusiya), prof. R.Qədirova, dos. R.İbrahimbəyova, psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru R.Cabbarovdan ibarətdir.

“Təhsil” nəşriyyatında nəşr olunan jurnal elmi jurnallara xas aparata və tərtibata malikdir.

Jurnalda yer alan məqalələr sistemləşdirilərək aşağıdakı rubrikalarla verilir:

- Ümumi psixologiya;
- Sosial psixologiya;
- Pedaqoji psixologiya.

Jurnalda çap olunan məqalələrdə psixologiyanın nəzəri və praktiki məsələləri araşdırılır [11].

BDU-nun “İlahiyyat fakültəsinin Elmi Məcmuəsi” jurnalı da universitetin elmi jurnalları sırasında xüsusi çəkiyə malikdir. Məcmuənin məsləhətçisi akademik Vasim Məmmədəliyev, baş redaktoru Ömer Aslan, redaktor müavini Mübariz Camalovdur. Redaksiya heyətinə Türkiyə Cümhuriyyətinin Marmara, Selçuk, Cümhuriyyət, Qazi, Uludağ universitetlərinin ilahiyyat fakültələrindən və Bakı Dövlət Universitetinin ilahiyyat fakültəsindən çoxsaylı alimlər – prof. Celal Erbay, prof. Orhan Çeker, prof. Ahmed Yaman, prof. Zekeriyə Güler, dos. dr. Emin Aşıkkutlu, dos. dr. Mustafa Altındağ, dos. dr. Omer

Aslan, prof. Vasim Məmmədəliyev, dos. Malik Qarazadə, dr. Adilə Tahirova, dr. Mehriban Qasımova, dr. Namiq Abuzərov və başqaları daxildir [1].

Jurnal ildə iki dəfə nəşr olunur. 2003-cü ildən nəşr olunan jurnalın səhifələrində ilahiyyat elminin müxtəlif məsələləri araşdırılır.

Jurnalın buraxılış məlumatları türk və Azərbaycan dillərində verilir. Məqalənin yazıldığı dildən asılı olaraq Azərbaycan, türk, ingilis, rus dillərində annotasiyalar oxucu auditoriyasının genişlənməsinə şərait yaradır [8].

Bakı Dövlət Universitetinin elmi jurnallarının ən gənci 2015-ci ilin dekabrından nəşrə başlayan “Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti” elmi-nəzəri və təcrübi-metodik jurnalıdır [9].

Jurnalın təsisçisi və baş redaktoru Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müdiri, BMT yanında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının akademiki, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Knyaz Aslandır. Jurnalın redaktoru filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Rasim Süleymanovdur. Redaksiya heyətinə tanınmış mütəxəssislərdən prof. Abuzər Xələfov, prof. Xəlil İsmayılov, prof. Bayram Allahverdiyev, prof. Kərim Tahirov, prof. Cahangir Məmmədli, filologiya üzrə elmlər doktoru Aybəniz Əliyeva-Kəngərli, filologiya üzrə elmlər doktoru İmaməddin Zəkiyev, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Əliş Ağamirzəyev daxildir.

Jurnal 01 dekabr 2015-ci ildə 4021 №-li şəhadətnamə ilə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınmışdır.

İldə 3 nömrəsinin nəşri nəzərdə tutulan jurnalın ayrı-ayrı saylarında çap edilən materiallar aşağıdakı rubrikalar (şöbələr) daxilində verilir:

- 1) Kitabşünaslıq;
- 2) Nəşriyyat işi;
- 3) Redaktor sənəti;
- 4) Jurnalistika;
- 5) Kitabxanaşünaslıq;
- 6) Biblioqrafiyaşünaslıq;
- 7) Ədəbiyyatşünaslıq;
- 8) Dilçilik;
- 9) Sənətşünaslıq;
- 10) Ali kitabşünaslıq təhsili: problemlər, vəzifələr;
- 11) Yeni nəşrlər [9].

Bu elmi-nəzəri və təcrübi-metodik jurnalda kitabçılıq işinin, kitabşünaslığın, kitabxanaşünaslığın, biblioqrafiyaşünaslığın, ədəbiyyatşünaslığın, dilçiliyin, sənətşünaslığın, redaktənin aktual məsələləri, eləcə də kitab nəşri, təbliği, yayılması, tərtibatı, kitab və oxucu münasibətləri və s. kimi problemlər,

müxtəlif elm sahələrinə dair nəşr olunmuş kitablar haqqında rəylər (resenziyalar) işıqlandırılır. Məqalələrdə açar sözlər və xülasələr Azərbaycan, rus və ingilis dillərində verilir.

Jurnalın 2015 və 2016-cı illərdə buraxılmış ilk 3 nömrəsi “Mütərcim” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzində, 2017 və 2018-ci il nömrələri isə Azərbaycan Texniki Universitetinin mətbəəsində səhifələnmiş və çap olunmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. *Bakı Dövlət Universitetinin ilahiyat fakültəsinin Elmi Məcmuəsi, №08 (17).*
2. *Bakı Universitetinin xəbərləri: humanitar elmlər seriyası №4, 2016.*
3. *Bakı Universitetinin xəbərləri: Sosial-siyasi elmlər seriyası №4, 2016.*
4. *Dil və ədəbiyyat: Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal №1 (101), 2017.*
5. *Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri, metodik və təcrübi jurnal, №2 (39), 2016.*
6. *Kitabxanaşünaslıq və informasiya: elmi-nəzəri və praktiki jurnal №1, 2017.*
7. *Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi. №1, 2015.*
8. *Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti: elmi-nəzəri və metodik-təcrübi jurnal, №1-5, 2015-2018.*
9. *Musalı V.Mətnlərin nəşrə hazırlanması problemləri. – Bakı: Elm və təhsil, 2012, 261 s.*
10. *Pedaqoji aləm: beynəlxalq elmi-populyar jurnal №1 (37), 2016.*
11. *Psixologiya: elmi-praktik jurnal, №1, 2016.*
12. *Tahirqızı Ş. Monoqrafiyalar elmi ədəbiyyatın növü kimi // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya, №1 (24), 2009, s.141-153.*
13. *Tarix və onun problemləri: nəzəri, elmi, metodiki jurnal, №2, 2016.*

Rus dilində

14. *Антонова С.Г. и др. Редакторская подготовка изданий: Учебник / под ред. С.Г.Антоновой. - Москва: ЛОГОС, 2004, 496 с.*

Shahla Tahir gizi

**SCIENTIFIC JOURNALS, PUBLISHED IN THE HUMANITARIAN
AND SOCIAL FIELDS OF BAKU STATE UNIVERSITY**

Summary

The article considers the history of numerous journals published in the humanitarian and social field of Baku State University.

Keywords: "News of BSU", "Psychology", "Pedagogical world", "Bibliology and Editorial Art", journal, founder.

Шахла Тахиркызы

**НАУЧНЫЕ ЖУРНАЛЫ, ОПУБЛИКОВАННЫЕ В
ГУМАНИТАРНОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ ОБЛАСТЯХ В
БАКИНСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

Резюме

В статье рассматривается история многочисленных журналов, опубликованных в гуманитарной и социальной областях в Бакинской Государственной Университете.

Ключевые слова: "Известия Бакинского Государственного Университета", "Психология", "Педагогический мир", "Книговедение и Редакторское Искусство", журнал, основатель.

Sevda Feyruz qızı QULIYEVA
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müəllimi,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

ŞƏXSİ ENSİKLOPEDIYALARIN NƏŞRİ
(“Üzeyir Hacıbəyov Ensiklopediyası” əsasında)

Xülasə

Məqalədə Üzeyir Hacıbəyovun zəngin həyat və fəaliyyətini, publisist yaradıcılığını, ədəbi-bədii, musiqi əsərlərini və s. özündə əks etdirən “Üzeyir Hacıbəyov Ensiklopediyası” təhlilə cəlb edilmişdir.

Açar sözlər: ensiklopediya, sistem, inkişaf, nəşr, bəstəkar.

Azərbaycan kitabşünaslığının tarixində şəxsi ensiklopediyaların ictimai-mədəni rolu olduqca çoxcəhətlidir. Belə ki, bir çox müəlliflərin yaradıcılıqları boyu nəşr etdirdikləri kitabları, əlyazmaları şəxsi ensiklopediyalar şəklində toplanır və oxucuların istifadəsinə verilir. 1920-ci illərdən bu sahə üzrə kitab nəşri xeyli inkişaf etmiş, ensiklopediyaların tərtibi daha da genişlənmişdir.

Dahi bəstəkar, görkəmli dramaturq, ustad publisist Üzeyir Hacıbəyov ömrü boyu Azərbaycan türk millətinə səmərəli xidmət göstərmiş, maarifçilik-demokratik məfkurənin daşıyıcısı olmuşdur. “Həyat”, “İrşad”, “İqbal”, “Yeni İqbal”, “Azərbaycan” və digər dövrü mətbuat orqanlarında ardıcıl çap etdirdiyi məqalələri onu XX əsrin bənzərsiz publisisti kimi məşhurlaşdırmışdır.

Üzeyir Hacıbəyovun zəngin publisist yaradıcılığına felyetonlar, miniatürələr, kiçik səhnəciklər, satirik hekayələr, məktublar, məqalələr, məruzələr, çıxışlar, elmi-nəzəri yazılar daxildir. O, bəzən açıq, bəzən gizli imzalarla müraciət etdiyi hər bir ədəbi-bədii sahədə ayrıca məktəb yaratmışdır. Şərqdə ilk kamil opera, Azərbaycan dövlətinin ilk himni Üzeyir Hacıbəyovun adı ilə bağlıdır. İlk musiqili komediyanı, ilk kamil Azərbaycan lüğətini, milli publisistikanı, kiçik səhnəcikləri Üzeyir Hacıbəyovsuz təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Daha çox “Filankəs” imzası ilə yazan Üzeyir Hacıbəyovun “Ordan-burdan”, “Oyan-buyan”, “Hesab məsələləri”, “Telefon ilə söhbət” və s. başlıqlı publisist əsərlərində konkretlik, müasir dövrlə, müasir şərait və zamanla bağlı faktçılıq ilk sırada durur. Üzeyir Hacıbəyovun zəngin mövzular aləmində Azərbaycan xalqının istiqlal mübarizəsi məsələləri, Şərq xalqlarının milli azadlıq hərəkatı əhatəli şəkildə təhlil edilmişdir [1].

Məlumdur ki, publisistika bədii ədəbiyyatın ən aktual, ən canlı janrıdır. Zamanın, əsrin, xalq həyatının vəziyyətini əks etmək və irəli sürdüyü vacib suallara cavab vermək publisistikanın əsas vəzifəsidir. Həm də o publisistik əsərlər əhəmiyyətli sayılır ki, onlar gündəlik mübarizələrin irəli sürdüyü məsələləri və həyatdan doğan böyük problemləri əks edir, vacib suallara cavab verir. Üzeyir Hacıbəyovun publisistik fəaliyyətinin ən qızğın dövrü 1905-1915-ci illərdir.

“Üzeyir Hacıbəyov Ensiklopediyası” Azərbaycanda ilk şəxsiyyət ensiklopediyasıdır. Xarici ölkələrdə şəxsiyyət ensiklopediyalarının nəşri geniş yayılmışdır. A.Danteyə, V.Şekspirə, Geteyə, F.Şillərə, L.Van Bethovenə, Dikkensə, T.Şevçenkoya və b. həsr edilmiş ensiklopediyalar buraxılmışdır. Şəxsiyyət ensiklopediyalarının nəşri çox mürəkkəb və çətin bir işdir. Təkcə onu xatırlatmaq kifayətdir ki, həyat və yaradıcılığının öyrənilməsinə çoxsaylı monoqrafiyalar həsr olunmuş, qısa ömrünün az qala hər anı, əsərləri bütün incəliklərinə, təfərrüatına qədər açılmış Lermontov haqqında ensiklopediyanın nəşrə hazırlanmasına 20 ilə yaxın vaxt sərf edilmişdir [1].

Azərbaycanda “Üzeyir Hacıbəyov Ensiklopediyası”nın nəşrinə hazırlıq illər öncə başlanmışdır. Uzun illər boyu sənətsünas-musiqişünas alimlər bu dahi bəstəkar, musiqişünas, publisist, dramaturq, mütəfəkkir və ictimai-siyasi xadimin həyat və yaradıcılığını hərtərəfli tədqiq edib öyrənmişlər. Bu işdə müxtəlif nəsillərə mənsub alimlərdən Qubad Qasimov, Qulam Məmmədli, Mirzə İbrahimov, Xurşud Ağayeva, Firudin Köçərli, Mirabbas Aslanov, Cahid Quliyev, V.Koryev, Elmira Abasova, Zemfira Səfərova və başqalarının böyük xidmətləri olmuşdu [1].

Üzeyir Hacıbəyovun adı Azərbaycan xalqının mədəni inkişafının qızıl əsri olan XX əsrin tarixi, mədəniyyəti, incəsənəti, ədəbiyyatı, publisistikası, maarifi ilə qırılmaz tellərlə bağlıdır. Bu dahi şəxsiyyət haqqında çoxşaxəli bilgiləri ümumiləşdirib təsnif etmək, ensiklopedik sistemə salaraq küll halında – soraq kitabı şəklində gələcək nəsillərə çatdırmaq tarixi bir zərurət kimi qarşıya çıxmışdır. Azərbaycan mədəniyyətinin misilsiz vüsət, dünya şöhrəti qazanmasında çox mühüm rol oynamış Üzeyir Hacıbəyovun keşməkeşli, ictimai-siyasi sarsıntılar və şəxsi faciələrlə dolu tariximizin mənzərəsini təcəssüm etdirən ensiklopediyada bəstəkarın həyat və yaradıcılığının bütün dövrləri və mərhələləri əhatə olunmuşdur [1].

Xalq yazıçısı Anarın yazdığı kimi, “Üzeyir Hacıbəyov Ensiklopediyası” oxucunu Azərbaycan mədəniyyətinin ən görkəmli xadimlərindən biri olan dahi Ü.Hacıbəyovun çoxşaxəli fəaliyyəti ilə tanış edir. Geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş bu ensiklopediyada Üzeyir bəyin mühüm musiqi

əsərləri, məqalələri, onun həmkarları, qohumları, tələbələri, ardıcılıarı, tədqiqatçıları, əsərlərinin əsas ifaçıları və s. haqqında məqalələr verilmişdir. Bir sıra ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin əməyinin bəhrəsi olan zəngin illüstrasiyalı bu ensiklopediyada 550-dən çox məqalə vardır. Kitaba Ü.Hacıbəyovun geniş oxucu kütləsinə az məlum olan bir sıra məqalə və felyetonları da daxil edilmişdir [1].

Üzeyir Hacıbəyovun ömrünə, musiqi, ədəbi, publisist əsərlərinə aid məlumatı, hadisələri, tarixləri, faktları, böyük sənətkarla bağlı adları sistemləşdirmək, təsnif edib bir soraq kitabında toplamaq bu ensiklopediyanın əsas məqsədidir. Bu ensiklopediya Azərbaycanda yaranan ilk ensiklopediyadır ki, ümumi, ya sahə xarakteri daşımır, tək bir fərdə həsr olunur. Bu da təbiidir, çünki məhz Üzeyir Hacıbəyov kimi dahi bir şəxsiyyət şəxsi ensiklopediyaya layiq ola bilər. Belə bir ensiklopediyanın vacibliyinin və əhəmiyyətinin səbəbi də Üzeyir Hacıbəyovun bəstəkar, alim, yazıçı, publisist, ictimai və siyasi xadim kimi çox yönlü fəaliyyəti, Şərqi ilk operası – “Leyli və Məcnun”un, dünya şöhrətli “Arşın mal alan”ın və “Məşədi İbad”ın, bütün bir xalqın qeyrət, qəhrəmanlıq və cəngavərlik himni kimi səslənən “Koroğlu” operasının, “Sənsiz” və “Sevgili canan” müəllifinin klassik yaradıcılığıdır.

Bu kitab sahə ensiklopediyası olmasa da, ictimai həyatımızın və sənətimizin böyük sahələrini əhatə edir. Çünki istər XX əsr musiqimizin, istər XX əsr teatrımızın tarixi, əsrin birinci yarısında siyasi və ictimai həyatımızın mürəkkəb və ziddiyyətli yolu Üzeyir Hacıbəyovun adı ilə sıx bağlıdır. Üzeyir bəydən danışmaq onun təmasda olduğu, yaşca ondan böyük müasirləri Xurşidbanu Natəvanı, Mir Möhsün Nəvvabı, Cabbar Qaryağdı oğlunu, Həsən bəy Zərdabini yada salmaqdır.

Xalq yazıçısı Anarın sözləri ilə desək, Üzeyir bəyin ictimai və siyasi fəaliyyətindən danışarkən müxtəlif mərhələlərdə onunla bir arada yaşayıb-yaradan Cəlil Məmmədquluzadə, Sabir, Əlibəy Hüseynzadə, Əhməd bəy Ağaoğlu, Nəriman Nərimanov, Məmməd Əmin Rəsulzadə, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Yusif Vəzir Cəmənzəminli, Hüseyn Cavid, Əhməd Cavad, M.S.Ordubadi, Müslüm Maqomayev, Əzim Əzimzadə, Hüseyn Ərəblinski, Cəfər Cabbarlı, Səməd Vurğun... kimi böyük şəxsiyyətləri xatırlamamaq qeyri-mümkündür [1].

Üzeyir Hacıbəyovun səhnə əsərləri neçə-neçə teatr ustadının yetişdiyi məktəbdir. Hüseynqulu Sarabskinin Məcnunu, Bülbülün Koroğlusunu, Rəşid Behbudovun Əsgəri, Mirzəğa Əliyevin Məşədi İbadı, Rübabə Muradovanın Leylisi, Fidan Qasimovanın Gülçöhrəsi, Zeynəb Xanlarovanın Əslisi, Ağababa Bünyadzadənin Həsən xanı, Möhsün Sənaninin Qoçu Əsgəri,

Ağasadıq Gəraybəylinin Rüstəm bəyi unudulmaz obrazlardandır... Əhməd Ağdamskinin, Hüseynağa Hacıbababəyovun, Həqiqət Rzayevanın, Mustafa Mərdanovun, İsmayıl Osmanlının, İsmayıl Əfəndiyevin, Lütfuli Abdullayevin, Münəvvər Kələntərlinin, Firəngiz Əhmədovanın, Lütfiyar İmanovun, Xuraman Qasımovanın, neçə-neçə başqa artistin, xanəndənin, dirijorun, rejissorun Üzeyir əsərlərində parlayan istedadı həmişə yaddaşlardadır... Üzeyirin dostları, məsləkdaşları, Üzeyir yolunun layiqli davamçıları – Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Niyazi, Asəf Zeynallı, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Səid Rüstəmov, Sultan Hacıbəyov, Cahangir Cahangirov, Cövdət Hacıyev, Tofiq Quliyev... Üzeyir bəyin böyük qardaşı bəstəkar Zülfüqar Hacıbəyov, yaradıcılığının ilk dövründə Üzeyir bəyin ən yaxın yardımçısı olmuş, sonralar qürbətdə qalan kiçik qardaşı Geyhun bəy... Üzeyir bəyin vəfalı həyat yoldaşı Məleykə xanım... Ü.Hacıbəyov yaradıcılığının irsinin araşdırıcıları... Türkiyənin, İranın, Rusiyanın, Qafqazın, Türkünstanın Üzeyir bəylə bu, ya digər şəkildə yaradıcılıq təmaslarında, müxtəlif münasibətlərdə olmuş sənət, elm, siyasət adamları, musiqi, teatr və kino xadimləri – Rəşad Nuri Güntəkin, Səid Nəfisi, Qlazunov, Stalin, Qlier, Şostakoviç... Bütün bu adlar, Üzeyir bəylə bağlı bütün faktlar, məlumatlar hazırkı ensiklopediyada toplanmışdır.

“Üzeyir Hacıbəyov Ensiklopediyası” yalnız üzeyirşünaslar və ümumən musiqişünaslar tərəfindən deyil, geniş oxucu kütləsi tərəfindən də maraq və rəğbətlə qarşılanmışdır. Zəngin Üzeyir dünyası ilə sistemli şəkildə tanış olan oxucular bu ensiklopediyanın təşəbbüskarı Nazim İbrahimova, qiymətli soraq kitabının yaradıcılarına, müəlliflərinə, icraçılara, redaktorlarına, onun yüksək elmi-bədii, poliqrafik səviyyədə meydana çıxması yolunda zəhmət çəkənlərin hamısına minnətdarlıq hissi duyurlar [1].

ƏDƏBİYYAT

1. *Üzeyir Hacıbəyov Ensiklopediyası*. – Bakı, “Şərq-Qərb”, 2007, 304 s.
2. *Quliyeva S.F. Azərbaycanca soraq-məlumat nəşrləri sisteminin quruluşu, mahiyyəti və məzmunu haqqında // Bakı Dövlət universitetinin xəbərləri: Humanitar elmlər seriyası, 2004, №4, s.176.*
3. *Umudlu İ. Kitab nəşri bu gün*. – Bakı: Əbilov, Zeynalov və oğulları. 2004, s.139-192.

Sevda Guliyeva

**THE EDITION OF PERSONAL ENCYCLOPEDIAS
(Analysis of U.Hajibeyovs Encyclopedia)**

Summary

The Uzeyir Hajibeyovs life and creativity are reflected in the article. Uzeyir Hajibeyovs rich publicist creativity, small stages, satirical stories and along with them letters, articles, reports and speeches that expose unhealthy conditions and contemporary life time have been involved in analyses. The poet`s many publicist writings, live publicist activity that covering the 20th century have been exactly in progressive spirit and they had touched the most important issues of the time at the same time gave them a correct answer.

Key words: *encyclopedia, system, development, publication, composer*

Севда Кулиева

**ИЗДАНИЕ ЛИЧНЫХ ЭНЦИКЛОПЕДИЙ
(анализ Энциклопедии У.Гаджибекова)**

Резюме

В статье рассказывается о жизни и творчестве Узеира Гаджибекова. Здесь анализируется публицистическое творчество У.Гаджибекова, поставленные им маленькие сценки, отражены сатирические рассказы своего времени, напечатаны письма, отражающие все тонкости большого общества, также приводятся статьи, доклады и выступления. В статье освещается охватывающий весь XX век его публицистические записи. Эти прогрессивные публицистические записи затрагивали самые насущные проблемы и отвечали на поставленные ими вопросы.

Ключевые слова: *энциклопедия, система, развитие, издание, анализ.*

Ellada Məmməd qızı BALAYEVA
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının əməkdaşı

1970-1980-ci İLLƏRDƏ
“ELM” NƏŞRİYYATININ FƏALİYYƏTİ

Xülasə

Məqalədə 1970-1980-ci illərdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının “Elm” nəşriyyatının fəaliyyəti araşdırılmışdır. Həmin illərdə bu nəşriyyatda hazırlanmış bir sıra çap məhsulları, o cümlədən ayrı-ayrı elm sahələrinə dair nəşr olunmuş nəşrlər barədə məlumat verilmişdir.

***Açar sözlər:** Elmlər Akademiyası, “Elm” nəşriyyatı, elmi-tədqiqat, elmi ədəbiyyat, monoqrafiya.*

XX əsrdə Azərbaycan elmi çox sürətlə inkişaf etmişdir. Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 1970-1980-ci illər isə bu cəhətdən xüsusilə seçilir. Azərbaycan Elmlər Akademiyasının ən çox inkişaf etdiyi dövr bu dahi şəxsiyyətin hakimiyyəti illərinə təsadüf edir. Bu dövrdə Azərbaycan Elmlər Akademiyası Heydər Əliyevin böyük təşkilatçılıq istedadı nəticəsində dünyada şöhrət qazanmış, özünün kadr potensialını yaratmış, maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmişdir. Heydər Əliyevin özünün qeyd etdiyi kimi, akademiyanın əlli ilinin yarısından çoxu onun həyatı, rəhbərliyi ilə bağlı olmuşdur.

1970-1980-ci illərdə Heydər Əliyevin söyləri nəticəsində Azərbaycanda elmi işçilərin sayı artır, alimlərin yetişməsinə xüsusi diqqət verilirdi. Bu dövrdə respublikamızda 258 elmlər doktoru, 2677 elmlər namizədi hazırlanmışdı. Elmlər Akademiyasının 56 həqiqi üzvü və 71 müxbir üzvü var idi. 123 elmi idarə və 17 ali məktəbin kafedralarında 22 min elmi əməkdaş, o cümlədən 900-dən çox elmlər doktoru və 8 mindən çox elmlər namizədi çalışırdı.

Azərbaycan Elmlər Akademiyasının nəzdində fəaliyyət göstərən “Elm” nəşriyyatı da bu dövrdə eyni tempə inkişaf edirdi. Məlum olduğu kimi, 1970-1980-ci illərdə kitab sektorunun müxtəlif sahələrində ixtisaslaşan müəssisələr yaradılmışdı. Belə ki, dərsləklərin və digər tədris-pedaqoji ədəbiyyatın nəşri ilə əsasən “Maarif” nəşriyyatı, bədii əsərlərin nəşri ilə “Azərənəşr” və “Yazıçı” nəşriyyatları, uşaq və gənclər üçün ədəbiyyatın nəşri ilə “Gənclik” nəşriyyatı,

plakat, fotoalbom, incəsənətə dair əsərlərin nəşri ilə “İşıq” nəşriyyatı, elmi əsərlərin nəşri ilə isə “Elm” nəşriyyatı məşğul olurdu.

Elmi-nəzəri mənbələrdə vurğulandığı kimi, elmi ədəbiyyatda elmi və texniki nailiyyətlər, ixtiralar, mülahizələr, nəzəriyyələr, müxtəlif elmi prinsiplər, metodlar, görüşlər, elmi tədqiqatların və eksperimentlərin metodikası və s. öz əksini tapır. Elmin inkişaf səviyyəsi, istiqaməti, tədqiqatların mövzusu və əldə edilən nəticələr elmi ədəbiyyatda verilir. Habelə elmi ədəbiyyatda elmin qarşısında duran vəzifələr, işlənmiş və işlənməyən, tədqiq olunmağa ehtiyacı olan problemlər və s. öz əksini tapır.

Qeyd etmək lazımdır ki, elmi ədəbiyyat kitab tipləri içərisində mühüm yer tutur və tarixən ilkin yaranmışdır. Kitabın bütün başqa tiplərinin mövzusu, məzmunu, səviyyəsi və xarakteri elmi ədəbiyyatın vəziyyəti ilə müəyyənləşir.

Elmi ədəbiyyat əsasən iki qrupa bölünür: nəzəri və təcrübi (eksperimental). Təcrübi əsərlərdə tədqiqatın metodikası, təcrübi-konstruktor tədqiqatları, onların nəticələri, təhlili və qiymətləndirilməsi öz əksini tapır. Texnika sahəsində təcrübi xarakterli əsərlərin əksəriyyətini təcrübi-konstruktor tədqiqatları təşkil edir. Nəzəri xarakterli əsərlərdə bir çox tədqiqatların, müşahidələrin və təcrübi işlərin nəticələri ümumiləşdirilir. Bu nəticələr, elmi yeniliklər əsasında yeni qanunlar və qanunauyğunluqlar, prinsiplər, nəzəriyyələr, görüşlər və s. yaradılır. Həmin nəzəri tədqiqatlardan alınmış elmi nəticələr elmin, texnikanın və istehsalın inkişafında müstəsna rol oynayır.

Sovet hakimiyyəti illərində aparılmış statistik göstəricilərə əsasən, 1940-1971-ci illərdə Sovet İttifaqında nəşr edilmiş çap məhsulunun 13%-i elmi ədəbiyyatın payına düşür. Elmi ədəbiyyatın əsas hissəsini monoqrafiyalar, elmi məcmuələr, alimlərin müxtəlif səpkili əsərləri və s. təşkil edir. Məsələn, həmin dövrdə SSRİ-də elmi-tədqiqat ədəbiyyatı üzrə 100 min adda nəşr 380 milyon nüsxə ümumi tirajla buraxılmışdır. 1971-ci ildə 6436 adda elmi-tədqiqat xarakterli kitab 18,6 milyon nüsxə ümumi tirajla nəşr edilmişdir. Hər bir kitabın orta tirajı 2,9 min nüsxə olmuşdur. 1965-ci illə müqayisədə elmi ədəbiyyatın sayı 31,2%, tirajı 62,8% artmışdı [7].

Bu illərdə elmi-tədqiqat ədəbiyyatının əsas hissəsini dəqiq və təbiət elmləri üzrə nəşrlər təşkil edirdi. Ümumi çap məhsulunun 27,4 %-i, ad etibarını ilə 25,1%-i, tiraj etibarını ilə 30,6%-i dəqiq və təbii elmlərinin payına düşürdü.

1971-ci ildə elmi-texniki ədəbiyyatın nəşri də əhəmiyyətli dərəcədə artmışdı. Həmin il 1188 adda 2,3 milyon nüsxə ümumi tirajla elmi-texniki kitab çapdan buraxılmışdır ki, bu ümumi çap məhsulunun ad etibarını ilə 18,5, tiraj etibarını ilə isə 12,6 %-ni təşkil edirdi. 1965-ci illə müqayisədə isə belə əsərlər ad etibarını ilə 1,6 dəfə, tiraj etibarını ilə 1,8 dəfə artmışdı. Elmi-texniki

ədəbiyyatın nəşri 1970-ci illə müqayisədə 1971-ci ildə ad və tiraj etibarı ilə 10,5 % artmışdı [7].

1970-1980-ci illərdə Azərbaycanda da kitabçılıq işi xeyli inkişaf etmişdi. Belə ki, həmin dövrdə respublikamızda hər il müxtəlif elm və bilik sahələri üzrə 1300-1400 adda 13-14 milyon nüsxədən çox kitab və kitabça nəşr edilirdi [7].

Onu da qeyd edək ki, bu dövrdə respublikamızda kitab nəşrinin ad və tiraj üzrə inkişaf dinamikası, sabit olmamış, eləcə də kitab çapının dil əhatəsi müxtəlif olmuşdur. Məsələn, 1980-ci ildə respublikamızda çap olunan 1226 adda 11 milyon 778 min 500 nüsxə kitabın 793 adda 9 milyon 411 min 400 nüsxəsi Azərbaycan dilində, 395 adda 2 milyon 243 min 900 nüsxəsi rus dilində, 26 adda 75 min 200 nüsxəsi mürttəfiq respublikalarda yaşayan digər xalqların dillərində, 12 adda 48 min nüsxəsi isə xarici ölkə xalqlarının dillərində buraxılmışdır. Bu çap məhsulunun nəşrində “Elm” nəşriyyatının da özünəməxsus payı olmuşdur [7].

Həmin dövrdə respublikamızda elmi ədəbiyyatın buraxılışı sahəsində “Elm” nəşriyyatının fəaliyyəti xeyli genişlənmişdi. Bu dövrdə ictimai-siyasi nəzəriyyələr, fəlsəfə, tarix və dünya iqtisadiyyatının və s. sahələrin, problemlərin öyrənilməsi çoxsaylı elmi-tədqiqat xarakterli kitabların meydana gəlməsinə, nəşr edilib yayılmasına təsir göstərmişdi. Məsələn, “Elm” nəşriyyatı 1980-ci illərdə “Azərbaycan SSR-də milli gəlirin təkrar istehsalının texnika və proporsiyaları” (1982), F.H.Abbasovun “Azərbaycan SSR-in kənd yerlərində əmək ehtiyatlarından istifadənin sosial-iqtisadi məsələləri” (1982), T.M.Mirzəyevin “Naxçıvan MSSR-in əmək ehtiyatları və onlardan səmərəli istifadə məsələləri” (1983), İ.Nəbiyevin “Təbii sərvətlər və istehsal” (1983), Z.Məmmədovun “Bəhmənyarın fəlsəfəsi” (1983), A.Şükürovun “Müasir dövrün global ekoloji və demoqrafik problemlərinin sosial-fəlsəfi mahiyyəti” (1984) və s. kimi elmi-tədqiqat əsərlərini çapdan buraxmışdı [7].

XX əsrin 80-ci illərində “Elm” nəşriyyatının çap məhsulları arasında arxeologiya, etnoqrafiya, ateizm və s. elmlər üzrə elmi-tədqiqat əsərləri, monoqrafiyalar da mühüm yer tutmuşdur. Məsələn, H.A.Quliyevin “Azərbaycanda ailə məişətinin bəzi məsələləri” (1986), M.X.Meybullayevin “İctimai əmək məhsuldarlığı və əhalinin real gəlirləri” (1986), Ş.M.Muradov və F.H.Abbasovun “Müasir mərhələdə demoqrafiya siyasəti” (1986) və s. kimi kitablar bu baxımdan diqqəti daha çox cəlb edir [7].

“Elm” nəşriyyatında buraxılan bir sıra kitablar xalqımızın tarixinə, elm və əmək qəhrəmanlarına, adlı-sanlı şəxslərə həsr edilmişdi. Məsələn, 1987-ci ildə Fəzlullah Rəşidəddinin “Oğuznamə” (rus dilində) 1988-ci ildə İbrahim

Əfəndi Peçevinin “Tarix” (rus dilində), 1989-cu ildə isə Yesai Həsən Cəlalyanın “Alban ölkəsinin qısa tarixi (1702-1722)” (rus və Azərbaycan dillərində) kimi mühüm tarix əsərləri çap edilmişdir.

Həmin dövrdə “Elm” nəşriyyatı elmi kitablarla yanaşı, bədii ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslığa dair bir sıra əsərlərin, eləcə də rus və müttəfiq respublikalarda yaşayan xalqların ədəbiyyatından tərcümələrin nəşrinə də ciddi diqqət yetirirdi.

“Elm” nəşriyyatının 1982-ci ildən buraxmağa başladığı “Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası” seriyası klassik ədəbi irsimizin öyrənilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu seriyanın cildləri təkcə sahə mütəxəssisləri arasında deyil, eyni zamanda geniş oxucu kütləsi arasında da böyük maraq doğurmuşdu. Məsələn, Yusif Vəzir Çəmənizəminlinin, Cəlil Məmmədquluzadənin “Elm” nəşriyyatında çap olunmuş üç cildlikləri akademik nəşr prinsiplərinə bir qədər uyğun hazırlanmış, əlyazma nüsxələr və əvvəlki nəşrlərlə müqayisəli izahlar verilmişdir [7].

Respublikamızda kitab nəşrinin inkişafında Azərbaycan KP və Azərbaycan Nazirlər Sovetinin 1982-ci ilin avqustunda qəbul olunmuş “Kitab nəşri işini təkmilləşdirmək, poliqrafiyanın və kitab ticarətinin maddi-texniki bazasını möhkəmləndirmək tədbirləri haqqında” qərarının böyük əhəmiyyəti olmuşdur. Qərarıda qeyd edilirdi ki, kitabların, digər çap məhsullarının buraxılışı artmış və nəşr keyfiyyəti yüksəlmişdir. Mühüm rəsmi sənədlərin, dərsliklərin, məlumat ədəbiyyatının, dünya və rus klassiklərinin əsərlərinin nəşri genişlənməmişdir.

Qərarıda Azərbaycan SSR Dövlət Nəşriyyat, Poliqrafiya Komitəsinə, habelə respublikanın digər əlaqədar müəssisə və orqanlarına bir vəzifə olaraq tapşırılmışdı: “Nəşriyyatların, mətbəələrin və kitab ticarəti müəssisələrinin fəaliyyətinə rəhbərliyi yaxşılaşdırırsınız, onların işini kollektivlərdə plan və əmək intizamının möhkəmləndirilməsinə, əmək yarışının daha da genişləndirilməsinə yönəltirsiniz. Dövlətnəşrkomun bütün bölmələrində siyasi tərbiyə işini gücləndirirsiniz, hər bir kollektivdə sağlam mənəvi-psixoloji şərait, nöqsanlara və səhvlərə qarşı barışmazlıq şəraiti yaradılmasına nail olursunuz”.

Qərarıda eləcə də kitab nəşrinin ad, tiraj, məzmun və bədii tərtibat səviyyəsini yüksəltmək sahəsindəki vəzifələrlə yanaşı, nəşriyyat və poliqrafiya müəssisələrinin ixtisaslı kadrlarla təmin olunması sahəsində də konkret vəzifələr irəli sürülmüşdü. Kadr hazırlığını respublikamızda yoluna qoymaqla bərabər, hər il Sovet İttifaqının digər şəhərlərinin ali məktəblərinə poliqrafiya ixtisası üzrə müsabiqədən kənar qəbulu daha da genişləndirmək vacib hesab edilmişdir [7].

Bundan başqa, həmin qərarda müxtəlif elm sahələri üzrə kitabların nəşrinin daha da yaxşılaşdırılması, nəşriyyat, kitab ticarəti və poliqrafiya sənayesində maddi-texniki bazanın daha da möhkəmləndirilməsi, işçilərin maddi, mənzil-məişət şəraitinin yüksəldilməsi və digər vacib məsələlər də irəli sürülmüşdü. Bu qərar respublikamızda kitab nəşrinin inkişafı sahəsində böyük perspektivlər açdı. Məsələn, cəmi 4 il sonra – 1984-cü ildə respublikada 1337 adda 15 milyon 563 min 800 nüsxə kitabın buraxılması bunu bir daha sübut edir [7].

Ümumiyyətlə, 1970-1980-ci illərdə “Elm” nəşriyyatında buraxılan kitabların tematik təhlili göstərir ki, bu müəssisə öz planının mövzu və məzmun dolğunluğuna, tip, növ, çeşid rəngarəngliyinə, bədii tərtibata və poliqrafik icraya, keyfiyyət və kəmiyyət tənəsüblüyünə ciddi fikir vermişdir. Buraxılan kitabların başlıca hissəsi elmin, texnikanın, sənayenin, kənd təsərrüfatının, ətraf mühitin, atmosferin, kibernetikanın, insan amilinin və s. müxtəlif problemlərinə həsr olunmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Allahverdiyev B.V. *Kitabşünaslığın əsasları*. – Bakı: UniPrint, 2011, 446 s.
2. Allahverdiyev B.V. *Kitabın tipologiyası*. – Bakı: “ÇapART” Nəşriyyat Evi, 2017, 578 s.
3. Aslan K. *Azərbaycanda nəşriyyat işinin aktual problemləri: Elmi məqalə // Kitabxanaşünaslıq və İnformasiya: Elmi-nəzəri və praktiki jurnal*, 2014, №1 (13), s.31-43.
4. *Birillik Azərbaycan kitabıyyatı: 1971*. – Bakı: Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası, 1972, 246 s.
5. *Birillik Azərbaycan kitabıyyatı: 1985*. – Bakı: Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası, 1986, 242 s.
6. *Birillik Azərbaycan kitabıyyatı: 1987*. – Bakı: Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası, 1988, 226 s.
7. Həsənov H.B. *Azərbaycan kitabının inkişaf mərhələləri*. – Bakı: Azərnəşr, 1989, 254 s.

Ellada BALAYEVA

**ACTIVITY OF THE "ELM" PUBLISHING HOUSE
IN 1970-1980 THE YEARS**

Summary

The article deals with the activities of "Elm" ("Scienc") publishing house of the National Academy of Sciences of Azerbaijan in the 1970s-1980s. Information was provided on the publication of a number of printed materials on various fields of science in the republic in those years prepared by this publishing house.

Key words: Academy of Sciences, "Scienc" Publishing House, scientific research, scientific literature, monograph.

Эллада БАЛАЕВА

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИЗДАТЕЛЬСТВА "ЭЛМ"
В 1970-1980 ГОДАХ**

Резюме

В статье рассматривается деятельность издательства "Элм" ("Наука") Национальной академии наук Азербайджана в 1970-1980-х годах. Была предоставлена информация об издании и ряд печатной продукции по различным областям науки в республике в этих годах, подготовленными в этом издательстве.

Ключевые слова: Академия наук, издательство "Элм" ("Наука"), научное исследование, научная литература, монография.

Nərmin Naib qızı HƏSƏNLİ
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının magistrantı

BAKİ SLAVYAN UNİVERSİTETİNİN
ELMİ NƏŞRLƏRİ

Xülasə

Bakı Slavyan Universitetinin elmi jurnallarının yaranması və inkişafı mövzusunda əsasında yazdığımız məqalə əsasında müəyyən etdik ki, bu universitetin elmi jurnallarının çapa başlaması burada elmi-pedaqoji və metodiki fəaliyyət istiqamətində müsbət dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Jurnallarda elmi məqalələrlə yanaşı, tərbiyəvi, informasiya xarakterli materiallar da yer almışdır ki, bu da istər pedaqoji heyətin, istərsə də oxucu auditoriyasının maarifləndirilməsində çox vacib məqamdır.

Bakı Slavyan Universiteti fəaliyyətə XX əsrin 40-cı illərindən başlamışdır. 1946-cı ildə SSRİ Xalq Komissarları Sovetinin 2 fevral tarixli 1313 №-li sərəncamı və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 15 may tarixli qərarı əsasında M.F.Axundov adına İkiillik Azərbaycan Dövlət Müəllimlər İnstitutu yaradılmışdır. 1952-ci ildə M.F.Axundov adına Müəllimlər İnstitutu rus dili müəllimləri hazırlığı üzrə dördillik tədris müddətli pedaqoji instituta çevrilmişdir. 1956-1957-ci tədris ilində institut beşillik təhsil sistemində keçmişdir. 14 aprel 1959-cu ildə M.F.Axundov adına Azərbaycan Pedaqoji Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutunun və Azərbaycan Pedaqoji Xarici Dillər İnstitutunun bazaları əsasında M.F.Axundov adına Azərbaycan Pedaqoji Dillər İnstitutu yaradılmışdır. 2 noyabr 1972-ci ildə M.F.Axundov adına Azərbaycan Pedaqoji Dillər İnstitutunun bazasında eyni adlı Azərbaycan Pedaqoji Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutu bərpa edilmişdir [5].

1994-cü ildə beynəlxalq standartlara uyğun olaraq, bakalavr hazırlığı üzrə dördillik tədris planına keçilmiş, 1997-ci ildən isə magistratura pilləsində kadr hazırlığına başlanılmışdır. 1996-cı ildən isə kiçik qruplarda tərcüməçi, çex, polyak və bolqar dilləri üzrə mütəxəssislər hazırlanmışdır. 2000-ci ilə kimi tədris prosesində əhəmiyyətli dəyişikliklər baş verməmiş, əsasən iki ixti-

sas - Azərbaycan və rus dilli orta məktəblər üçün rus dili və ədəbiyyatı müəllimləri kadrları yetişdirilmişdir [5].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 13 iyun 2000-ci il tarixli fərmanı ilə M.F.Axundov adına Azərbaycan Pedaqoji Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutunun bazasında öz istiqaməti üzrə unikal bir tədris ocağı kimi tanınan və bütün Şərqi bölgəsində nadir ixtisaslar üzrə peşəkar kadr hazırlığını həyata keçirən ali məktəb – Bakı Slavyan Universiteti yaradılmışdır [5].

Bakı Slavyan Universitetinin elmi fəaliyyətinin nəticələri burada nəşr olunan 4 əsas jurnalda – “Русский язык и литература в Азербайджане” (“Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı”), “Mütərcim”, “Tağıyev oxuları”, “Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri” jurnallarında öz əksini tapır.

“Русский язык и литература в Азербайджане” (“Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı”) elmi-metodik və mədəni-ictimai jurnalı 1947-ci ildən nəşr edilir. Jurnal MDB ölkələri və slavyan dövlətlərində yayılır. Onun səhifələrində pedaqogika, dilçilik, ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq tarixini əhatə edən materiallar dərc edilir. İndiyə qədər jurnalda Rusiya, Ukrayna, Belorusiya, Bolqarstan, Gürcüstan, Çin, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, İsraildən olan mütəxəssis alimlərin məqalələri çap olunmuşdur.

“Русский язык и литература в Азербайджане” (“Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı”) jurnalı 1947-ci ildən “В помощь учителю русского языка в нерусской школе” (“Qeyri-rus məktəblərində rus dili müəlliminə kömək”) adı ilə nəşr olunmuşdur. Bu jurnal əvvəlcə Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyinin “Azərbaycan məktəbi” jurnalının əlavəsi kimi nəşr edilmiş və faktiki olaraq ölkəmizdə rus dilinin öyrənilməsi üzrə ilk elmi-metodik nəşr olmuşdur. 1949-cu ilin oktyabr ayından 1970-ci ilə qədər jurnal “Русский язык и литература в нерусской школе” (“Qeyri-rus məktəblərində rus dili və ədəbiyyatı”), 1970-ci ildən isə “Русский язык и литература в азербайджанской школе” (“Azərbaycan məktəblərində rus dili və ədəbiyyatı”) adı ilə nəşr edilmişdir. Nəşrin ilk redaktoru rusist alim A.Q.Daxnoviç olmuşdur. O, demək olar ki, 25 ildən çox, yəni jurnal yaranandan 1973-cü ilə kimi onun redaktoru olmuşdur. Görkəmli rusist alimlərdən M.T.Tağıyev (1973-1976), A.N.Klimov (1976-1980) bu jurnalın baş redaktoru vəzifəsində çalışmışlar [5].

1979-cu ildən başlayaraq jurnal Azərbaycan Maarif Nazirliyinin müstəqil aylıq elmi-metodik jurnalı kimi fəaliyyət göstərmişdir.

1980-cı ildən 1993-cü ilə kimi L.N.Babayeva, bir qədər fasilədən sonra isə professor Ç.Ə.Bədəlov jurnalın baş redaktoru kimi fəaliyyət göstərmişlər. 1985-ci ildən jurnal “Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı” adı ilə nəşr edil-

mişdir. Bütün bu illər ərzində jurnal, əsasən, respublikanın məktəb və universitetlərində rus dili və ədəbiyyatının tədrisi və öyrənilməsi metodikasının inkişaf mərhələlərini, ədəbi tənqidin, ədəbiyyatın və rus-Azərbaycan ədəbi əlaqələri tarixinin aktual problemlərini işıqlandırmışdır.

2003-cü ildə jurnalda bir çox dəyişikliklər baş vermişdir. Jurnalın elmi-metodik xarakteri saxlanılmaqla o, həmçinin ictimai-mədəni nəşr kimi dərc olunmuşdur. A.M.Məmmədlinin (2003-2006), daha sonra isə M.Q.Qocayevin (2006-2010) redaktorluğu ilə çıxan jurnal geniş şəkildə MDB ölkələrində yayılmağa başlamışdır. Burada metodika və pedaqogika ilə yanaşı dilçilik, ədəbiyyat tarixi və nəzəriyyəsi ilə bağlı geniş məsələləri əhatə edən material yer almışdır. Jurnalın səhifələrində xarici ölkə alimlərinin məqalələri də çap edilmişdir. Bundan əlavə profilinin və tematik diapazonunun genişləndirilməsi ilə əlaqədar jurnalda tez-tez görkəmli əcnəbi ictimai, dövlət, elm və mədəniyyət xadimlərinin, şairlərin, yazıçıların Bakı Slavyan Universitetinin professor-müəllim heyəti və tələbələri ilə görüşləri işıqlandırılmışdır [5].

2011-ci ildə “Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı” (“Русский язык и литература в Азербайджане”) elmi-metodiki və ictimai-mədəni jurnalı yeni inkişaf dövrünə qədəm qoymuşdur. Həmin il baş redaktor vəzifəsinə professor F.S.Naciyeva təyin olunmuşdur. Bakı Slavyan Universitetinin dəstəyi sayəsində bu ildən jurnal tamamilə yenilənmiş, formatı dəyişdirilmiş, rəngli formatda çap edilməyə başlanmış, müasir standartlara cavab verən dizaynda çıxmağa başlamış, daha cəlbedici olmuşdur. Dəyişikliklər təkcə jurnalın formasında deyil, həmçinin dərc edilən materialların məzmununda və ümumi konsepsiyasında da baş vermişdir. Jurnal öz nömrələrində Azərbaycanda rus dilinin tədrisi, rus ədəbiyyatının və mədəniyyətinin inkişafı, rus dilində yazan müasir Azərbaycan və rus müəlliflərin əsərlərinin nəşri, dilçilik və ədəbiyyatşünaslığın, xüsusilə də rus dili və rus ədəbiyyatının, bədii tərcümənin, ölkəmizdə rusdilli KİV-lərin dilinin və reklamın ən yeni problemləri üzrə materiallar çap edir.

“Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı” jurnalının Rusiyanın tanınmış ali məktəbləri (Rusiya Xalqlar Dostluğu Universiteti, Moskva Şəhər Pedaqoji Universiteti, A.S.Puşkin adına Rus dili Dövlət Universiteti, Belqorod Dövlət Universiteti, Ural Federal Universiteti, A.Gertsen adına Rus Dövlət Pedaqoji Universiteti (Sankt-Peterburq) və s.) ilə sıx əlaqələri vardır. Bu ali məktəblərin əməkdaşları vaxtaşırı öz məqalələrini jurnalda çap etdirirlər. Bununla da Azərbaycan oxucusu rus filologiyasının aktual problemləri, eləcə də rus dilinin tədrisində ən yeni metodlarla tanış olmaq imkanı qazanır.

Jurnalın əsas abunəçiləri və oxucuları Azərbaycanın, ilk növbədə də Bakı Slavyan Universitetinin “Rus dili” və “Rus ədəbiyyatı” ixtisasını seçmiş tələbələri, aspirantları, doktorantları, həmçinin respublikanın müxtəlif rayonlarında yerləşən və rus dili tədris olunan məktəblərin müəllimləridir [5].

Son zamanlarda Türkiyə ali məktəblərinin rus dili və ədəbiyyat, bədii tərcümə bölmələri və kafedraları da jurnala böyük maraq göstərir. Bu, qeyd edilən ali məktəblərin müəllimlərinin bu sahə üzrə tədris ədəbiyyatına tələbatının yaranması ilə bağlıdır. Bu gün “Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı” jurnalı həm Bakı Slavyan Universitetinin, həm də Azərbaycanın bütün rusistikasının və rus mədəniyyətinin “vizit kartıdır”. Jurnal hər gün yenilənir və eyni zamanda öz əsas məqsədinə – Azərbaycanla Rusiya arasında çoxəsrlik dostluğunun bağlayıcı halqası olmaq kimi məqsədinə sadıq qalır.

Bakı Slavyan Universitetinin nəşr etdiyi elmi jurnallardan biri də “Elmi əsərlər”dir. Jurnal öz fəaliyyəti dövründə 1979-cu ildən 2004-cü ilə qədər, yəni 25 illik fasilə ilə nəşrini dayandırmış, 2004-cü ildən yenidən nəşr edilməyə başlanmışdır. “Elmi əsərlər” iki seriyada nəşr olunur:

- 1) Dil və ədəbiyyat seriyası;
- 2) İctimai elmlər seriyası [5].

Jurnal Bakı Slavyan Universitetinin mətbəəsində çap edilir. Jurnalın redaksiya heyəti – baş redaktor prof. K.M.Abdullayev, baş redaktor müavini prof. Ə.Ə.Əliyev, prof. A.A.Hacıyev, prof. İ.H.Həmidov, məsul katiblər prof. A.A.Həsənov, L.M.Aranovskaya, M.Q.Qocayev, A.M.Məmmədli, N.C.Məmmədyanov, dos. C.S.Əhmədov, dos. Q.D.Udalıxdan ibarətdir.

“Elmi Əsərlər”in “Dil və ədəbiyyat” seriyasının ilk səhifəsində “Baş redaktordan” başlıqlı məlumat xarakterli yazı verilmişdir: “Nəhayət ki, iyirmi beş ildən sonra “Elmi Əsərlər” yenidən oxucusu ilə ünsiyyətini bərpa etdi. Bu illər ərzində həm ölkəmizin, həm də universitetimizin həyatında çox mühüm hadisələr baş verdi, çox böyük dəyişmələrlə üzləşdik amma bir məsələ on il, yüz il bundan əvvəl necə idisə, elə də qaldı. Elmə, araşdırmaya, tədqiqata həvəs, yaradıcı başlanğıca ciddi münasibət... Ona görə də iyirmi beş il sonrakı bu görüş deyə bilərik ki, təsadüfi deyil.

Əlamətdar olan həm də budur ki, bugünkü Bakı Slavyan Universiteti sözün əsl mənasında öz yaradıcısı prezident Heydər Əliyevin arzusunu ləyaqətlə həyata keçirərək həm genişlənir, həm də dərinləşir. Yeni ixtisaslar, elmi istiqamətlər yaranması ilə bərabər, tarixən artıq mövcud olanlar da öz potensialından daha səmərəli istifadə edirlər. Universitet yeni, gənc mütəxəssislərlə zənginləşir. Professionalların sayı, professionalizmin dərəcəsi artır. Bu gün Bakı Slavyan Universiteti nəinki ölkəmizdə, nəinki köhnə SSRİ məkanında,

hətta dünyada ciddi və maraqlı bir təhsil ocağı kimi diqqəti cəlb etməyə başlayıb. Bu gün universitetimizin elm və təhsil üzrə xarici əlaqələri çox effektiv şəkildə hər bir alimin, əməkdaşın, magistrantın, tələbənin əlaqəsinə çevrilir. Ümid və arzu edirəm ki, bütün bunlar BSU-nun “Elmi Əsərlər”ində bu və ya başqa şəkildə öz əksini tapacaq. Ümid və arzu edirəm ki, bu “Elmi Əsərlər” bütün düşünən beyinlər üçün maraqlı və faydalı olacaq. Ən vacibi isə odur ki, “Elmi Əsərlər” belə uzun fasilələrdən bir daha keçməyəcək. Onun oxucularına, onu hazırlayanlara Səbr və Mətanət!!!” [3].

“Dil və ədəbiyyat seriyası” ümumilikdə 3 hissədən ibarətdir: Dilçilik; Ədəbiyyatşünaslıq; Diskussiyalar.

Sonda rəylər, xronikal qeydlər və müəlliflər haqqında məlumatlar verilməmişdir. Onu da qeyd edək ki, titulların sonunda universitetin email ünvanı da verilmişdir: bakslavuniver@hotmail.com [3].

“Elmi Əsərlər”in ikinci seriyası “İctimai elmlər seriyası”dır. Bu seriya da 2004-cü ildən buraxılmağa başlamışdır. Jurnalın redaksiya heyətinə baş redaktor prof. K.M.Abdullayev, dos. O.Ə.Əliyev, baş redaktor müavini dos. M.A.Əliyev, məsul katiblər t.e.n. Ş.H.Əliyev, prof. S.T.Qəndilov, prof. C.R.Məmmədov, dos. E.Ə.Nəcəfov, dos. A.Ə.Rəcəbli, prof. Y.İ.Rüstəmov, prof. O.M.Rzaquliyev daxildir [4].

Seriya ilk buraxılış olduğundan dərc olunmuş məqalələr daha çox məlumat xarakterlidir. Belə ki, burada universitetdə olan ictimai-siyasi elmlərə dair kafedraların iş rejimi və fəaliyyət istiqamətləri təhlil edilmişdir. 500 nüsxə tiraşla çıxan jurnal Bakı Slavyan Universitetinin mətbəəsində çap olunur. Jurnal 4 hissədən (Siyasət və şəxsiyyət; Fəlsəfə, mədəniyyət, tarix; Siyasət, iqtisadiyyat; Beynəlxalq münasibət, beynəlxalq hüquq), həmçinin rəylər, xroniki qeydlər, müəlliflər haqqında məlumatlardan ibarətdir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı: Dil və ədəbiyyat seriyası, №3, 1974.*
2. *Azərbaycanda rus dili və ədəbiyyatı: Dil və ədəbiyyat seriyası, №1, 1979.*
3. *Bakı Slavyan Universiteti: Elmi əsərlər: Dil və ədəbiyyat seriyası, №1, 2004.*
4. *Bakı Slavyan Universiteti: Elmi əsərlər: İctimai elmlər seriyası, №2, 2004.*
5. <http://bsu-uni.edu.az/az/history>

Narmin Naib gizi HASANLI

**SCIENTIFIC EDITIONS
OF BAKU SLAVIC UNIVERSITY**

Summary

Based on the article on the creation and development of scientific journals of the Baku Slavic University, we found that the beginning of the scientific studies of the Baku Slavic University has led to positive changes in the direction of scientific and pedagogical and methodological activity. In addition to scientific articles, the magazines also contain educational and informational materials, which is a crucial part of educating both the pedagogical staff and the readers' audiences.

Нармин Наиб кызы ГАСАНЛИ

**НАУЧНЫЕ ИЗДАНИЯ
БАКИНСКОГО СЛАВЯНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА**

Резюме

Основываясь на статье о создании и развитии научных журналов Бакинского славянского университета, мы обнаружили, что начало научных исследований данного университета привело к позитивным изменениям в направлении научно-педагогической и методологической деятельности. В дополнение к научным статьям журналы также содержат образовательные и информационные материалы, что является важной частью обучения как педагогического персонала, так и аудитории читателей.

KİTABXANAŞÜNASLIQ

Eldaniz Elman oğlu MAMMADOV

*a teacher of the Library science department
of Baku State University and the Bibliology and librarian department
of Azerbaijan State University of Culture and Art
eldaniz@hotmail.com*

**LIBRARIANSHIP IN AZERBAIJAN
IN THE VII-XI CENTURIES***Summary*

This article briefly discusses and analyzes the scientific problem of the conquest of Azerbaijan by the Arab Caliphate, the culture of Azerbaijan during the Islamic revival (Renaissance), books, and librarianship in the 7th-11th centuries from the point of view of library science, bibliography and bibliology.

Keywords: *book, the Holy Koran, History of Librarianship, Libraries in the Middle Ages, Libraries in the Islamic Renaissance.*

In the middle of VII century Azerbaijan got undergone to occupation of Arabian Caliphate. After the first Arabian occupation the South part of Azerbaijan (Adurbadagan) lost its independence completely and got under Arabian authority. But Albania could keep its political independence partly and paying taxes fell to dependence of Caliphate as vassal. In such a way, after more than 10 years, resistance to authority, since 705 year, the South and North parts of Azerbaijan were occupied by Caliphate army completely. Azerbaijan got under Arabs, command decisively. The country began to be governed by Caliphate governors.

As in first years of spreading Islamic religion in Arabia, this religion was first accepted by force to idolatrous and fire-worshippers, except the people, who were considered “men of book”, Christians and Jewish in Azerbaijan. Since Muhammad prophet times, such an idea was formed that, “the people of a book”, the members of other religions, which accept the unity of Allah, must be respected. Just because of it, Islamic religion in first turn,

began to get accepted by force to idolatrous and fire-worshippers in Azerbaijan. But, despite of any Arabian pressure, taking taxes, the Islamic religion wasn't spread in Azerbaijan rapidly. In mountains, distant villages this process got slow. Despite of this, after complete occupation of Azerbaijan, most part of South Azerbaijan and a part of Arranian people accepted Islam.

In a result of Azerbaijan occupation, accepting Islamic religion by force, Azerbaijan culture was harmed mostly. In a period of wars and also in a process of accepting Islam, all cultural monuments of local nation, schools and written monuments, books and booklets were destroyed.

As in other occupied countries, also in Azerbaijan, Arabians tried first to annihilate nation's ancient culture, on purpose to spread Islamic religion without any opposition. They destroyed all cultural memorials, written monuments, books and libraries, religious residences, sacred places. They proclaimed all ideologies to be harmful, which didn't respond to Islamic one, and they considered necessary to liquidate them and substitute with new Islamic ideology. Arabians considered all books, which didn't harmonize with the doctrine of "The Koran", harmful. In that period both, in the North and South Azerbaijan, "Avesta", the alphabet, on which this book was written, also Albanian alphabet and writing monuments, books and libraries were destroyed.

In Arabian policy, to spread and make Islam accepted to local natives wasn't only realized by force, showing resistance, but also there was paid special attention to popularize the advantages of Islamic religion, to explain it, among the people, to be sent by Allah (God), being it the last, the most improved and humanist religion. With that end in view, caliphate used to bring a group of Arabian Islamists to occupied zones, offered all necessary facilities for publicity activity. Also they formed religious institutions to popularize Islamic ideology. In occupied countries such religious institutions were - built mosques and later, religious schools - "madrassas". Continuing the Arabian occupation in the Azerbaijan territory for a long time and getting gradually stronger, accepting the Islamic religion by most of people and becoming it to be a ruling religion, caused deep changing in political life of the country. Differently from first occupation years, there began to develop new relations among local people and Arabians, relations became rather soft to regions, which accepted Islam.

Azerbaijan nation, struggled against Sasanid and Arabian occupation for a long time, got more steadfast. Not dependent on invaders, will this struggle brought unity of the nation, gradually forming ethnic unity.

In first years of Arabian occupation lagging, happened in Azerbaijan economy, was stopped in later years, economic development in the country started. Trading ways, which caliphate carried on with other countries, passed through Azerbaijan territory and it showed a big impact on development of trade in the country. Getting wide range of internal and external policy in Azerbaijan caused to development of cities. In VIII-X centuries, there were occurred such countries as Barda, Shamkir, Beylagan, Derbend, Nakhchivan, Ardabil, Sarab, Tabriz, Marand, Salmas, Barand and others. Trade and mastership development, spreading cultural relations with neighbor countries showed positive affect to cultural life of cities, served as a background for creation and development of nation's specific culture.

Islamic culture, which was in a period of prosperity in VII-XI centuries, showed positive affect to development of the Azerbaijan culture. In those ages, the most prominent scientists, writers and poets were gathered to caliphate palace, there were held scientific researches in meetings. Art works were translated from foreign languages into Arabic, there was taught Greek philosophy, and also paid special attention for learning medicine, mathematics, chemistry, astrology. Serious scientific works were founded in such meetings and they were appeared as achievement of Arabian science and culture. In most historical sources, there is information about Azerbaijan scientists, who lived and showed scientific activity. For example, we can show Ahmed Ibn Suleyman Tabrizi, Baba Kuhi Bakuvi, Pir Huseyn Shirvani, Bahmanyar, and Khatib Tabrizi.

Under Arabian authority hardly, but little by little, Azerbaijan book began to develop and create contrary all over the caliphate. Azerbaijan books, which were spread in caliphate area, earned a great fame. Arabian historians, great prominent investigators and scientists, who lived in those times, wrote in their works about Azerbaijan books, Azeri authors and names of their works with respect, and it was great success of Azerbaijan book to value it highly.

As it was known from historical sources, in VII-XI centuries, hundreds of Azerbaijan scientists, writers, poets and other intelligentsia were moved from Azerbaijan and settled in Iraq. Although most of them wrote own works in Arabic, some of them wrote in native Azerbaijan language. The books, written in Azeri, weren't able to spread widely, a number of them were translated into the Arabic language, and some hardly, but were able to be brought to homeland. Most of them are still kept in big libraries of Eastern countries.

A prominent Arabian traveller and geographer Yaqut Hamavy, who was in Azerbaijan in XIII century, in his very valuable historical work gave infor-

mation about works of 1,100 scientists, literature, culture and religious workers, lived and created from VII century to the first years of XIII century and among them, lots of Azeri authors were called. Being a great cultural significance, this fact put in the forefront that, Azerbaijan book had very ancient history.

One of the most valuable sources, which give information about Azerbaijan book, is “Danishmendani-Azerbaijan” book, written by Azerbaijani scientist M. Terbiyat. This book is a very valuable source about middle-aged culture of Azerbaijan book, and in this book there was information about collection of more than 1,000 author names and lots of books. It was proved in investigations of Azerbaijan literary critics that, in VII-VIII centuries there were many Azerbaijan poets, who lived in Baghdad, Medina, Mecca and etc, and they were distinguished for their talent, numerous books among others. For example to these poets we can show Musa Shahavat, Ismail Ibn Yasar, Abul Abbas and etc. In those times, shown poets, works were well-known not only in Azerbaijan, but also in Arabian countries.

Despite every kind of difficulty, in period of Arabian occupation Azerbaijan librarianship was in develop little by little and new books were occurred. In X century there got more success in this area. One of explorers of “book history” - Imadeddin Zekiyev in his book, named “The way of Azerbaijan book development”, showed 54 Azeri authors, names, who were popular with their valuable works in those times and gave information about their books, life activity. It affirms again the words, said above. Among that term authors, we can show Ahmed Bardidzhi, Abu Abdullah Muhammad en - Nisabury, Makki Bardai, Abu Mansur Azhary, Abulhasen Ardabily and etc. Shown authors, and other Azeri ones, works might be met in all libraries of Eastern countries. The information, given in historical sources, affirms historical truth again.

As time passed, traditions of Azerbaijan booking culture got firmly established and in XI century book science developed more. There were qualitative changing's in content of Azerbaijan book and very valuable scientific and historical books, which represented not only religious and art literature, but also various scientific areas, were occurred. We can show books, which enriched national book resources, came from X-XI centuries, pearls of book culture - Baba Kuhi's “Akhbar al-arifin”, “Akhbar al-gafilin”, Abubakr Ahmed Bardidzhi's “Levels of unique names from the Companions, from the followers and from the authors of Hadith”, Abubakr Muhammad Bardai's “Book of thought for learners” and others.

In XI century, the most notable member of Azerbaijan and Eastern philosophical science, Eastern encyclopaedist, Ibn Sina's student and follower, Bahmanyar Ibn Marzban enriched our book culture with his valuable books, attained human importance.

Known as a member of Eastern Peripateticism in the world philosophy science, a notable philosopher Bahmanyar left fertile scientific heritage. Most of very valuable works, appeared from his hand, successfully stood time experiment and came to our term. These books, which serve to human science and culture, nowadays exaggerate the shelves of world libraries. Among his books, "Education", "Ornament for logic", "Beauty", "A music book", "The theme of metaphysics science" and "Levels of existence" have very great scientific importance and also, they were appraised highly by world-wide scientists. Just because of it, his rare books played a very important role in development of philosophical thought in Eastern Moslem countries and became as a pearl of world philosophy.

In XI century, one of the most prominent members of Azerbaijan science and culture was a great literary critic, philologist, talented poet Khatib Tabrizi. Having unexampled attendance in development of Azerbaijan book science, this great person was known with his valuable works in the Near East and he was a scientist, whose works were used most. He was known as (bibliophile), the most book lover in Eastern world. There is very valuable information in historical sources about his love to books, high talent of profession of an explorer, being him a person, who gave a high price for libraries, keeping books in safety and their popularizing. The thoughts about going Khatib Tabrizi to Baghdad have rather scientific importance. A great orientalist Malik Mahmudov gave the first information about it in Yaqut Hamavy's work "Mujamul-udeba". Giving this information with wide commentary, the author writes in his monograph named "Khatib Tabrizi's life and creative work": He got difficulty in analysis of a work "Kitab al-tahzib filluge", written by a famous scientist and lexicographer Abu Mansur Muhammad Al-Azhary (895-980) in Tabriz, scientists advised him to apply to Abul Ula Maary for analysis and studying this difficulty. On this purpose, Khatib Tabrizi had to go to Baghdad, to a great poet. On the way there, he took 17 books from his own library from Tabriz to Baghdad. Not having money to take vehicle, he had to go from Tabriz to Baghdad on foot and the sweat coming from his shoulder made wet his books completely. Being unknown about the event, the people supposed the books being wet from rain. After Khatib Tabrizi's death his books, taken from Tabriz, were displayed.

As a scientist, having an encyclopedic, universal intellect, Khatib Tabrizi investigated lots of areas of science and wrote very valuable works. His works as “Explanation of Abu Tammam’s divan”, “Explanation of ten odes” and etc. played an important role in development of literary expression of the Near and Middle East nations.

Khatib Tabrizi was famous not only as a great explorer, but also as a talented teacher, pedagogue. Long years he gave lessons in religious school of Mussulman “Nizamiyya”, which was very famous for its time in Baghdad and he took part in growth of hundreds scientists. There is a lot of information about his big school and lots of followers. In those times, this great scientist and teacher’s work was praised highly and he was assigned as a head clerk to the library of “Nizamiyya”, which had 70 thousand books. In middle ages, the most prominent scientists used to be assigned as a head clerk, as a rule.

Among the scientists, who brought fame to Azerbaijan book and raised the Azerbaijan book culture to elevation in the XI century, the Azerbaijan poet Gatran Tabrizi takes a special place. As Bahmanyar earned fame in philosophy, Khatib Tabrizi in history of literature and linguistics, in the XI century Gatran Tabrizi had a notable position in poetry. Beginning the first literary activities in Azeri, the poet wrote in the Persian language. The poet brought novelty to Azerbaijan poetry with loving poems and nature descriptions. Living in various ruler’s palaces for a long time (Ganja, Tabriz), the poet was a well-informed man, he could use palace libraries successfully, and he was acquainted with the world science culture and history. Also, Gatran Tabrizi had great attendance in a special and important area of library science as compiling a dictionary. The dictionary, compiled by the poet and named “At-afasir”, is considered as one of explanatory dictionaries in Persian.

The poet’s greatest present for his nation was his “Divan”, which came to our times. This “Divan” was spread to all Eastern countries for thousand years and it was an adornment of world libraries, funds. Finally, it was published in Tabriz in 1955 year by a well-wisher and patriotic Azerbaijan scientist of the XX century Muhammad Ali Nakhchivani. This work is a valuable source for Azerbaijan book, to have rich history and the most valuable present for Azerbaijan literature, book culture.

In a period of Islamic culture revive; there was serious progress in book culture and establishing libraries. Arabian books earned world fame and were widely spread in all Near East and caliphate territory. There was appeared great changing in the contents of an Arabian book. Besides “Koran” and the literature, devoted to its explanation, also the world literature, belles-letters,

scientific literature passed a great way of development. The books, translated from world languages, began to get a place in library funds and wide libraries were established in the country. In historical sources, in Arabian countries, after spreading Islamic religion, it began to be paid great attention to the development of library work and book science. As Arabs had great respect to the sacred book of Islamic religion - “Koran”, they also respected other books, made efforts to save and spread them. Besides spoils of war, the Arabian army began also to bring books from occupied countries. The books, brought as spoils of war, were included into libraries, formed in central cities.

In the VII century, in the first centre of Islamic world – Damascus there was established a state library in a period of Umayyad dynasty. In that library there was kept not only religious, but also world literature. In the fund of the library there were collected books of various science areas - the law, medicine, maths, philosophy and others. That great library had a status of a state library and archives. That’s why, there were offered all comprehensive facilities for its development.

The development of Islamic culture and science in Arabia got a great achievement in an authority period of Abbasid dynasty. In Baghdad, considering centre of Islamic world, there was established a great university. This university bestowed scientific discoveries, great gifts for world science development. That university had a rich library and scientific labs, and they were used by Arabian scientists. The library of Baghdad University was considered as the most valuable library for its rich fund and amount of rare books and it was accepted as the most exemplary library of Islamic scientists in the X century. Historical sources show that, in that period libraries of Moslem countries were much higher than Western libraries for their rich funds and service organization for readers. In librarianship area Moslems, impact got stronger. This impact was felt more in Spain. In some cities of Spain there were established Moslem libraries, science and culture centers. Differed with rich fund, valuable rare books Moslem libraries held more liberal character than Western libraries. Having not only religious, but also world-wide books in Moslem library funds and giving them to readers without any obstacle, no doubt, informed about their democratic state. Although, the first - grade importance was given for keeping religious books in Arabian library funds, there were also kept very valuable books of almost all scientific areas - art literature, medicine, law, astronomy, chemistry, philosophy, maths and others. Most of those books were made of papyrus and parchment. The library fund was arranged for subject signs. There was paid special attention to catalogue con-

tent in the libraries. Catalogues were compiled from book funds and they were multivolume. In catalogues the books were described and placed for subject signs. The compiling of the book was realized on high artistic level. There were established workshops for prominent bookbinders to bind a book. In such workshops there were made books, compiled with high artistic taste and decorated with ornaments, graphic.

In VII-X centuries, in Arabian countries, besides state libraries there were also established own libraries, having rich and rare book fund. Besides prominent scientists, poets, cultural workers, also wealthy people of that time arranged own libraries, too. As it shown in historical sources, in that time in Arabian countries there was occurred a big tracery of own libraries.

We must point regrettably that, these rich libraries, which occurred and formed in prospering period of Islamic culture, were destroyed during wars in following years. Also, since the XII century, the interest to country's cultural development and knowledge got decreased and it caused the library work to be weakened.

In the first spreading years of Islamic religion, in Arabian countries mosques and madrassas had an important role in development of librarianship. Mosques and madrassas were centers, which educated Arabian alphabet, spread Islamic religion, popularized the sacred book of Islam - "The Koran". In Islamic world a mosque was considered as a sacred place, Allah's home, centers, where religious ceremonies were realized. To go to mosque, to carry out religious ceremonies there, to respect and esteem them was considered as a duty for each Moslem.

The first mosque was built in Medina by Prophet Muhammad. That mosque was constructed near Muhammad prophet's house in Kaaba's direction in 623. In 623 year Kaaba, its yard and surroundings together were named as "Masjidil-Haram". It is considered as the most sacred mosque in Islamic world. Hadj is the centre of pilgrimage. Kaaba and spring "Zem-zem" are situated in the centre of the mosque. Moslems paid special attention to building mosques, to their decoration as a beautiful, grandiose architectural monument. Big mosques were named "James".

Mosques, in Islamic world are defined not only as a worship place, but also as an institution, which help to solve important problems, attained social importance. Mosques also had an important role in spreading education, training religious workers, collecting and keeping books. Till madrassas were built, mosques, also religious schools carried out activity of the first institutions, forming educative program. In Islamic countries madrassas had a special

role in spreading Islam, training Islamist personnel sing. Madrassas are institutions, arranging the second stage of education, after the training primary one.

In Moslem countries, madrassas trained state workers, religious figures, mullahs for mullah schools, specialists for Mussulman primary schools. In Azerbaijan, in the first spreading years of Islam mosques mostly carried out the function of schools, education, writing books, establishing libraries. In following years, this function was also realized by primary religious schools and madrassas. As the time passed, in territories, occupied by Arabians, because of increasing amount of people, who accepted Islamic religion, the religion spread widely and it began to be paid a special attention to popularizing Islam among crowds and gathering more supporters. On this work, mosques played a great role and that's why, Arabians tried to build mosques in occupied countries. They tried to widen the tracery first in cities and then in big settlements.

In that period among Azerbaijan big cities, in Beylagan, Barda, Derbend, Ardabil, Maragha, Urmia, Shirvan, Shamakhi, Shabran, Marand, Ganja, Gabala, Nakhchivan, Tabriz there were built big mosques. In historical sources, there is information about a mosque, which was built in 920 year in the Sundu village of Shamakhi region (nowadays Gobustan region) and attracted with its architecture.

Because of lasting Arabian occupation in Azerbaijan and after accepting Islamic religion by Azeri population on a mass scale, the mosque tracery began to enlarge. And so, in the first time, a new kind of library, religious libraries - "Mosque libraries" appeared in Azerbaijan. This kind of library kept its reality for a long time, since very ancient times of our history - VII century, till nowadays and on limited position rendered our people and religion. But we must note regrettably that, as well in Middle Ages, also in cultural history and statistics of XIX-XX centuries, mosque libraries weren't taken into account as kind of library and their fund, structure and activity wasn't learned. Nevertheless, in all mosque libraries, situated in all territory of Azerbaijan, had very valuable, rare funds and in those funds there were kept not only religious, but also world-wide books. As a rule, mosque libraries were completed with allocations, parted by mosque leadership and mostly with organization books. Because, the mosques were considered as sacred places, their property and books left inviolable. During wars nobody touched these sacred places and that's why, our nation's rare books of science, artistic

literature, keepsake of history came to our times owing to mosque libraries. We are indebted to mosque libraries for this great cultural mission.

As the time passed, near the mosques there began to open libraries and also religious schools. In such schools reading and writing was taught, the religion was popularized, books were collected. Religious schools used mosque libraries in education process widely and that's why, they did a lot of work for development of libraries and enrichment their funds. Later, religious schools began to copy books and increase their amount. There were workshops, arranged for coping books. In such workshops educated men were working. But for coping books, the students of religious schools were also used and they helped much to increase the amount of copies and their popularizing. Also, in such workshops there worked craftsmen, who were busy with compiling and binding books. On this view, mosque libraries and religious schools, built near mosques, were the first and only institutes, which helped in development of librarianship, their founding, completing library funds, keeping and preserving books and deliver them to future generation.

In such a way, in VIII-XI centuries, building and opening mosques began to get popular circumstance almost in all cities of Azerbaijan, big settlements, also villages. As in Arabian countries, also in Azerbaijan, mosques played an important role in teaching Arabian alphabet, spreading education, development of librarianship, founding libraries.

Since the middle period of the XI century, Arabian caliphate began to weaken; its economic and military power got decreased. Leaning to independence in the countries, concluded into caliphate, got more and more powerful. The feudals, ruled the regions, didn't obey to central authority. In regions of Azerbaijan, which used this occurred position, began to appear independent states. In that period, in big cities of Azerbaijan, especially in province centers, the ruler originated libraries in palaces. Although, there is no wide information about palace libraries in historical sources, but it is also noted.

We must note proudly that, as in all developed countries in the world, in middle ages, Azerbaijan thinkers had very rich own libraries and these libraries, as their owners, served in development of science and culture in our country. Collecting own book collection, originate own libraries was spread widely not only in Azerbaijan, but also in the world. Just because of it, in world-wide, famous scientists, works, own libraries are praised as national and cultural riches of the country, they originated. And they are shown as important factors in development of country's science, in forming book and library culture.

REFERENCES

1. Khalafov A.A. *History of librarianship in Azerbaijan*. Baku: Baku University Publishing House, 2001, 52 p.
2. Khalafov A.A. *History of librarianship in Azerbaijan. Manual: In two parts / Ed.: T.F.Guliyev; K.Aslan. Part I (From the most ancient times until the twentieth century)*. Baku: Baku University Publishing House, 2004, 328 p.
3. Bunyadov Z.M. *Azerbaijan in VII- XI centuries*. Baku: Azerneshr, 1989, 336 p.
4. *History of Azerbaijani Literature: 3 volumes: Volume 1*. Baku, 1960, 589 p.

Eldəniz Elman oğlu Məmmədov

VII-XI ƏSRLƏRDƏ AZƏRBAYCANDA KİTABXANA İŞİ*Xülasə*

Bu məqalədə VII-XI əsrlərdə Azərbaycanda kitab və kitabxana işinin vəziyyəti, Ərəb xilafəti tərəfindən Azərbaycanın istilasını, İslam intibahı dövründə Azərbaycan mədəniyyəti məsələləri şərh edilmişdir.

Açar sözlər: Kitab, Qurani Kərim, kitabxana işinin tarixi, orta əsr kitabxanaları, İslam İntibahı dövrünün kitabxanaları.

Элданиз Эльман оглу Мамедов

БИБЛИОТЕЧНОЕ ДЕЛО В АЗЕРБАЙДЖАНЕ В VII-XI ВЕКАХ*Резюме*

В этой статье анализируется библиотечное дело в Азербайджане в VII-XI веках, завоевания Азербайджана со стороны Арабского халифата, культура Азербайджана в период исламского возрождения.

Ключевые слова: книга, священный Коран, история библиотечного дела, библиотеки в Средневековье, библиотеки Исламского Возрождения.

Hicran Oqtay qızı ZEYNALOVA
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabxanasınlıq kafedrasının müəllimi

**MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN DÖVLƏT
RESPUBLİKA ELMİ TİBB KİTABXANASININ VƏZİFƏLƏRİ**

Xülasə

Məqalədə müstəqillik illərində Azərbaycan Dövlət Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının qarşısında duran vəzifələrə aydınlıq gətirilmişdir.

Açar sözlər: Azərbaycan Dövlət Respublika Elmi Tibb Kitabxanası, beynəlxalq layihələr, kitabxana-informasiya xidməti.

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin möhkəmləndiyi, sosial-iqtisadi inkişafın yeni mərhələyə qədəm qoyduğu bir zamanda səhiyyə və tibb sahəsinin informasiyalı cəmiyyətin tələblərinə uyğun formalaşması və təkmilləşməsi günümüzün ən zəruri məsələlərindəndir. Bu vəzifələrin məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilməsində tibbi biliklərin informasiya mərkəzi kimi formalaşmış Azərbaycan Dövlət Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının (AzDRETK) özünəməxsus yeri vardır.

Professor A.Xələfov yazır: “Respublikamızda əhaliyə kitabxana-informasiya xidmətinin təşkili sistemində tibb kitabxana şəbəkəsinin də xüsusi mövqeyi vardır. Əsasən xüsusi kitabxanalar tipinə mənsub olan tibb kitabxanaları mütəxəssislərə, orta və ali tibb təhsilli müəssisələrinin müəllim və tələbələrinə, tibbə dair elmi-tədqiqat institutlarının alim və elmi işçilərinə xidmət etmək üçün yaradılır. Azərbaycanda 60-cı illərdən başlayaraq ixtisaslaşdırılmış tibb kitabxanalarının çoxşaxəli şəbəkəsi təşəkkül tapmağa başlamışdır. Tibb kitabxanalarının qarşısında əhalinin sağlamlığı keşiyində duran bütün səhiyyə müəssisələrinin, tibb sahəsi üçün kadrlar hazırlayan ali və orta tibb təhsili müəssisələrinin, elmi-tədqiqat institutlarının işçilərinə kitabxana-informasiya xidməti göstərmək, onların sorğularını ödəmək vəzifəsi qoyulmuşdur.

Tibb kitabxanalarının əksəriyyətinin bilavasitə Səhiyyə Nazirliyinin sərəncamında olması onlara vahid rəhbərliyi asanlaşdırmaqla, kitabxanaların işinin əlaqələndirilməsinə və metodik təminatına da müsbət təsir göstərir”.

Respublika Elmi Tibb Kitabxanası Azərbaycan SSR Xalq Komissarları Sovetinin 29 yanvar 1939-cu ildə tarixli 5/386 №-li əmri əsasında yaradılmışdır. Kitabxana 9 mart 1940-cı ildə Azərbaycan SSR Xalq Səhiyyə Komissarlığı

ğının 156 №-li əmri ilə fəaliyyətə başlamışdır. Elmi Tibb Kitabxanasının ilk direktoru M.Səmədova olmuşdur.

AzDRETK-da ölkədə tibb elminin və səhiyyənin ilkin sənədlərlə və informasiya ilə təmin edilməsi məqsədilə bitkin bir sistem formalaşdırılmışdır. Buraya ilk növbədə tibb kitabxanaları və elmi tibb informasiya bölmələri aiddir. Həmin təşkilatlar içərisində aparıcı mövqə AzDRETK-ya məxsusdur. Hazırda AzDRETK səhiyyə müəssisələri sisteminə daxildir və Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin tabeliyindədir.

AzDRETK səhiyyə orqanlarına, elmi-tədqiqat və müalicə-profilaktika müəssisələrinə əhalinin sağlamlığı problemləri, sosial-gigiyena, səhiyyənin təşkili, klinik və profilaktik təbabət, sanitar-epidemioloji səhiyyə və tibb elminin digər sahələri ilə məşğul olan alim və mütəxəssislərinə kitabxana-bibliografiya və sənəd informasiya xidməti göstərir.

AzDRETK Azərbaycan Respublikasında tibb kitabxanaları şəbəkələrinə təşkilatı-metodik rəhbərliyi və onların əlaqəli fəaliyyətini həyata keçirmək, elmi-tədqiqat institutlarının, ali və orta tibb təhsil müəssisələrinin elmi tibbi informasiya şöbələrinin fəaliyyətinə metodiki və koordinasiyası üzrə rəhbərliyi həyata keçirir.

AzDRETK səhiyyə orqanlarını, elmi-tədqiqat və müalicə-profilaktika müəssisələrini, xalqın sağlamlığı, sosial-gigiyena və səhiyyənin təşkili, klinik və profilaktik təbabət, sanitar-epidemioloji xidmət, tibb elminin digər problemləri ilə məşğul olan alim və mütəxəssisləri lazımi informasiya ilə vaxtında təmin edir. Azərbaycan Respublikasında tibb kitabxanaları şəbəkələrinə təşkilatı-metodik rəhbərliyi və onların əlaqəli fəaliyyətini həyata keçirmək, elmi-tədqiqat institutlarının, ali və orta tibb təhsil müəssisələrinin elmi tibbi informasiya şöbələrinin fəaliyyətinə metodiki və koordinasiyası üzrə rəhbərliyi də AzDRETK həyata keçirir. O, eləcə də sahəvi depozitar kitabxana və tibb elminin aktual problemləri üzrə vahid sorğu-məlumat fondlarını təşkil edir.

Statistik məlumata əsasən, AzDRETK-nın fondu 472.494 nüsxə milli və xarici dillərdə olan kitab, jurnal, avtoreferat və s.-dən ibarətdir. Kitabxanada ümumi (əsas) fondla yanaşı, Depozitar fond, Arxiv fond, Fəal fond, Nadir nəşrlər fondu, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Fondu da təşkil edilmişdir. Məzmununa görə əsas fond tibbi elmi fəaliyyətlə və tibbi təcrübə ilə məşğul olan, tibb sahəsində təhsil olan oxucular üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu baxımdan fond əsasən elmi və profilaktik tibbi ədəbiyyatdan ibarətdir. Fondun komplektləşdirilməsi tematik-topoloji plan əsasında keçirilir.

Bundan əlavə, kitabxanada lokal kompüter və İnternet şəbəkəsi təşkil olunmuşdur. Şəbəkə vasitəsilə İRBİS-64 kitabxana-informasiya proqramının

kataloqlaşdırma və komplektləşdirmə modulları ilə iş başlanmışdır. Bununla əlaqədar olaraq kitabxananın müvafiq sahələrində çalışan əməkdaşlar kitabxanada keçirilən təlim məşğələlərdə iştirak etmişlər.

Respublika Elmi Tibb Kitabxanasında həmçinin elektron kataloq təşkil edilmişdir. Hazırda 58 adda jurnal, 6 adda qəzet elektron kartotekaya, 4.115 nüsxə kitab, 14.029 adda məqalə elektron kataloqa, 3.500 nüsxə elektron komplektləşdirmə moduluna daxil edilmişdir. Kitabxanaya alınan yerli, eləcə də xarici jurnal və qəzətlərdəki 14.029 adda məqalənin analitik təsviri elektron kataloqda öz əksini tapmışdır.

Hazırda AzDRETK-nın 101 filial kitabxanası fəaliyyət göstərir. Filiallar Bakıda və respublikamızın demək olar ki, bütün rayonlarında təşkil edilmişdir. Eyni zamanda AzDRETK Azərbaycan Tibb Universitetinin Kitabxanası, BDU-nun Elmi Kitabxanası, MEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası, M.F.Axundov adına Milli Kitabxana, ABŞ səfirliyinin Amerika mərkəzi və s. ilə sıx əlaqələr qurmuşdur.

AzDRETK-nın təşkil etdiyi biblioqrafik xidmətə faktoqrafik informasiyanın verilməsi, ölkəşünaslıq soraq-axtarış sisteminin təşkili, müxtəlif aspektli (mövzu, yeni daxil olan ədəbiyyat) biblioqrafik göstəricilərin hazırlanması və ictimai istifadəsinin təşkili kimi xidmətlər də daxildir.

AzDRETK-da informasiya xidmətinin daha da təkmilləşdirilməsi üçün 2006-cı ildən təbabətə dair müxtəlif mövzulu CD-lərdən ibarət kartoteka yaradılmışdır. Burada istifadəçilərin informasiya tələbatı tədqiq olunur, şifahi sorğular və anketləşdirmə əsasında oxucuların maraq və meyilləri, tibb işçilərinin bugünkü fəaliyyət istiqamətləri aşkar edilir. Bu da öz növbəsində fondun komplektləşdirilməsində nəzərə alınır.

AzDRETK-da istifadəçilərinin informasiya tələbatını tədqiq etmək məqsədilə müxtəlif tədbirlər aparılır. Bura şifahi sorğular və anketləşdirmə daxildir. Anketləşmə əsasında oxucuların maraq və meyilləri, tibb işçilərinin fəaliyyət istiqamətləri, ən müasir tibb sahələri aşkar edilir. Bu, öz növbəsində fondun komplektləşdirilməsində nəzərə alınır. Təbabət digər elm sahələrinə nisbətən daha intensiv inkişafda olduğuna görə onun inkişafının əsas tendensiyalarını izləyərək fondun hərtərəfli komplektləşdirilməsi üçün tibbə dair müasir elmi nəşrlərin nəzərdən keçirilməsi daimi iş fəaliyyətinə daxil edilmişdir.

AzDRETK-nın Elmi-metodik şöbəsi Azərbaycanın 93 tibb müəssisəsinin nəzdində fəaliyyət göstərən kitabxanalarla əməkdaşlıq edir. Bu əlaqələri möhkəmlətmək məqsədilə tez-tez bölgələrə gedişlər, ezamiyyələr, səfərlər təşkil olunur. Bundan əlavə həmin kitabxanalarda zona seminar-treninq məşğələlər keçirilir.

Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Naziri Oqtay Şirəliyev “Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin tabeliyində olan kitabxana-informasiya şəbəkəsinin təkmilləşdirilməsi barədə” 19 dekabr 2014-cü il tarixli Əmr imzalamışdır. Əmrin icrası üzrə vahid elektron tibb kitabxana şəbəkəsinin yaradılması və elektron kataloqların genişləndirilməsi məqsədilə yeni kitabxana-informasiya proqramı yaradılmışdır. Hazırda kitabxananın yeni İnternet saytı üzərində işlər gedir. Bu saytda tibb kitabxanaları şəbəkəsinin vahid elektron toplu kataloqunun təqdim edilməsi planlaşdırılır.

Məlum olduğu kimi, informasiyalı cəmiyyətin əsasında informasiya texnologiyaları durur. İnsan fəalliyətinin müxtəlif sahələrini əhatə edən bu texnologiyalar dünyada tibb sahəsində də geniş tətbiq olunmaqdadır. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı tərəfindən elektron səhiyyəyə tibb müəssisələrində informasiya və telekommunikasiya texnologiyalarının istifadə edilməsi kimi geniş imkan verilmişdir. Elektron səhiyyənin əsasını səhiyyə müəssisələrində İKT texnologiyalarının istifadə olunması mexanizmləri təşkil edir. Buraya əlverişli elektron səhiyyə siyasəti, infrastrukturun əsaslanmış inkişafına diqqət, təminat və təchizat problemlərinə iqtisadi cəhətdən effektivli yanaşma, ölkənin məqsədlərinə uyğun düzgün maliyyələşdirilmə, uzunmüddətli partnyorluğun yaradılması və səhiyyə mütəxəssislərinin fasiləsiz tədrisi daxildir.

Əhaliyə tibb xidmətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi bilavasitə dünya tibb elminin nailiyyətlərinin təcrübi işdə tətbiqinə nə dərəcədə operativ nail olmaqla əlaqədardır. Elmi uğurların tibb praktikasında tətbiqinin müasir baxımdan anlaşılması səhiyyə müəssisələrinin yeni profilaktika, diaqnostika və müalicə metodlarının daha tez mənimsənilməsinə yönəldilmiş elmi-tədqiqat və praktiki tədbirlərin tam sistemini nəzərdə tutur. Bu tədbirlər sistemində tibb yeniliklərini özündə əks etdirən informasiya mənbələrinin daha operativ və səmərəli şəkildə informasiya istifadəçilərinə çatdırılmasına təsir edən bütün vasitələr, informasiya mənbəyi olan kitabxanalar, o cümlədən informasiya mühüm rol oynayır. Tibbə dair informasiya ehtiyatlarını özündə toplayan, mühafizə edən, informasiya istifadəçilərinə çatdıran, sahə üzrə kitabxana xidməti həyata keçirən AzDRETK bu sahədə mühüm işlər görür.

1993-2003-cü illər ərzində Ulu öndər Heydər Əliyev, 2003-cü ildən sonra isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən ölkəmizdə səhiyyənin qanunvericilik bazası təkmilləşdirilmiş, tibb müəssisələrinin ən yeni texnologiyalarla təmin edilməsi ön plana çəkilmişdir. Son dövrlərdə Prezident İlham Əliyevin səhiyyə, tibb sahəsi ilə əlaqəli qəbul etdiyi qanun və sərəncamlar ölkəmizin səhiyyə sistemində müsbət dəyişikliklərə gətirib çıxartmışdır. Təkcə 2006-2011-ci illərdə “Əhalinin sağlamlığının qorunması

haqqında”, “Qan və onun komponentlərinin donorluğu haqqında”, “Əczaçılıq fəaliyyəti haqqında”, “Əhalinin radiasiya təhlükəsizliyi haqqında”, “İnsan orqan və (və ya) toxumalarının transplantasiyası haqqında”, “Tibbi sığorta haqqında”, “Özəl tibb fəaliyyəti haqqında”, “Narkoloji xidmət və nəzarət haqqında”, “Psixiatriya yardımı haqqında”, “Dərman vasitələri haqqında” və s. kimi qanun və sərəncamlar qəbul olunmuşdur. Bütün bu sənədlərin məqsədyönlü təbliği Elmi Tibb Kitabxanasının qarşısında duran əsas vəzifələrdəndir.

AzDRETK-nın əməkdaşları R.Pirverdiyeva və Y.Pirəliyeva “Azərbaycan Dövlət Respublika Elmi Tibb Kitabxanasında oxucularla işin spesifik xüsusiyyətləri” adlı məqalələrində yazırlar: “AzDRETK-nın vahid oxucu bileti üzrə 97 nəfər oxucu, 3541 oxucu gəlişi, 21405 kitab verilişi qeydə alınmışdır. Müxtəlif sorğularla müraciət edən oxucu sorğusuna cəmi 17 rədd cavabı gəlmişdir ki, onların səbəbləri dərhal müəyyənləşdirilmişdir. Bu müddət ərzində ona həmin mövzu ilə başqa ədəbiyyat təklif edilmiş, yeni alınan ədəbiyyatla tanış edilmişdir”

Müəlliflər daha sonra haqlı olaraq qeyd edirlər ki, kitabxanaçının qarşısında duran bir vəzifə oxucunun mövzusunu dəqiqləşdirmək və həmin mövzu üzrə nəşr oluna biləcək əsərlərə düzgün istiqamətlənərək, daha dəqiq, dar çərçivədə axtarış aparsına kömək etməkdir. Yalnız bu zaman oxucu öz maraq dairəsinə və ya tələbatına maksimum uyğun gələn materialları əldə edə bilər. Bu baxımdan onunla işləyən kitabxanaçı fondada olan ədəbiyyatın xüsusiyyətini yaxşı bilməlidir. Təbii ki, bir kitabxanaçı bir kitabxana fondunda olan minlərlə nəşrləri oxuya və dövrü mətbuatı dəqiqlikə izləyə bilməz. Lakin o, daim nəşrlərin xarakteristikası, əhatə etdiyi əsas mövzunu tədqiq etməlidir ki, bəzən buna ayrıca vaxt ayırmaq belə lazım gəlmir. Kitabxana ilə bağlı hər bir iş prosesində (komplektləşdirmə, ədəbiyyatın elmi işlənməsi, xidmətin təşkili, fondun təşkili, yoxlanması, mühafizəsi və s.) kitabxanaçının mütəxəssisə təqdim edəcəyi yeni ədəbiyyatla müntəzəm təmasda olur və deməli onu ümumi kontekstdə öyrənə bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, AzDRETK-da oxucu marağını, onu bu gün daha çox narahat edən məsələləri daha dərindən tədqiq etmək üçün oxucu anketləri tətbiq edilməyə başlanmışdır.

Məqalə müəlliflərinin məlumatına əsasən, həmin anketlərin təhlili zamanı həkim-oxucuları narahat edən bir çox məsələlər aydın olmuşdur. “Kataloq və kartoteka sistemindən sərbəst istifadə edə bilərsinizmi” sualına oxucuların 40% “Bəli”, 60% “Xeyr” cavabı vermişlər. “Xeyr” cavabı verən oxucular kitabxanaçı ilə işləmək arzularını da bildirmişlər. Anketi dolduran oxucuların 20%-i tələbə, 80%-i praktiki və elmi fəaliyyətdə olan həkimlərdir. Əfsus ki, onların içərisində fasiləsiz şəxsi təhsillə məşğul olanlar çox azdır.

Oxuculardan “öz arzularımızı bildirin” təklifinə oxuculardan 90%-i yeni ədəbiyyatın çox olması və iş müddətinin uzadılması ilə bağlı istəklərini ifadə etmişlər. Anketlərdə heç bir əməkdaşdan narazılıq və s. bildirilməmişdir.

Göründüyü kimi, AzDRETK-da oxucularla iş həm mürəkkəb, həm də maraqlı və rəngarəngdir. Oxucularla daha çox ünsiyyətdə olan şöbələr (oxuculara xidmət, elmi işləmə və kataloqlaşdırma, biblioqrafiya şöbələri) əməkdaşları bu işin öhdəsindən gəlməyə çalışırlar. Kitabxanaçıların qarşısında duran əsas məsələlərdən biri tibbə dair ümumi terminləri, anlayışları bilmək, ölkəmizdə fəaliyyət göstərən tibb və səhiyyə ocaqlarını tanımaq, tibbə dair dövrü nəşrlərdən, tibblə bağlı sənədlərdən xəbərbar olmaqdır. Gənc kadrlarla bu istiqamətdə xüsusi işlər də aparılır. Onlar üçün kitabxana daxilində müxtəlif məşğələlər, məsələn, ədəbiyyatın təsviri, ədəbiyyatın UOT və KBT üzrə indeksasiyası, fondun quruluşu və təyinatı, ümumi tibbi terminlərlə tanışlıq və s. keçirilir. Bu tədbirlər oxucuların sistemli və ardıcıl mütaliəsini təmin etmək, bu sahədə oxuculara dəstək olmaqdır.

Beləliklə, bütün bu təxirəsalınmaz vəzifələrin həyata keçirilməsində Azərbaycan Dövlət Respublika Elmi Tibb Kitabxanası da öz funksiyalarına uyğun olaraq mühüm işlər görməli, informasiya istifadəçilərinə məqsədyönlü xidmət göstərməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Dövlət Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının 2000-2017-ci illər hesabatları.

2. Bu il Dövlət Elmi Tibb Kitabxanasına 3 mindən artıq oxucu gəlib // <http://tibbqazeti.az/az/sosium/784-bu-il-dovlet-elmi-tibb-kitabxanasina-3-minden-artiq-oxucu-gelib.html>

3. Xələfov A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslik. - Bakı, 2001, 398 s.

4. Xələfov A. İnformasiya xidməti / Kitabxanalar biliklər cəmiyyətində (ikidilli Azərbaycan – Rusiya layihəsi). – Bakı, 2006, s.64-74.

5. Məmmədov M. Tibb ədəbiyyatının çeşidləri // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya. - 2003.- №1.- s.79-83.

6. Mirzəcanzadə A.X., Müslümov Q.F., Hüseynov X.M. Həkimlik və təbabət haqqında etüdlər. - Bakı, 2005.- 223 s.

7. Pirverdiyeva R., Pirəliyeva Y. Azərbaycan Dövlət Respublika Elmi Tibb Kitabxanasında oxucularla işin spesifik xüsusiyyətləri // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya: Elmi-nəzəri jurnal. - 2008. - №2 (23).- S.110-114.

8. Səhiyyə Nazirliyinin Respublika Dövlət Elmi Tibb Kitabxanasında tədbir keçirilmişdir // <http://health.gov.az/main/1383-shiyy-nazirliyinin-respublika-dovlet-elmi-tibb-kitabxanasnda-tedbir-kecirilmidir.html>

Hijran Oktay gyzy İSMAYILOVA

**RESPONSIBILITIES OF THE AZERBAIJAN STATE
REPUBLIC SCIENTIFIC MEDICAL LIBRARY
IN THE YEARS OF INDEPENDENCE**

Summary

The article explains the tasks facing the Azerbaijan State Scientific Medical Library during the years of independence. At example of AzSRSML it were described specific features of doctor- readers, there interests, requests in the article. There were given the information about readers dossier and the measures for rising the quality of work with readers- health workers.

Key words: Azerbaijan State Scientific Medical Library, international projects, library information service.

Иджран Октай кызы ИСМАИЛОВА

**ОБЯЗАННОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
РЕСПУБЛИКИНСКОЙ НАУЧНОЙ МЕДИЦИНСКОЙ
БИБЛИОТЕКИ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ**

Резюме

В статье разъясняются задачи, стоящие перед Азербайджанской государственной научной медицинской библиотекой в годы независимости. Основное внимание уделено на работе с читателями, по организации их чтения. Здесь изложены меры для повышения качества работы с читателями-медицинских работников в АзГРНМБ.

Ключевые слова: Азербайджанская государственная научная медицинская библиотека, международные проекты, библиотечная информационная служба.

Sevda İsrafil qızı MƏMMƏDOVA
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının müəllimi

KİTABXANALARDA İŞTİFADƏ EDİLƏN MÜASİR AVTOMATLAŞDIRMA VASİTƏLƏRİ HAQQINDA

Xülasə

Məqalədə müasir elektron vasitələrin kitabxana işinə tətbiqinin əhəmiyyətindən bəhs olunur. Müasir avtomatlaşdırma vasitələrinin kitabxana işinin səmərəliliyinə, fəaliyyət dairəsinin genişlənməsinə təsiri tədqiq edilir. Eyni zamanda bir neçə müasir avtomatlaşdırma vasitələri geniş şərh olunur.

Acar sözlər: avtomatlaşdırma vasitələri, elektron vasitələr, RFID texnologiyası, rəqəmsallaşdırma, skanlama prosesi.

Məlumdur ki cəmiyyətdə informasiya əldə etməyin ən mühüm vasitələrindən biri də kitabxanalardır. Müasir şəraitdə ölkənin yüksək səviyyədə inkişafı üçün yeni keyfiyyətdə informasiyalaşmış mühitin, biliklər cəmiyyətinin yaradılması zəruridir. Tarixi-mədəni, ədəbi-bədii və elmi-fəlsəfi irsin toplanmasında, nəsilən-nəsilə çatdırılmasında və cəmiyyətin intellektual, mənəvi potensialının inkişafında kitabxanalar əvəzsiz rol oynayır. Müasir kitabxanalar öz elektron sənəd fondunu, elektron resurslarını mütəmadi olaraq zənginləşdirir, verilənlər bazası yaradır, istənilən elektron materialı bütün sutka boyu, həm də kitabxana binasından kənarında belə çatdırma bilirlər. Yəni kitabxanalar bu gün kitab əldə etmək, onu saxlamaq, qorumaq və oxuculara müvəqqəti istifadəyə vermək kimi ənənəvi funksiyaları ilə yanaşı, həm də bütün kitabxana proseslərinin tam kompüterləşdirilməsi nəticəsində virtual (elektron) informasiya mərkəzinə çevrilməkdədir.

Göründüyü kimi, müasir elektron vasitələrin tətbiq edilməsi kitabxanaların əsas funksiyasının, strukturunun, təyinatının dəyişməsinə gətirib çıxarır, onları çoxfunksiyalı bir təsisata çevirir. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının insan fəaliyyətinin bir sıra sahələrində olduğu kimi kitabxana işində də tətbiqi ənənəvi kitabxana proseslərinin sürətlənməsinə və avtomatlaşmasına gətirib çıxarır. Bu çoxşaxəli fəaliyyət sahəsi kitabxanaların cəmiyyətdə əhəmiyyətini getdikcə artırır.

Kitabxana fondlarının müasir informasiya daşıyıcıları ilə zənginləşdirilməsi, dünyanın qabaqcıl kitabxana-informasiya müəssisələrinin təcrübəsindən istifadə edilməsi, elektron məlumat bazalarının yaradılması, kitabxanaların yeni elektron informasiya vasitələrlə təmin edilməsi qarşıda duran ən mühüm məsələlərdən biridir.

Ümumiyyətlə, müasir kitabxana işini yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, elektron informasiya vasitələri olmadan təsəvvür etmək bir qədər çətindir. Hər hansı bir tələbatla əlaqədar olaraq operativ informasiya axtarışını gerçəkləşdirmək, məlumat əldə etmək üçün münasib şəraiti olan kitabxana mühitinin olması vacibdir. Çünki informasiya axınının həddən artıq yüksək olduğu bir dövrdə oxucuların, alim və tədqiqatçıların tələbatını effektiv ödəmək üçün kitabxana xidmətinin ən səmərəli üsulları, son informasiya texnologiyalarının tətbiqi ilə mümkündür. Müasir Azərbaycan cəmiyyətinin informasiya təminatının həyata keçirilməsində ölkə kitabxanalarının tutduğu mühüm yer cəmiyyətin tələblərinə uyğun olaraq, innovasiyaların, o cümlədən, müasir texnologiyaların tətbiqini zəruri edir. Məhz buna görə də kitabxanalara müasir elektron vasitələrin tətbiq edilməsi son dərəcə vacib bir məsələdir.

Müasir informasiya kommunikasiya texnologiyaları ilə təchiz edilməyən, kompüterləşmə işi lazımı səviyyədə olmayan kitabxanalar müasir tələblərə cavab vermir. Burada rəqəmsal kitabxana fondunun yaradılması, kitabxana işinə avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sisteminin (AKİS) tətbiqi ilə yanaşı, bilavasitə kitabxana fəaliyyətinə aid olmayan, ancaq iş effektivliyinin yüksəldilməsinə dolayı yolla təsir göstərən bir çox proseslərin avtomatlaşdırılması, yeni texnologiyaların, elektron informasiya vasitələrinin tətbiqi nəzərdə tutulur. Bu məqsədlə də kitabxanalarda tətbiq olunan bəzi son dövr texnologiyalara, yeni elektron vasitələr sisteminə nəzər yetirmək yerinə düşər.

Bəllidir ki, kitabxananın əsas iş obyektini olan elektron kataloqların və bibliografik fondun yaradılması ilkin analoq materiallarının rəqəmsallaşdırılması metodu ilə həyata keçirilir. Rəqəmsallaşdırma nəşr əsərlərinin, incəsənət nümunələrinin qorunub saxlanması, bazalardakı sənədlərin rəqəmsal surətlərinə əlyətərliyin təmin edilməsi və üzərlərində müəyyən əməliyyatların aparılması üçün ən effektiv üsuldur.

Rəqəmsallaşdırma prosesinin avtomatlaşdırılması iki üsulla aparılır: skanlama və fotoçəkiliş (fotoaparatla). Üsulun seçilməsi təsviri rəqəmsallaşdırılan obyektin xüsusiyyətləri ilə müəyyən edilir. Fotoçəkiliş üsulu, bir qayda olaraq, həcmli fond materiallarının (məsələn, muzey eksponatlarının), böyük ölçülü səthi materialların (şəkillər, dekorasiyalar), skan avadanlığı quraşdırılmış iş sahəsinə gətirilməsi mümkün olmayan materialların rəqəmsallaş-

ması üçün istifadə edilir. Skanlama isə əsasən çap materiallarının (maşın çapı və əlyazma formasında) rəqəmsal formata salınması üçün daha əlverişlidir. Fotoçəkiliş materialın fakturasını, kiçik hissələrini aydın və dəqiq əks etdirdiyi üçün skanlamaya nisbətən daha yüksək keyfiyyətli elektron sənəd yaradır. Lakin skanlamadan fərqli olaraq fotoçəkilişin məhsuldarlığı çox aşağıdır: obyektin fakturası, ölçüləri, səthinin parlaqlığı və s. amillərdən asılı olaraq hər bir obyekt üçün rakursun, işıqlandırma rejiminin seçilməsi xeyli vaxt aparır.

Rəqəmsallaşdırma parametrləri uyğun standartların tələbləri üzrə aparılır: skanlama dəqiqliyi 300 dpi (fotoçəkilişdə daha yüksək), fayl formatı TIFF və ya JPEG, ölçüləri – kataloq kartlarının mətni üçün 130x80, digər obyektlər (çap materialları, təsviri incəsənət əsərləri və s.) üçün tələb olunan formatda.

Skanlama əməliyyatının avtomatlaşdırılması üçün yüksək keyfiyyətli peşəkar fotoaparatlardan, sənəd skanerlərindən (vərəq tipli sənədlər üçün – kontakt üsulu ilə) və planetar skanerlərdən (həcmli obyektlər üçün – məsafədən təsvir yaratmaqla) istifadə edilir. Hazırda istər çap materiallarının, istərsə də əşyaların rəqəmsal təsvirlərinin formalaşdırılması üçün müxtəlif mükəmməl rəqəmsallaşdırma texnologiya və metodları yaradılmışdır. Bu vasitələrdən istifadə etməklə bir sıra geniş profilli, ümumi istifadəli müasir kitabxanalar audiovizual, foto, kino, animasiya, təsviri incəsənət və s. materialların rəqəmsal obrazlarını yaradaraq uyğun artoteka, fototeka, kinoteka, izoteka, media-teka alt bazalarında yerləşdirməklə oxucuların xidmət dairəsini, istifadəçi bazasını genişləndirirlər.

Qeyd edildiyi kimi, müasir kitabxanalarda kitabxana-informasiya fəaliyyətlə yanaşı bir sıra digər əlaqəli proseslərin avtomatlaşdırılmasından da geniş istifadə edilir. Bu avtomatlaşdırma vasitələrini funksional təyinatına görə, şərti olaraq, aşağıdakı qruplara ayırmaq olar :

- *Rabitə vasitələri.* Bu qrupa əsasən daxili və şəhər telefon şəbəkəsi, dispetçer rabitə sistemi, səsli məlumatlandırma sistemi, teletext, videotext, korporativ kompüter şəbəkəsi, İnternet, videokonfrans rabitə sistemi və s. daxildir. Kitabxanadaxili naqilsiz dispetçer rabitə sistemi hərəkətdə olan personalın fəaliyyətini operativ və effektiv idarə etməyə imkan verir (xüsusilə böyük kitabxanalarda);

- *Fərdi və kollektiv istifadəli audiovizual vasitələr.* Bu vasitələr, məsələn, elmi, mədəni-kütləvi və s. tədbirlərin keçirilməsi üçün istifadə edilə bilər. Bu qrupa audio-video pleyerlər, diktofonlar, audio-videomaqnitofonlar, video və kinokameralar, radio-televiziya avadanlığı, fotoaparatlar, proyektorlar və s. daxildir;

• *Məlumatlandırma vasitələri.* Bu qrupa fərdi və kollektiv istifadəli müxtəlif tablolar, ekranlar və s. daxildir;

• *Mikrofilmləmə vasitələri.* Mikrofilmləmə işinin avtomatlaşdırılması kitabxananın mikrofilmoteka fondunun (mikronüsxə fondunun) yaradılmasına imkan yaradır ki, bu da əlavə bir oxucu qrupunun tələbatının ödənilməsi deməkdir.

• *Təhlükəsizlik sistemləri.* Bu sistemlərə əsasən:

✓ videonəzarət sistemi;

✓ yanğın təhlükəsizliyi sistemi;

✓ kitabxana resurslarının oğurlanmasına qarşı siqnalizasiya sistemi və s. daxildir.

Videonəzarət sistemi (VNS) kitabxana ərazisinə icazə verilməyən daxil-olmaların və kitabxana resurslarının oğurlanması faktlarının aşkarlanması, oxucuların və kitabxana heyətinin qeyri-adekvat hərəkətlərinə nəzarət funksiyalarını yerinə yetirir. VNS binanın perimetri boyu, kitabxananın dəhlizlərində, fond ərazisində yerləşdirilmiş videokameralardan, videokadrları qəbul, emal və arxivləşdirən kompüter (server) avadanlığından və operatorun işçi yerinin monitorundan ibarətdir. Bu zaman operator monitorda baş verən hadisələri izləyir, qeyri-normal hadisələri aşkarladıqda adekvat tədbirlər həyata keçirir. Lakin bu zaman da təsvirləri və hadisələri yaxşı aydınlaşdırmaq, məsələn, insan sifətini etibarlı tanımaq məqsədilə yüksək aydınlıq keyfiyyətinə malik HD keyfiyyətli kameralardan istifadə etmək daha məqsədəuyğundur. Onu da qeyd etmək ki, monitorları fasiləsiz izləmək məcburiyyətindən azad olmaq məqsədilə bəzi müasir VNS-lər hadisələrin aşkarlanmasını avtomatlaşdırmağa imkan verən intellektual analiz proqramları ilə təchiz edilirlər.

Yanğın təhlükəsizliyi sistemi. Bu sistem kitabxana ərazisində tüstünün, yüksək hərəkətin və yanğının yaranması faktını aşkarlayır, bu hallar baş verdikdə səs, işıq xəbərdarlıq siqnalları generasiya edir. Lakin daha mükəmməl sistemlər VNS ilə inteqrasiya edilərək yanğın yerini, hadisənin təsvirlərini operatorun monitoruna çıxarır və yanğın əleyhinə vasitələri işə salırlar.

Oğurluğa qarşı siqnalizasiya sistemi. VNS bu funksiyanı qismən həyata keçirir. Lakin hadisə videokameraların görünüş sahəsinə daxil olmayan yerdə baş verə bilər, hadisəni törədən sifətinin və digər əlamətlərin təsviri aydın olmaya bilər. Ona görə də bu halda oğurluq faktını dəqiq aşkarlamaq üçün xüsusi vasitələrdən – radiotezlikli identifikasiya sistemlərindən (*ing. Radio Frequency Identification, RFID*) istifadə etmək daha məqsədəuyğundur.

Müasir kitabxanalarda özünəxidmətin və resursların təhlükəsizliyinin təmin olunması məqsədilə RFID (Radio-Frequency Identification, Radiotezlik identifikasiyası) texnologiyalarından geniş şəkildə istifadə edirlər.

RFID texnologiyası mikrosxemin yaddaşına yazılmış kodun (RFID markerin) qəbuledici (skaner) tərəfindən radiokanalla məsafədən oxunub identifikasiya edilməsinə əsaslanır. RFID markeri kitab və s. materiallarına marker və ya adi ştrix-kod lövhəsi yapışdırılır. Oxucunun götürdüyü kitabın RFID kodu avtomatik olaraq onun elektron oxucu kitabçasında və çıxışda qoyulmuş xüsusi qapının elektron qurğusunun yaddaşında aktivləşdirilir. Oxucu çıxış qapısından keçdikdə, skaner kitabdakı kodu “oxuyur”, yaddaşdakı kodla müqayisə edir. Kodlar eyni olmadıqda, hadisə oğurluq kimi identifikasiya edilir və xəbərdarlıq signalı yaradır, RFID koda əsasən oxucunun şəxsiyyətini müəyyənləşdirir. Tanınma prosesinin dəqiqliyini yüksəltmək üçün RFID sistemini VNS ilə inteqrasiya etmək olar.

Bundan əlavə, RFID tag simsiz qoşulma vasitəsilə kitabxanaya material haqqında informasiyanı əl cihazına ötürməyə imkan verir. Smart monitorlar istifadəçinin oxuduğu kitablar əsasında ona digər materiallar təklif edə, kitabxanada olacaq hadisələr haqqında xatırlatma, kitablar haqqında qısa informasiya (rəy, şəkil və s.) verə bilər. Yalnız RFID tag deyil, digər “ağıllı” alətlər də Əşyaların İnternetinin tətbiqi ilə kitabxana xidmətlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə xidmət edir.

Data-mining, bulud texnologiyalarının, Veb-saytların mobil şəbəkə versiyalarının, digər perspektiv texnika və texnologiyaların tətbiqi də kitabxana işinin avtomatlaşdırma səviyyəsinin yüksəldilməsinə xidmət edən amillərdir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı // “Azərbaycan” qəzeti. - 2007. - 21 aprel.*

2. *Ağayev B.S. Kitabxana işində inteqrasiya olunmuş informasiya sistemlərinin təsnifatı / İnformasiya texnologiyaları problemləri. - Bakı, 2017, №2, s.105-112.*

3. *Ağayev B.S. Böyük video informasiya resurslarının emalı problemləri haqqında / “Big data: imkanları, multidissiplinar problemləri və perspektivlər” Respublika Elmi-Praktiki Konfransının əsərləri. - Bakı, 2016, s.49-53.*

4. Ələkbərov R., Mustafayev T., Yaqubov M. *AzScienceNet elm kompüter şəbəkəsində elektron kitabxana xidməti / "E-kitabxanaların formalaşması problemləri" Respublika Elmi-Praktiki Konfransı. - Bakı, 2016, s.99-101.*

5. Алешин Л.И. Программно-техническое обеспечение автоматизированных библиотечно-информационных систем. Учебно-методический комплекс. МГУКИ, 2010 //

http://laleshin.narod.ru/PTO-ABIS_UMK.pdf

6. Противокражные системы для библиотек //

www.armosystems.ru/system/3m_library.ahtm

7. Принцип работы технологии RFID и ее применение //

https://rtlservice.com/ru/company/blog/princip_raboty_tehnologii_rfid_i_ee_primenenie/

Sevda Israfil gizi MAMMADOVA

ABOUT CONTEMPORARY MEANS OF AUTOMATION, WHICH ARE USED IN LIBRARIES

Summary

The article deals with the importance of applying modern electronics tools to library work. The impact of modern automation tools on the effectiveness of the library work, the expansion of the scope of the activity. The several modern automation tools are widely interpreted, too.

Key words: *automation tools, electronic tools, RFID technology, digitalization, scanning process*

Севда Исрафил кызы МАМЕДОВА

О СОВРЕМЕННЫХ СРЕДСТВ АВТОМАТИЗАЦИИ, КОТОРЫЕ ИСПОЛЬЗУЮТСЯ В БИБЛИОТЕКАХ

Резюме

В статье исследуется влияние автоматизации на эффективность библиотечного дела и расширения круга библиотечной деятельности. В то же время многие современные средства автоматизации широко интерпретируются.

Ключевые слова: *средства автоматизации, электронные средства, технология RFID, шифрования, процесс сканирования.*

Rəyşi: f.-r. ü.f.d. E.Məmmədov

Rəqsanə Elxan qızı MAYILOVA
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının doktorantı
raksanasalehli@gmail.com

ALİ PEŞƏ TƏHSİLİNDƏ AKADEMİK KİTABXANALARIN ROLU

Xülasə

Məqalədə ali peşə təhsilində universitet kitabxanalarının rolundan, ali təhsildə mövcud tendensiyalar və inkişaflardan, təşkilatların və kitabxanaların bu dəyişikliklərə verdiyi cavablardan bəhs edilmişdir.

Açar sözlər: ali təhsil, akademik kitabxana, universitet kitabxanaları, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT).

Müasir cəmiyyət informasiya cəmiyyəti, məlumat cəmiyyəti, şəbəkə cəmiyyəti və ya inkişafın informasiya metodu ilə əlaqəli sürətli dəyişmə prosesi keçirir. Belə hesab edilir ki, informasiya və biliklər müasir cəmiyyətin fərqləndirici xüsusiyyətidir və informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) artan istifadəsi bu dəyişikliyin əsas hərəkət gücüdür.

Təhsil və təlim mübadiləsi prosesləri biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın inkişafında əsas elementlər kimi qəbul edilir. Lakin cəmiyyətdə dəyişiklik təhsilə yeni bir yanaşma tələb edir. Beləliklə, cəmiyyətin bütün digər sahələri ilə yanaşı, təhsil ictimai-iqtisadi dəyişikliklərə və müasir cəmiyyətin təhsil ehtiyaclarına cavab vermək üçün ciddi transformasiya, yenidən qurulma və yenidən müəyyənləşdirilməsini keçir.

Bir sıra müşahidəçilərin qeyd etdiyinə görə, son on ildə dünyada texnologiya, qloballaşma və rəqabət ali təhsildə dəyişikliyə səbəb olub, milli sərhədlərə meydan oxuyan və adət-ənənələrə, qəribə miflərə və əvvəllər həll ediləməyən fərziyyələrə meydan oxuyur.

Bu dəyişikliklər universitetin ayrılmaz bir parçası olan akademik kitabxanaya da öz dərin təsirini göstərir. Beləliklə, daxili dəyişiklikləri və idarəetməni həyata keçirərkən kütləvi kitabxananın bütövlükdə universitetə xidmət göstərməsi vacibdir. Ali təhsildə dəyişikliklər, tələbələrə yönəldilmiş yeni bir paradiqma, tədris və tədrisə yeni yanaşmalar kitabxanaçıların funksiyaları və məsuliyyətlərini yenidən qurmaq üçün bir ehtiyac yaratmışdır.

Dünyadakı universitetlər altı ana kateqoriyaya bölünən bir sıra dərin dəyişikliklərə uyğunlaşma və adaptasiya ehtiyacları ilə qarşı-qarşıyadır: ömür boyu öyrənmə kontekstində öyrənməyə olan tələbatın artması, təhsil və tədqiqatın gələcəkdə beynəlxalqlaşdırılması, universitetlər və sənaye arasında əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi, bilik yerlərinin yayılması, biliklərin yenidən qurulması və yeni gözləntilərin ortaya çıxması.

Ali təhsildə dəyişikliklər çox dərinidir. Kathy Tiano ali təhsilin köhnə və yeni paradimalarını aşağıdakı kimi xarakterizə edir:

Cədvəl 1.

№	Ali təhsildə köhnə paradigma	Ali təhsildə yeni paradigma
1.	Nə əldə edə bilərsiniz	Tələb olunan kurslar
2.	Akademik təqvim	İl boyu əməliyyatlar
3.	Universitet şəhəri	Bir fikir olaraq universitet
4.	Terminal dərəcəsi	Həyat boyu öyrənmə
5.	Universitet bir qala kimi	Universitet cəmiyyətdəki tərəfdaş kimi
6.	Tələbə = 18-25 yaşınadək	Beşikdən məzara qədər
7.	Kitablar əsas vasitədir	İstək üzrə məlumat
8.	Səlahiyyət müddəti	Bazar dəyəri
9.	Tək məhsul	Məlumat yenidən istifadəsi / məlumat evakuasiya
10.	Tələbəyə bir "ağrı" kimi baxılması	Müştəri kimi tələbə
11.	Auditoriyada çatdırılma	İstənilən yerdə çatdırılma
12.	Multikultural	Qlobal
13.	Ağır kitablar və jurnallar	Bitlər və baytlar
14.	Vahid intizam	Çox intizam
15.	Mərkəzli müəssisə	Bazar yönümlü
16.	Dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən	Bazar tərəfindən maliyyə edilən
17.	Əlavə xərc olaraq texnologiya	Fərqlilik olaraq texnologiya

Bu dəyişikliklərə cavab vermək üçün bir çox ali təhsil müəssisəsi yeni texnologiyaların işığında öz ətraf mühitlərini yenidən nəzərdən keçirməli və təhsil texnologiyalarının istifadəsini genişləndirməlidir. Daha çox təlimatçılar tələbələrə yönəldilmiş yanaşmalarla təcrübə keçir və onları konstruktiv təlim

modelləri üzrə təlimətləndirirlər. Ənənəvi ali təhsili inkişaf etdirmək və tətbiq etmək, eləcə də yeni və alternativ öyrənmə imkanları təmin etmək üçün cəhdlər edilmişdir. Xüsusilə onlayn təhsil və e-təhsil mühtləri elastik həyat boyu öyrənməni inkişaf etdirmək imkanı verən yeniliklər kimi qəbul edilir. Bir çox təhsil müəssisəsi də qeyri-ənənəvi tələbələrə qapılarını açır, yeni proqramlar və kurslar hazırlayır və İKT tərəfindən dəstəklənən bircə təhsil və təlim ilə təcrübə keçir.

Akademik kitabxana ənənəvi olaraq öz universitetinin akademik cəmiyyətinə xidmət edən “universitetin ürəyi” hesab olunur. Buna baxmayaraq, Grimes bu metaforun təsadüfi və korporativ faktları çox az əks etdirdiyinə dair bir çox fikirlər bildirir. O, bir neçə sahəyə istinad edir: “Tələbələr və müəllimlər kitabxana resurslarını və xidmətlərini müntəzəm təhsil və təlimə cəlb edə bilməzlər, kitabxanaya əsasən tələbə salonu və ya kitabxana otağı kimi baxırlar... Milli təşəbbüslər... kitabxana resurslarını planlaşdırmaq, planlaşdırmağı tək qoymamaq deməkdir... İnstitusional maliyyələşdirmədə akademik kitabxanaların payının azaldılması... kitabxanaçıların ümumiyyətlə informasiya siyasətinin inkişafına cəlb edilməmələri. Ümumiyyətlə, “kitabxana universitetin qəlbidir” metaforu kütləvi kitabxanaçıları və alimləri kütləvi kitabxana ilə universitet arasındakı gerçək əlaqələr haqqında yanlış nəticələrə gətirib çıxarır. Akademik fəaliyyət mərkəzləri kimi kitabxanaçıların bir çox başqa şərhləri bu cür düşüncələrin əksər universitet tədqiqatçıları üçün reallığını əks etdirməməsi faktını göstərir.

Bu baxımdan akademik kitabxananın rolu və vəziyyəti ilə bağlı daim narahatlıqlar yaranmışdır. Bir çox müəlliflər akademik kitabxanaların dəyişməsinin lazım olduğunu, kitabxanaçıların vəzifə və məsuliyyətlərinin yenidən qurulmasına ehtiyac duyulduğunu bildirirlər. Məsələn, 1979-cu ildə Amerika universitetlərində aparılmış araşdırma kitabxanalarda dəyişmələrə ehtiyac yarandığını meydana çıxarmışdı. Tədqiqat kitabxanaların yeni akademik gündəmə daha çox cavab verməli olduğunu və daha çox xidmət yönümlü kolleksiyaların inkişaf modelinə tələbatın yarandığını aşkar etdi.

1999-cu ildə Praqada keçirilən LIBER illik ümumi konfransında Watjen demişdir: “Hamımız kitabxananın ənənəvi rolunu yenidən müəyyənləşdirməyin lazım olduğunu bilirik: nəyin və necə seçiləcəyini, əldə ediləcəyini, təsnifləşdiriləcəyini, kataloqla təmin ediləcəyini, arxivə və ya məlumat bazasına daxil olmaq istəyən insanlara necə kömək ediləcəyini, bunlardan necə istifadə ediləcəyini, daha da əhəmiyyətli olan kitabxanaların missiyasına görə məlumat azad və bərabər çıxış imkanı təmin ediləcəyini müəyyənləşdirmək lazımdır”.

Son on il ərzində akademik kitabxanaların dəyişməsi ilə bağlı müzakirələr ən çox İKT inkişafına, rəqəmsal formatda məlumatların, yeni öyrənmə və tədris konsepsiyalarının, yeni iqtisadi modellərin və hüquqi çərçivələrin məlumatlarına yönəlib. Bir çox müəlliflər bugünkü informasiya dövründə akademik kitabxananın gözləntilərini, kütləvi kitabxananın dəyişikliklərindən və kütləvi informasiya vasitələrində olan dəyişikliklərdən çıxış edərək kitabxana işçiləri üçün yeni funksiyaların və tərəfdaşlıqların ardıcılığını müzakirə edir. Kitabxanada bu dəyişikliklər bütün tələbələr, müəllimlər, akademik idarəçilər, texniki heyət və kitabxana işçiləri üçün nəzərdə tutulacaqdır. Bəzi müəlliflər hesab edir ki, bu “dəyişikliklər uyğunlaşdırılarsa, kitabxanalar tədris / təlim müəssisəsi içərisində mərkəzi bir rol oynaya bilər; əgər belə olmasaydı, onlar kitabxanaları institusional mərkəzdən daha da kənar edə bilərdilər”.

XXI əsrdə akademik kitabxanalar bir sıra yeni ssenariləri dəstəkləmək üçün müəyyən xidmətlərin inkişafını öyrənirlər:

- *Yeni nəşr və elmi kommunikasiya ssenariləri;*
- *Rəqəmsal resursların daha sıx istifadəsi və çatdırılması;*
- *Daha müxtəlif (heterogen) tələbə auditoriyasına xidmət;*
- *Tələbələrin ənənəvi resurslara olan tələbatı;*
- *Kitabxanaların keçmişdə çox az iştirak etdiyi İKT və uzaq məsafədən öyrənmə də daxil olmaqla, yeni öyrənmə yolları;*
- *Fərdi işçilərin böyük təzyiqi ilə nəticələnən və ciddi idarəetmə meyli meydana gətirən, xüsusən kadr hazırlığı sahəsində resursların azalması.*

Yeni tələbə mərkəzli paradiqma və yeni tədris və tədris yanaşmaları kitabxanaçıların öyrənmə və tədris prosesində rolu və məsuliyyətlərini yəni-dən konsepsiyaya çevirmək zərurətini yaratmışdır. Biblioqrafik göstərişlər, istifadəçi təhsili və son dövrlərdə informasiya savadlılığı məsələlərini əhatə edən ədəbiyyat mövcuddur. Lakin mövzu əsasən kitabxanaçıları və informasiya mütəxəssisləri arasında müzakirə olunur və digər dairələrdə geniş tanınmır.

Tələbələrə yönəldilmiş yeni bir paradiqma, tədris və təlimə yeni yanaşmalar kitabxanaçıların tədris proseslərində rolları və məsuliyyətlərinin təkrar nəzərdən keçirilməsinə ehtiyac yaratmışdır. Biblioqrafik göstərişləri, istifadəçi təlimləri və daha yaxınlarda informasiya savadlılığını müzakirə edən ədəbiyyat var. Buna baxmayaraq, bu mövzu əsasən kitabxanaçıları və informasiya mütəxəssisləri arasında müzakirə olunur və digər dairələrdə birmənalı və geniş şəkildə tanınmayacaqdır.

Kitabxana ilə fakültələr arasında səmərəli tərəfdaşlıq, inteqrasiya olunmuş “informasiya savadlılığı” proqramları, müasir İKT potensialının inteqrasiyası və fəal təlim metodlarından istifadəyə dair hesabatlar bu sahədə müvəf-

fəqiiyyətli təşəbbüslərdir. Bununla yanaşı, bir çox amillər informasiya savadlılığının təhsili, milli siyasəti, tədris və təlim yanaşmaları, müəllim-tələbə anlayışları və münasibətləri, resurslar (büdcə, kadr, qurğu və vaxt) kimi mənbələrdən asılıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. ALA - American Library Association. <http://www.ala.org/>
2. Bologna Process // http://www.coe.int/T/E/Cultural_Co-operation/education/Higher_education/Activities/Bologna_Process/default.asp
3. Brophy, P.: *The Library in the Twenty-first Century: new services for the information age*. London: Library Association Publishing, 2001.
4. CETUS: *The Academic Library in the Information Age: changing roles*. (Discussion Series). Consortium for Educational Technology for University Systems, California State University, City University of New York, State University of New York, 1997.
<http://www.gvsu.edu/library/librarylights/winter02/ChangingRoles.html>
5. Castells, M.: (1996). *The Rise of The Network Society: vol.1 of the information age: economy, society and culture*. Oxford: Blackwell.
6. CILIP - Chartered Institute of Library and Information Professionals. <http://www.cilip.org.uk/default.cilip>
7. Sirje Virkus and Silvi Metsar : *General Introduction to the Role of the Library for University Education*. LIBER Quarterly, Volume 14 (2004), No.3/4.
8. The Open University. <http://www.open.ac.uk/>
9. Universitat Oberta de Catalunya. <http://www.uoc.edu/web/eng/index.html>
10. Virkus, S. (2003a): "Changes and Innovations in School's Activities: module one". In: *School Self-Evaluation and Quality Assurance: a course book with ICT tool. E-instruments for school self-evaluation procedures*. Kaunas, 2003. TTI, 1-103.
11. Virkus, S. (2003b): "Information Literacy in Europe: a literature review".
12. Wätjen, H.: "Access and the Changing Mission of Research Libraries". LIBER Quarterly, 9(1999)4, 437-461.

Ragsana Elxan gizi Mayilova

**THE ROLE OF ACADEMIC LIBRARIES
IN HIGHER VOCATIONAL EDUCATION**

Summary

The article deals with the role of university libraries in higher vocational education, trends and developments in higher education, responses to organizations and libraries on these changes.

Key words: *Higher education, academic libraries, university libraries, information and communication technologies (ICTO).*

Раксана Эльхан кызы Маилова

**РОЛЬ АКАДЕМИЧЕСКИХ БИБЛИОТЕК
В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ**

Резюме

В статье рассматривается роль университетских библиотек в высшем профессиональном образовании, тенденции и развитие высшего образования, ответы на организации и библиотеки об этих изменениях.

Ключевые слова: *Высшее образование, научные библиотеки, университетские библиотеки, информационные и коммуникационные технологии (ИКТ).*

BİBLİOQRAFIYAŞÜNASLIQ

Sima İSMAYILOVA
Bakı Dövlət Universiteti
Bibliografyaşünaslıq kafedrasının dosenti

İzzət MİKAYILZADƏ
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının tələbəsi

MÜASİR DÖVRDƏ
KİTAB TİCARƏTİ BİBLİOQRAFIYASI

Xülasə

Məqalədə kitab ticarəti bibliografiyasının məqsədi və əsas vəzifələri, elektron kitab ticarətinin əhəmiyyəti, onun ənənəvi kitab ticarətindən fərqi şərh olunur. Ölkəmizdəki elektron kitab ticarəti ilə məşğul olan şəbəkələr haqqında məlumat verilmişdir.

Açar sözlər: kitab ticarəti, elektron kitab ticarəti, kitab ticarəti şəbəkələri.

Sənəd-kommunikasiyaları sisteminin optimal işləməsi üçün, xüsusi sosial institutların sənədləri ilə, yəni sənədlərin onların tələbatçıları arasındakı vasitəçilərin köməyi ilə həll olunur. Bu vasitəçilərdən biri olan bibliografiyanın sənəd kommunikasiyaları sistemində vəziyyətinin səciyyəvi cəhəti ondan ibarətdir ki, o özünəməxsus qəti müəyyənləşmiş vahid təşkilati mərkəzə malik deyil. Lakin sənəd-informasiya tələbatçısı sistemində vasitəçilik məqsədi gündən bütün sosial institutlarda bibliografik fəaliyyət nəzərdə tutulur və ondan istifadə edilir. Deməli, sənəd kommunikasiyaları sistemində vasitəçilik funksiyasını yerinə yetirən sosial institutlarda – kitabxanalarda, Kitab Palatasında, arxivlərdə, elmi informasiya mərkəzlərində, nəşriyyatlarda, kitab ticarəti müəssisələrində, bibliografik fəaliyyət iki səviyyədə həyata keçirilir:

1) *Bilavasitə sənədlərlə aparılan iş.* Bu zaman sənədlərin özləri yaradılır, mühafizə olunur, tələbatçılara çatdırılır və istifadə edilir;

2) *Əvvəlki ilə müqayisədə köməkçi olan bibliografik iş.* Bunun da sayəsində bibliografik informasiya yaradılır, mühafizə olunur, tələbatçılara çatdırılır və istifadə edilir.

Sənəd kommunikasiyaları sistemindəki bu köməkçi səviyyə bütün mürəkkəbliyi ilə ictimai təcrübənin bibliografik fəaliyyət deyilən sahəsini əmələ gətirir, lakin onun sistem kimi bütövlüyü nəzəri xarakter daşıyır. Əslində o, sənəd kommunikasiyaları sistemində sənədlərin özlərinin tələbatçılara doğru hərəkətini təmin edən müəssisələrin xarakterinə görə fərqləndirilir və aşağıda qeyd olunan təşkilati bölmələrə və ya sahələrə ayrılır ki, onlardan biri də kitab ticarəti bibliografiyasıdır. Bu bölmələrin xüsusiyyəti prinsip etibarilə ondan ibarətdir ki, onlar idarə, təşkilati mənsubiyyətlərinə görə formalaşblar. Deməli, bibliografiyanın hər bir sahəsi müvafiq fəaliyyət sahəsinə məxsusdur. Yəni belə bölgü bibliografiyanın daxili funksional mahiyyətini əks etdirmir və idarə mənsubiyyətinə əsaslanır. Kitab ticarəti bibliografiyası da belə olduğu halda öz qanuni yerini tapır. Kitab ticarəti üzrə bibliografik fəaliyyət çox sahəlidir. Kitab ticarəti üzrə bibliografik vəsaitlərin tərtibi, kitab ticarəti müəssisələrində bibliografik xidmət və bu sahədə mövcud olan informasiyaların satıcı və alıcılara çatdırılması kimi mühüm sahələri əhatə edir.

Kitab ticarəti üzrə bibliografik xidmət özlüyündə bir sıra məsələləri əhatə edir. Buna bibliografik informasiya xidməti - daxil olmuş sorğularla əlaqədar bütün sənəd kütləsi və axını haqqında verilən məlumat, operativ bibliografiya və reklam bibliografiya xidməti daxildir. Bibliografik informasiya xidməti sorğular əsasında təşkil olunur və bu sorğularda müvafiq sənəd haqqında məlumat verilir.

Müasir dövrdə informasiya tələbatçılarının sorğularının ödənilməsi üçün həyata keçirilən bibliografik informasiya xidməti ikinistiqamətdə aparılır:

- 1) Alıcılara operativ bibliografiya xidməti;
- 2) Reklam bibliografiya xidməti.

Kitab ticarəti müəssisələrinin xarakterindən asılı olaraq onlardan biri müəssisənin fəaliyyətində əsas götürülə bilər.

Kitab ticarəti müəssisələrində bazalar bilavasitə operativ bibliografiya xidmətindən istifadə edirlər. Onun əsas vəzifəsi kitab mağazası və bazada olan ədəbiyyat haqqında informasiya verməkdən ibarətdir. Kitab ticarətində bibliografik xidmətin təşkilində reklam bibliografiya işləri də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Reklam bibliografiya fəaliyyətinin əsas məqsədi tələbatçılara ədəbiyyat haqqında məlumat vermək, kitab ticarəti müəssisələrinin fəaliyyətini onlara çatdırmaqdan ibarətdir. Reklam işləri tələbatçıları müntəzəm olaraq

kitab ticarəti müəssisələrinə cəlb edir, ayrı-ayrı nəşrlərin çapına və yayılmasına diqqəti artırır.

Kitab ticarəti biblioqrafiyası funksiya və vəzifə etibarilə kitab nəşri və kitab ticarəti ilə sıx bağlıdır. Kitab ticarəti biblioqrafiyası kitab alma mədəniyyətinin səviyyəsini yüksəldir, kitabın alınması tələbini və ona olan marağı formalaşdırır. Kitab ticarəti biblioqrafiyası üçün onun təşkili birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edir. Bu sahədə bütün iş demək olar ki, kitab ticarəti biblioqrafiyasından istifadə və onun təşkili ilə əlaqədardır. Biblioqrafiyanın bu fəaliyyət sahəsinin səviyyəsi yalnız kitab ticarətinin vəziyyəti ilə deyil, habelə respublikamızda biblioqrafik fəaliyyətin ümumi səviyyəsinin əsas faktorudur.

Müasir dövrdə kitab ticarəti biblioqrafiyası kitabın təbliğində mühüm vasitədir. Hazırda oxucuların böyük bir qismi kitablara məhz kitab mağazaları vasitəsilə əldə etməyə çalışır. Bu mənada kitab ticarəti biblioqrafiyası biblioqrafiyanın başqa fəaliyyət sahələrindən bir qədər fərqlənir. Bu fərq hər şeydən əvvəl özünü onda göstərir ki, bu fəaliyyət sahəsi böyük kitab fondu olan kitabxanalar əsasında deyil, müvafiq kitab mağazasının fondu əsasında yaradılır. Müasir dövrdə kitab ticarətinin genişləndiyi bir zamanda kitab ticarəti biblioqrafiyası daha böyük əhəmiyyət kəsb edir. İnformasiya və kommunikasiya sistemlərinin geniş yayılması və qlobal İnternet şəbəkəsinin inkişafı iqtisadiyyatın yeni, əsas sahələrinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Ümumdünya İnternet şəbəkəsinə olan marağın artması malların təqdim edilməsinə və xidmətlərin göstərilməsinə yeni kanallar açan “elektron ticarətin” inkişafına təkan vermişdir.

Elektron ticarət dedikdə malların təqdim edilməsi və ya xidmətlərin göstərilməsi kimi sahibkarlıq fəaliyyətinin şəxslər arasında heç bir fiziki mübadilə və ya fiziki əlaqə olmadan elektron (İnternet) vasitəsilə aparılması nəzərdə tutulur. Elektron ticarət İnternet vasitəsilə alış və satış və ya kompüter şəbəkə vasitəsilə xidmətlərin və ya malların istifadəsi üzrə mülkiyyət hüquqlarının ötürülməsi əməliyyatları ilə bağlıdır. Yeni biznes fenomenindəki mövcud olan inkişaf e-ticarətin tərifini mütəmadi olaraq dəyişir. Ümumi tərifə əsasən “Elektron ticarət - biznes əməliyyatlarında elektron kommunikasiyalardan və rəqəmsal informasiyaların işlənilməsi texnologiyalarından istifadə edilməklə, təşkilatlar arasında və ya fiziki şəxslər və təşkilatlar arasında əlaqələrin qurulması, dəyişdirilməsi və yenidən müəyyən edilməsidir”.

İnternet vasitəsilə aparılan sahibkarlıq fəaliyyətinə əsasən aşağıdakılar daxildir:

✓ Elektron məhsulların, malların təqdim edilməsi və xidmətlərin göstərilməsi;

- ✓ Elektron fondların köçürülməsi;
- ✓ Qiymətli kağızların və digər maliyyə alətlərin “online” ticarəti;
- ✓ Elektron məlumatların satışı, mübadiləsi və təhlili və bunlarla bağlı digər əməliyyatlar.

Demək olar ki, elektron kitab ticarəti son dövrlərin məhsuludur. Elektron kitab ticarəti vasitəsilə istədiyimiz kitabı tez bir zaman ərzində əldə etmək mümkündür. Yeni çıxan nəşrlər, xarici dövlətlərə məxsus nəşrləri sifariş vasitəsilə ölkəyə gətirmək mümkündür. Müasir dövrdə sosial şəbəkələr vasitəsilə kitab ticarəti daha geniş yayılmışdır. Məsələn: “Alinino”, “Ovod” kitab evi, “Bizimkitab”, “Kitabevim” və s. Həmçinin kitab evlərinin də elektron qəbulları vasitəsi ilə sifariş vermək olar.

Yeni texnologiyaların inkişafı ilə, yaşayış yeri, iş və təhsildə böyük rol oynamır. Artıq bir çox insanlar meqapolisin səs-küyündən qaçaraq şəhər kənarı evlərdə yaşamağa üstünlük verirlər. Hətta belə hallarda belə İnternet mağazadan kitab almaq problem deyil, çünki mağaza bütün Bakı və Azərbaycan ərazisində fəaliyyət göstərir. Müxtəlif janrlarda istədiyiniz kitabı indi çox asanlıqla, evdən bayıra çıxmadan sifariş edə bilərsiniz.

Azərbaycanda ən geniş yayılmış elektron kitab ticarəti şəbəkəsi **alinino.az** (<http://www.alinino.az>) servis xidmətidir. Demək olar ki, bir çox insan ona lazım olan kitabı hardan almaq problemi ilə üzləşmişdir. Əvvəllər bir kitabı almaq üçün bir neçə kitab mağazasına baş çəkmək məcburiyyətində qalırdıq. İndi biz çox asanlıqla elektron kataloqdan istifadə etməklə istədiyiniz kitabı seçə, kitab annotasiyasını və kitab haqqında digər oxucuların yazdığı rəyləri oxuya bilərsiniz.

Ənənəvi kitab ticarəti ilə elektron kitab ticarətinin fərqlərindən danışdıqda isə elektron kitab ticarətinin bir çox üstünlükləri var: Ənənəvi kitab ticarəti zamanı bir çox kitab evlərində məsul şəxs kitab haqqında annotasiyadan başqa nə müəllif, nə də kitabın janrı, mövzusu haqqında məlumat verməkdə çətinlik çəkir. Lakin elektron kitab ticarətində annotasiyadan əlavə, digər oxucuların rəylərini oxuyub kitab haqqında məlumat əldə etmək mümkündür. Həm də digər bir üstünlük zamanla bağlıdır.

Kitab ticarəti biblioqrafiyası biblioqrafik fəaliyyətin mühüm tərkib hissəsi və sahəsi olub, əsas məqsədi çap əsərlərinin nəşri və satışı haqqında tələbatçılara hərtərəfli və məqsədyönlü məlumat verməkdən ibarətdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyev Z.H. *Ümumi bibliografiyaşünaslıq: Dərs vəsaiti* - Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2001.-145 s.
2. Əliyev Z.H. *Azərbaycan bibliografiyasının tarixi.* - Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2007. -185 s.
3. Осипов В.О *Книго-торговое библиография.* - Москва: Книга, 1973. - 378 с.
4. www.alinino.az

*Sima İsmayılova
İzzat Mikayılzade*

BOOK TRADE BIBLIOGRAPHY IN MODERN AGE

Summary

The article interprets the purpose and main tasks of the book trade bibliography, the importance of electronic book trading, and the difference between its traditional book trade. Article provides information about the networks involved in e-book sales in our country as well.

Key words: *book trade, e-book trade, book trade network*

**Сима Исмаилова
Иzzат Микайылзаде**

БИБЛИОГРАФИЯ КНИЖНОЙ ТОРГОВЛИ
В СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Резюме

В статье интерпретируется о главных целях библиографии книжной торговли, о важности торговли электронными книгами и о ее различии от традиционной книжной торговли. Рассказывается о сетях занимающихся торговлей электронных книг в нашей стране.

Ключевые слова: *книготорговля, торговля электронных книг, сеть книготорговля.*

Solmaz SADIQOVA
Baku State University
Doctor of Philosophy in History,
Associate Professor of department Bibliography
solmaz_bdu@mail.ru

INFORMATION RESOURCES ON STATE AND LAW

Resource is the source of stock of the different means. There are resources of adjoining information resources of raw material, energy, labor and finance in the modern society too. Another any resources from information resources disappears during use. For instance, fuel burnt and finishes, finance means is spent and. But information resources do not finish, they are a lot of to use. One of such information resources is socio-politicalresources. There are 2 kind of socio-political information resources:

- 1) Initialsocio-political information resources;
- 2) Second socio-political information resources.

Printed primary documents have a main role in development of socio-political information resources. "National crime right and crime legislation of Azerbaijan Republic" named new textbook has been printed. This book has been prepared by the Lawyers Confederation of Azerbaijan (LCA) together Germany International Law Cooperation pf the federal the Ministry of Justice. Printed in 2012 textbook's author is Baku State University's international general law chair teacher of the law faculty, philosophy doctor for law Rahim Mammadov. Book have been devoted to the analysis of the theoretical and practical problems of the mutual relation of international criminal law and crime legislation of the Azerbaijan Republic. Principles of conceptions about the essence of the modern international criminal law, its posts have been looked through in the book. Crime being of the action and typical features of the international criminal law have been investigated as new and independent area of the international general right defining the limits of the responsibility as its procreate. At the same time, international criminal law and a few number of offers which have directed to improve of the mutual relations of the crime legislation of the Azerbaijan Republic have been reflected in the book. Book have been intended to international lawyers,

teacher and students of the law faculty, judges, public prosecutors, any persons being was interested in international criminal law.

Bibliography of literature in law is one part of the social and political resources. Legal issues in every society and in this regard, the state and legal affairs since ancient times until recently the group being studied by various readers learned. Bibliography of bibliography (metabibliography) of Scientific Information on the scientific basis of the state order to provide assistance in this area and the law was implemented by the Institute of social and political science literature for readers. The Scientific Information Institute is the leading research institution bibliographic information security important, of socio-political sciences. It has published a bibliography of «State and law» institute since 1976. This index in some areas, main problems of state and law, the period of current topics in literature reflects etc.

Bibliography bibliography of this research assistant, is considered a «state and law». Therefore, the current edition includes a bibliography on state and law. Bibliography of literature publishing accurate bibliographic information for specialists, scientists and legal literature to the readers group is studying the literature about each in connection with so it plays an important role in ensuring bibliographic directory of consumers. Bibliography of consumers one of his assistants is to provide a value for the office. For example; The figure is indicator of “Predmetny ukazatel” topic. Each topic is presented the literature on the subject and the occasion is determined during the inspection. Besides indicator of the importance is that any author index, to determine the basis of his works include “Names”.

This bibliography is considered the most reliable source for readers in the EIA published by. It should be noted that for the first time in our country, as in other republics of Azerbaijan is connected with the study of society, organized in 1923 to study legal issues. This society has conducted research in various fields of science, founded, and in accordance with this literature began to investigate. Literature examples of societies in different organizations activities, institutes was very large. For example, in the country, creation of legal literature Faculty of Baku State University is related with. Baku State University, faculty of law faculty was established as an independent, in 1928 almost 1927, department of the East. Faculty dean prof. A.O.Mishel was the first. At right is a leading center for research and teaching in the training of personnel and development of legal science in Azerbaijan republic law school. Among the graduates of the faculty scientists who have worked with the national legal personnel in the country: Vahid Gahramanov, Jahangir

Karimov, Mamedə Khalafova, Aziz Asadov, İsa Mammadov, Jafar Movsumov, Masuma Melikova, Ogtay Asadov, Firudin Samandarov, Tofik Gandilov. The main research areas of the department: Problems of state and legal theory and history; Political and legal theory and history; Constitutional rights; Municipal law; Administrative law; Financial law; The period of transition to market economy, the problems of civil rights; Issues of crime and punishment; Protection from criminal encroachments of society; The study of the causes and circumstances of the crime, Founded in 1919 under the faculty of Law of the Baku State University there (3).

The creation of this department, and national literature was an important step in the creation of the national cadres in law. Besides law books in the creation of the Institute of State and Law of the Academy attracted the attention of organization and functioning of republic. Organized Research, the Institute of Philosophy and Law at the Law department was established in 1967.

Thus, the Law department of the Institute of Philosophy and Law in the country, as well as associated with the name of the Legal department. Legal literature published bibliographic sources emergence of various character has a positive impact on the increase in the Country. In connection with the publication of literature in the Republic Azerbaijan soviet encyclopedia is one of the important bibliography source character, right. X volume of the encyclopedia provides a section on the "Right". It was in the main section to section 32. Therefore, any poll is based on questionnaires are made for the publication of their works, scientific activity and linked to this category of legal science history, lawyers and others in the legal department. The book of «Second volume of a book on managing» Azerbaijan State and legal» section provides. From 1920 to 1940, published bibliographic information about teaching literature and popular literature linked to this category. It should be noted that the "book of Azerbaijan" as our important most important general bibliography for the period. Bibliography printed bibliographic information can be found in the literature about the Legal department of the Institute of Philosophy and Law through this. The bibliography section provides, in particular, state and law. In this section, you can learn the legal literature published by the publishing house of the academy on the basis. "Scientists scientific works of BSU" on bibliography was published. The figure was based on his chair in the faculty of Law and specifically sub-sectors. Members of the faculty of Law is the basis of any product when looking for the appropriate sections bibliographic directory (1).

In Azeri and Russian languages, published bibliographic sources in the study of literature in republic in general and one of the “Academy of Sciences of Azerbaijan Republic published a bibliography of” a performance is. Bibliography printed bibliographic information can be found in the literature about the Legal department of the Institute of Philosophy and Law through this. The bibliography section provides, in particular, state and law. In this section, you can learn the legal literature published by the publishing house of the academy on the basis.

The publication of the relevant departments of the faculty of law academic literature is studied by readers. University library work in this area should be emphasized. Published bibliographic directory “of scientific works of scientists of the university” library by topic. The figure was based on his chair in the faculty of Law and specifically sub-sectors. Members of the faculty of Law is the basis of any product when looking for the appropriate sections bibliographic directory. In the literature of state and law in the Country. Bibliographic work carried out in this area is due to the activity of the foundation of the information center of the Academy. From 1920 to 1985, assembled and published a bibliography of literature, published in 1987 (covering 1920-1985) by the Center for scientific Information in our country and the law on state “Rights” (1).

As you can see this figure was widely covers the period. Bibliographic directory, doctor of law, professor Tofiq Gafarov by a high level of scientific article access. In the introductory part of the book has some knowledge to learn the scientific importance. At the entrance to the development of education, training of personnel, legal literature, history information about the different societies functioning in the legal. Bibliography was published in 2 languages. Bibliographic information is considered an important legal literature bibliography, published in Russian and Azerbaijani languages. Bibliography of literature in 27 sections organized by. Bibliography of each section covers specific areas of law. In the parameters section for example, the “State and law” Legal history “Has the right to” grouped in sections “of Land rights”, “Labor rights”, etc.

Bibliography bibliography provides for the needs of the individual sections as seen in the field of law. Bibliography printed books and scientific articles are reflected in the state and in law. Full sections devoted to one of the world renowned legal scholar Jahangir Karimov. Emergency Dzh. Kerimov worked in Moscow, wrote their works published, including the famous legal scholar known to a wider audience. 24 books, 195 articles, 18 books and 74

articles published in foreign languages of the world in order to learn foreign languages works written especially for the reader.

The chairman of the Parliament “Murtuz Alasgarov” was printed in 1996, was dedicated to a personal bibliographic index. Bibliography of the candidate of philological sciences, the faculty Suleymanov Rasim made. Bibliography consists of various sections. Figures compiled bibliographic information is allowed in the short in writing. Then “Key dates of Murtuz Aleskerov’s life, scientific, educational and social activities” a given section. Linked to this category also includes biographical information about the life of legal scholars. The bibliographic information retrieval requires. Even the designers wanted to save the historic section includes. Bibliography of books, pamphlets, articles and special sections depict various works of scientists in private. Bibliography of works, textbooks, manuals, methodical literature and publication of scientific articles and special sections depict him as. Thesis supervision, opponent reflects a separate section. Bibliography of the one of the main sections of “literature about him” are called. Scientists scientific pedagogical and public work on different from the published bibliography reflects materials in this section.

LITERATURE

1. Əliyev Z.H. *Azərbaycan bibliografiyasının tarixi: Dərslük [Mətn].- Bakı, 2007, 185 s.*
2. *Справочник библиографа [Текст] 4-е изд., испр. и доп. науч. ред. Г.Ф.Гордукалова, Г.В.Мухеева. - Москва: Профессия, 2014, 768 с.*
3. <http://law.bsu.edu.az/az>

Solmaz SADIQOVA**DÖVLƏT VƏ HÜQUQA DAİR
İNFÖRMASİYA RESURSLARI****Xülasə**

Məqalədə sosial-siyasi informasiya resurslarının tərkib hissələrindən biri olan dövlət və hüquqa dair vəsaitlərdən bəhs olunur. Hüquq ədəbiyyatına həsr olunmuş elmi-köməkçi, retrospektiv və şəxsi bibliografik vəsaitlərdən bəhs olunmaqla sahə mütəxəssislərinin informasiya təminatında rolundan danışılır.

Солмаз Садыгова**ГОСУДАРСТВЕННЫЕ И ПРАВОВЫЕ
ИНФОРМАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ****Резюме**

В статье рассматривается о материалах государства и права, являющий частью социально-политических информационных ресурсов. В статье рассказывается о научно-вспомогательных, ретроспективных и персональных библиографических ресурсах, посвященных юридической литературы, в то же время о роли специалистов в предоставлении информации.

Rəyçi: *E.Ç.Məmmədov, fəlsəfə doktoru, ADA Universiteti*

Səbinə Əliyər qızı CƏFƏRLİ
Bakı Dövlət Universiteti
Bibliografyaşünaslıq kafedrasının dissertantı

MƏRKƏZLƏŞDİRİLMİŞ KİTABXANA SİSTEMLƏRİNDƏ DİYARŞÜNASLIQ FƏALİYYƏTİ

Xülasə

Məqalədə Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemlərində diyarşünaslıq fəaliyyətindən bəhs edilir. Məqalədə həmçinin diyarşünaslığa dair bibliografik informasiya resurslarının inkişaf istiqamətlərindən danışılıb.

Açar sözlər: Diyarşünaslıq fəaliyyəti, elektron kataloq, bibliografik informasiya resursları, informasiya texnologiyaları.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 6 oktyabr 2008-ci il tarixli 3072 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nda deyilir: “Tarixi-mədəni, ədəbi-bədii və elmi-fəlsəfi irsin toplanıb saxlanılmasında, nəsildən-nəslə çatdırılmasında və cəmiyyətin intellektual, mənəvi potensialının inkişafında əvəzsiz rol oynayan kitabxanaların fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi bu sahədə əsaslı islahatların aparılmasını, fondların müasir informasiya daşıyıcıları ilə zənginləşdirilməsini, dünyanın qabaqcıl kitabxana-informasiya müəssisələrinin təcrübəsindən istifadə edilməsini, elektron məlumat banklarının yaradılmasını, kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsini zəruri edir və bütün bunlar mədəniyyət sahəsində dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindəndir” [1].

Dövlət Proqramında qeyd olunduğu kimi, 1990-cı illərin əvvəllərində ölkədə baş verən hadisələr kitabxanaların da fəaliyyətinə mənfi təsir göstərmiş, kitab nəşri və kitab təchizatı sistemi tamamilə iflic vəziyyətinə düşmüş, onların maddi-texniki bazasının olduqca zəifləməsinə gətirib çıxarmışdır. Bütün bunlar kitabxana sahəsinin tənəzzülünə səbəb olmuşdur. Bunun əsas səbəbi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin işğal olunması nəticəsində 9 Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sisteminin, 927 kitabxananın tamamilə məhv edilməsi, kitabxanaların yeni nəşrləri almaq üçün vəsaitlə təmin edilməməsi, habelə kitabxana fondlarından məzmunca

əhəmiyyətini itirmiş və mənəvi cəhətdən köhnəlmiş kitabların çıxarılması olmuşdur.

Sənəddə göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasında 12 mindən çox müxtəlif tipli kitabxananın daxil olduğu geniş kitabxana-informasiya şəbəkəsi mövcuddur. Bu şəbəkəyə yalnız kütləvi kitabxanalar deyil, həm də elmi-texniki, uşaq, gənclər, musiqi məktəblərinin, muzey və digər mədəniyyət və təhsil müəssisələrinin, eləcə də müxtəlif təşkilatların tabeliyində olan kitabxanalar, o cümlədən 6 respublika əhəmiyyətli kitabxana, Bakı şəhərində 84 kitabxana və filialı, 72 şəhər və rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi (MKS) daxildir. Azərbaycanın erməni işğalçıları tərəfindən zəbt olunmuş ərazilərində 927 kitabxana və kitabxana filialını özündə birləşdirən 9 rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemi, 4 milyondan artıq kitab fondu məhv edilmişdir” [1].

Hazırda Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin kitabxana şəbəkəsində müxtəlif formada 40 milyon nüsxəyə yaxın informasiya daşıyıcıları və digər ənənəvi sənədlər qorunub saxlanılır [1].

Dövlət Proqramında kitabxanaların qabaqcıl rolu xüsusi ilə qeyd olunur və deyilir ki, kitabxanalar dövlət islahatlarının həyata keçirilməsinə yardımçı olur, elm, təhsil, sosial inkişaf, iqtisadiyyat və mədəniyyət prosesinə fəal təsir göstərir. Bu proqramın həyata keçirilməsinə MKS-lər də xüsusilə önəmli töhfələr verir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq haqlı olaraq kitabxanaların işində əsas istiqamətlərdən biri hesab edilir. Kitabxana diyarşünaslığının ənənəvi vəzifələri materialların toplanması və oxucuların öz ölkələrinin tarixi, müasir vəziyyəti və gələcək inkişafı barədə məlumatlandırılması, onlarda doğma diyara qarşı maraq oyatmaq, vətənə məhəbbət və qayğı ilə yanaşmanı tərbiyə etmək, maraqlı insanlarla görüşlərin təşkil edilməsindən və s. ibarətdir. Bir çox kitabxanalar geniş diyarşünaslıq işi aparır ki, bura kitabların təqdimatı, ekskursiyaların, sərgilərin təşkili, muzey fəaliyyəti, “canlı tarixə” aid sənədlərin, xatirələrin, fotoşəkillərin, eksponatların oxucuların bilavasitə iştirakı ilə qorunub saxlanması və bir çox digər işlər daxildir [3].

Doğma yerin hərtərəfli öyrənilməsi, diyarşünaslıq materiallarından tədris prosesində istifadə edilməsi, diyarşünaslığın oxucularla həyat arasında qüdrətli vasitəyə çevrilməsi məqsədinin reallaşdırılması, oxuculara öz doğma yurdunun təbiəti, təsərrüfatı və digər sahələri haqqında təsəvvürlərin, vətənpərvərlik hisslərinin aşılınması, təbiətin mühafizəsi və dəyişdirilməsi işini öyrənənlərin fəal qoşulmasının təmin edilməsi, yerli təbiətdə baş verən hadisə və poseslərlə əlaqədar coğrafi proqnozların hazırlanmasıdır.

Diyarşünaslıq doğma yurdun hərtərəfli öyrənilməsi ilə əlaqədar əldə olunmuş bütün məlumatlar, müşahidələr və tədqiqatlara əsasən yerli materialların toplanması və ümumiləşdirilməsi sahəsidir. Diyarşünaslıq ilk növbədə kiçik coğrafi məkan kimi başa düşülür. Bu, o deməkdir ki, həmin kiçik məkan hərtərəfli və kompleks şəkildə öyrənilir. Diyarşünaslıq oxucuların həyatla əlaqəsini həyata keçirmək üçün çox qüdrətli vasitədir.

Diyarşünaslıq materiallarının öyrənilməsi oxucunun öz yurdunun hər qarışını yaxından tanımaqla bərabər, hansısa təbii sərvətdən gələcəkdə perspektivli istifadə və eləcə də yerli istehsal üçün xammal, tikinti üçün yeni mənbələrin – faydalı qazıntıların kəşfində iştirakına səbəb ola bilər. Oxucuların diyarşünaslıq materiallarına yiyələnməsində başlıca məqsəd və vəzifə onlardan hər birinin həm şəxsiyyət kimi formalaşmasında, həm də əmək fəaliyyətində bir çox uğurların əldə olunmasında yardımıdır.

Kitabxanalarda diyarşünaslıq ədəbiyyatının təsnifləşdirilməsi sistemli diyarşünaslıq kataloqunun təşkili üçün tətbiq edilən təsnifat sistemidir. Diyarşünaslıq ədəbiyyatının təsnifləşdirilməsinin əsası diyarşünaslıq bibliografiyasında qoyulmuşdur.

Diyarşünaslıq bibliografik vəsaitlərində materialların sistemli qruplaşdırılmasında adlar, predmet və digər köməkçi göstəricilərin əlaqəli verilməsi daha səmərəli olmuşdur. Dildəki sözlərin məna sistemi, quruluşu və məzmununa verilən tələblərin formalaşması və konkretləşdirilməsi ardıcılığı məhz diyarşünaslıq göstəricilərində əlverişli olur [2, s.205].

Diyarşünaslıq kataloqu diyarşünaslıq məzmunlu sənədləri əks etdirən kitabxana kataloqudur. Regional kataloqlar qrupuna aid edilir. Bir qayda olaraq, bu kataloq sistemli və toplu kataloqlar kimi tərtib olunur. Dövlət universal elmi kitabxana şəbəkələrində toplu kataloq daha geniş yayılmışdır.

Diyarşünaslıq ədəbiyyat üçün xüsusi təsnifatdan istifadə edilir. Diyarşünaslıq kataloqu yardımçı aparat kimi əlifba-predmet göstəricisi tərtib olunur. Diyarşünaslığın toplu sistemli kataloqu elmi-bibliografik mənada soraq-bibliografiya aparatının ən qiymətli element hesab olunur.

Bu kataloqda yalnız vətən və xarici ölkə kitab və nəşirləri deyil, eyni zamanda ardı davam edən nəşr, avtoreferat və dissertasiya, albom, kartoqrafik əsər, izonəşr, məqalə, rəy və dərc olunmamış əsərlər əhatə olunur. Digər kataloqlarda əks olunan sənədlər bu kataloqda da təkrar olunur. Xronoloji çərçivə məhdudlaşdırılmır.

Diyarşünaslıq və ölkəşünaslıq bibliografiyası anlayışların müəyyənləşdirilməsində məzmun-ərazi (yəni məzmun-forma) əlamətinin əsas götürülməsidir. Birinci halda ölkə daxilində müəyyən yerlə (rayon, şəhər, vilayət, coğra-

fi bölgə ilə və i.a.), ikinci halda müəyyən ölkə, dövlətlə əlaqədar məzmunla malik ədəbiyyatla bibliografik iş nəzərdə tutulur. Bu cür ədəbiyyat ən müxtəlif məzmunla malik (məsələn, məlum diyarın və ya ölkənin tarixi, xalq təsərrüfatı, elmi, mədəniyyəti) ola bilər və bu nöqtəyi-nəzərdən diyarşünaslıq və ölkəşünaslıq bibliografiyasını universal hesab etmək olar. Diyarşünaslıq və ölkəşünaslıq əslində kompleks xarakterli xüsusi bilik sahələridir. Deməli, bunlarla əlaqədar olan bibliografiya da sahəvidir.

Diyar və ya ölkənin məzmun etibarilə yalnız bir sahəsi – tarixi haqqında ədəbiyyatın bibliografik göstəricisi yaradılırsa, onda həmin diyarşünaslıq və ölkəşünaslıq bibliografiyasının vəsaiti yalnız sahəvi xarakter alır [2, s.205-206].

Tarixi ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq işi ənənəvi olaraq MKS-lərin fəaliyyət istiqamətlərinə aiddir. Ölkənin tarixi-mədəni irsi ümummilli əhəmiyyət kəsb edən sənəd və digər mənbələr ilə məhdudlaşmır. Ölkənin tarixi onun ayrı-ayrı bölgələrinin və vətəndaşlarının tarixindən qaynaqlanaraq formalaşır. Həyatını başa vurmuş hər bir nəsil özünün konkret tarixi dövrlərinin sübut və dəlillərini də özü ilə aparır. Ona görə də bir çox MKS-lər ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq fəaliyyətində özü üçün daha yaxın olan əsasən bu istiqamətləri seçmişdir: a) ədəbi; b) tarixi; c) kulturoloji; ç) etnoqrafik; d) ekoloji [3].

Ölkəşünaslıq mövzularının müəyyən informasiya resursları sistemi formalaşmışdır ki, bu da geniş informasiya təminatının həyata keçirilməsinə imkan verir. MKS-lərin fəaliyyət istiqamətlərindən biri ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq məlumat bazalarının yaradılması, onların daim yenilənməsi və daha da təkmilləşdirilməsidir.

Bu gün dünyada ən aktual məsələlərdən biri bəşər sivilizasiyasının və onu əhatə edən ətraf mühitin sabitliyinin təhlükə qarşısında qalması, iqtisadiyyatın sürətli inkişafı ilə ətraf mühitin mühafizəsinin uzlaşdırılmaması, mövcud ekosistemlərin dağılması təhlükəsinin artmasıdır. Dünya miqyaslı ekoloji problemlər barədə danışarkən yerli miqyaslı problemlərə də diqqət ayırmaq lazımdır. Ölkəmizdə ekoloji mühitin pozulması, meşələrin, otlaqların, kənd təsərrüfatına yararlı torpaqların azalması, bəzi yerlərdə tamamilə sıradan çıxması, şəhərlərimizdə atmosfer havasının, Kür, Araz və digər çayların, Xəzər dənizinin, torpaqların çirklənməsi, bir sıra bitki və heyvan növlərinin bioloji müxtəlifliyinin pozulması və ya azalması ekoloji problemlərin təxirə salınmadan həllinin zəruriliyi ekoloji biliklərə tələbat və marağı gündən-günə artırır. Buna görə də kitabxana işinin ən başlıca və prioritet istiqamətindən biri də əhalinin ekoloji maarifləndirilməsidir [3].

Respublikamızda əhalinin ekoloji maarifləndirilməsi və ekoloji mədəniyyətin formalaşdırılması məqsədi ilə bir çox MKS-lərdə “Azərbaycan

ekologiyası” adlı sənəd-informasiya toplusu hazırlanmışdır. Buradakı “Ekologiya nədir?”, “Ekoloji problemlər”, “Ekoloji terror”, “Ekoloji maarifçilik”, “Ekoloq alimlərimiz”, “Ekoloji təqvim” adlı qovluqlarda ölkəmizdə həyata keçirilən ekoloji siyasətin əsas istiqamətləri təhlil edilir, ekoloji-coğrafi rayonlaşdırmanın təsviri verilir, Xəzər dənizinin, çayların ekoloji problemləri, atmosferin çirklənməsi, səhrələşmə, torpaqların eroziyası, qlobal istiləşmə, ozon qatının qorunması problemlərinə aid bibliografik məlumatlar toplanmışdır.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” kitabxana fondlarının elektronlaşması üçün əsaslı zəmin yaratmışdır. “Dövlət Proqramının məqsəd və vəzifələri” bölməsində deyilir:

“Dövlət Proqramının əsas məqsədi “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda, habelə digər müvafiq normativ hüquqi aktlarda nəzərdə tutulmuş müddəalara uyğun olaraq, kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsini, ölkədə tarixi-mədəni, ədəbi-bədii, elmi-fəlsəfi sərvətlərin toplanılmasını, mühafizəsini və onlardan istifadə imkanlarının artırılmasını təmin etməkdən ibarətdir.

Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı əsas vəzifələrin həyata keçirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir:

- “informasiya cəmiyyəti”, “Biliklər cəmiyyəti” Azərbaycan modelinin qurulması prosesinə yardım göstərilməsi;

- elektron informasiya fondlarının formalaşdırılması və virtual kitabxanaların inkişaf etdirilməsi, “Azərbaycan ədəbiyyatının virtual kitabxanası”nın oxucuların istifadəsinə verilməsi;

- elektron kataloq və elektron kitabxanaların yaradılması işinin təmin edilməsi, onların müasir standartlar səviyyəsinə çatdırılması;

- əhalinin bütün təbəqələrinə kitabxana-informasiya xidməti səviyyəsinin yüksəldilməsi [1].

Dövlət Proqramının bu müddəaları həm Bakı şəhərinin, həm də respublikamızın ayrı-ayrı regionlarının MKS-lərində informasiya resurslarının elektron kataloq və kartotekalarının yaradılmasına zəmin yaratmışdır. Bir çox region və bölgə kitabxanaların informasiya resurslarının elektron kataloqda işlənməsi oxuculara həmin bölgələrin kitabxanalarının ədəbiyyat fondundan istifadəsinə yardımçı olur. Məsələn, Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonunun İsmayılı və Ağsu rayon MKS-ləri bu sahədə bir çox nailiyyətlər əldə etmişlər. Belə ki, bu kitabxanaların bibliografik informasiya resurslarının

kataloqlaşdırılması nəticəsində son illərdə bu kitabxanaların oxucuları kitabxana xidmətindən istifadəsi daha da artmışdır.

İsmayılı rayon MKS artıq 2013-cü ildən elektron kataloqa keçmişdir. Kitabxana İRBİS-64 avtomatlaşdırılmış elektron kataloqla işləyir və virtual kitabxana vasitəsilə oxuculara xidmət göstərir. Bundan başqa, diyarşünaslığa dair müxtəlif tədbirlər, sərgilər, seminarlar da keçirilir. Bu tədbirlər keçirilməsi diyarşünaslıq ədəbiyyatının təbliğinə və ümumiyyətlə diyarşünaslıq fəaliyyətinin əsasını təşkil edən coğrafiyasının, etnoqrafiyasının, ədəbiyyatının öyrənilməsinə müsbət təsir göstərir.

Bu proqramın bəndlərinə əsasən hazırda müxtəlif region və bölgələrdə diyarşünaslıq üzrə biblioqrafik informasiya resurslarına elektron kataloq və kartotekaların hazırlanması daxildir. Bu da müxtəlif regionların oxuculara həm diyarşünaslıq, həm də elmi baxımdan xidmət üçün şərait yaradır.

MKS-lərin diyarşünaslıq üzrə əsas biblioqrafik informasiya resursları aşağıdakılardır:

- 1) Diyarşünaslığa dair elektron kataloq;
- 2) Diyarşünaslığa dair verilənlər bazası;
- 3) Diyarşünaslığa dair biblioqrafik və sorğu nəşrləri;
- 4) Diyarşünaslığa dair sənədlərin çap variantı.

Biblioqrafik informasiya resurslarının əsası elektron kataloq hesab olunur. Belə ki, burada kitabxana sisteminə daxil olan bütün növ sənədlər öz əksini tapır: kitablar, diyarşünaslığa dair retrospektiv fond, yerli nəşriyyatlarda mütəmadi olaraq dərc olunan məqalələr, o cümlədən xəritələr, videofilmlər, audio-disklər.

Bütün bu sənədlərin elektron kataloqda yerləşdirilməsi nəinki həmin regionun, həmçinin digər regionların oxucularının da həmin MKS-lərin xidmətindən istifadəsinə də şərait yaradır. Deməli, elektron kataloq biblioqrafik informasiya resurslarının əsasını təşkil edir.

Diyarşünaslıq üzrə biblioqrafik informasiya resurslarının elektron sahədə xüsusiyyətləri aşağıdakılardan ibarətdir: diyarşünaslıq üzrə biblioqrafik informasiyanın forma müxtəlifliyi, diyarşünaslıq üzrə soruq biblioqrafiya aparatının əvvəlcədən ayrılmış hissələrinin sintezi, kənar elektron diyarşünaslıq üzrə biblioqrafik resursların yaranması.

Beləliklə, MKS-lərdə diyarşünaslığa dair biblioqrafik informasiya resurslarının inkişafına kitabxana fondlarının elektron kataloqa keçməsi, kitabxanaçıların təcrübəli, bacarıqlı və psixoloji cəhətdən bir çox keyfiyyətlərə malik olmaları, oxucuların müxtəlif sahələrə olan tələbatlarına lazımi səviyyədə ödənilməsi çox böyük təsir göstərir. Ona görə də məhz bu istiqamətlərin

MKS-lərdə inkişaf etməsi üçün kitabxana rəhbərlərinin və işçilərinin öhdəsinə böyük məsuliyyət düşür.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan Kitabxana Ensiklopediyası: AKE / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Azərbaycan Milli Kitabxanası; red. K.Tahirov; elmi red. A.Xələfov; red. heyəti X.İsmayilov, N.İsmayilov, K.Aslan və b.; haz. üzrə işçi qrupu K.Aslan və b. - Bakı: M.F.Axundzadə adına Milli Kitabxana, 2015, 630 s.*

2. "Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı: Bakı şəhəri, 6 oktyabr 2008-ci il, № 3072.

http://www.e-qanun.az/alpdata/framework/data/15/c_f_15493.htm

3. Əhmədov M., İsmayilov Z., Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanasının ölkəşünaslıq və diyarşünaslıq fəaliyyəti

http://files.preslib.az/site/media_WGBri.pdf

4. Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığa giriş: Dərslük (3 hissədə). - Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2001-2003.

5. Xələfov A.A. Kitabxana və cəmiyyət: Monoqrafiya. - Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2014, 552 s.

6. İsmayilov N.İ., Hacıyeva Q.S. Kitabxanada ölkəşünaslıq (diyarşünaslıq) üzrə biblioqrafik fəaliyyət (nəzəri-tarixi, təşkilati-metodik məsələləri). - Bakı: Mütərcim, 2004. - 112 s.

7. <http://aghsu.cls.az/>

8. www.ismayilli-mks.webs.com

Sabina Aliyar gizi Jafarli

**ACTIVITIES OF REGIONAL
IN THE CENTRALIZED LIBRARY SYSTEMS**

Resume

The article tells about the activities of regional Centralized Library Systems. The article also focused on development directions of bibliographic information resources of local history

Key words: *Regional activities, Electronic catalog, Bibliographic information resources, Information technology*

Сабина Алияр кызы Джафарли

**КРАЕВЕДЧЕСКОЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В СИСТЕМАХ
ЦЕНТРАЛИЗОВАННЫХ БИБЛИОТЕК**

Резюме

В статье говорится об формировании информационных услуг читателям в системах централизованных библиотек. В статье также рассказывается об влиянии распоряжений и государственных программах об библиотек к развитию информационных услугам читателям и автоматизации библиотек в этом регионе.

Ключевые слова: *краеведческое деятельность, электронный каталог, библиографические информационные ресурсы, информационные технологии.*

BEYNƏLXALQ HÜQUQ

Gülay Asəf qızı YUSİFLİ,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
Beynəlxalq Magistratura və Doktorantura
Mərkəzinin Beynəlxalq Münasibətlər və
Diplomatiya üzrə II kurs tələbəsi

BEYNƏLXAQ TERRORİZMLƏ MÜBARİZƏDƏ
BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLARIN ROLU

Xülasə

Təqdim olunan yazıda söhbət dünyanı bürüyən terror dalğasına qarşı bəşəriyyətin mübarizəsindən bəhs olunur. Terrorizmə qarşı mübarizə ilə bağlı qəbul olunan bütün konvensiyalarda dünyanı bu dəhşətli bəladan xilas etməklə bağlı birgə fəaliyyət xəritəsi təqdim olunur. Azərbaycan bu mütəşəkkil cinayətə qarşı mübarizədə fəallığını daim artıraraq NATO hərbi birləşmələri tərkibində insanlığın məhv olunmasına çalışanlara qarşı mübarizədə olduqca fəaldır.

Açar sözlər: terrorizm, beynəlxalq terrorizm, terror mütəşəkkil cinayətdir, XXI əsrin terrorizm ideologiyası, terrorizm siyasi xarakterli cinayət kimi, Azərbaycan terroprizmə qarşı mübarizdir

XX əsr bəşəriyyət tarixində əvvəlki dövrlərə nisbətən özünəməxsusluğu ilə seçilir. Bu əsr həm də iki ictimai-siyasi sistemin – sosializm və kapitalizm qarşıdurmasının, yəni soyuq müharibənin yaranması dövrüdür.

İkinci Dünya müharibəsindən sonra SSRİ-nin təsiri ilə Mərkəzi Avropada yeni sovet modeli totalitar rejimlərin qurulması digər qütbə dayanan ABŞ və kapitalizm birliyinin müqaviməti ilə rastlaşdı. Soyuq müharibə iki ictimai sistemin qarşı-qarşıya durması, iqtisadi-siyasi rəqabət, pozucu kəşfiyyatlar, sürətlə silahlanma formasında dünyanın siyasi sahəsinə atıldı. Bu, rəqiblərin bir-birinə qarşı “dinc yolla” apardıqları “yeni dünya savaşı” idi. Bu dövr 1946-1991-ci illəri əhatə edir. Sovet imperiyasının süqutu ilə dünya sosializm birliyinə son qoyuldu. Soyuq müharibənin başa çatması ilə dünya daha dəhşət-

li fəlakət həddinə çatan qlobal bir problemlə üz-üzə dayandı. Bu, beynəlxalq terrorizmdir.

Beynəlxalq terrorizm müasir qlobal problemlər içərisində nüvə silahlarının yayılması, ekoloji kataklizmlərlə eyni səviyyədə dayanır. Terrorizm bəşəriyyət üçün qeyd etdiyimiz problemlər qədər təhlükəlidir.

“Terrorizm” latın sözü olub “təzyiq etmə”, “güc işlətmə” mənasında işlənir. Anlayışın dəqiq tarixi məlum deyil. Ondan ilk dəfə qədim Roma dövlətində sui-qəsd formasında hakimiyyətə gəlmək forması kimi istifadə olunmuşdur. Terror bir akt kimi meydana gəlmiş, sonralar siyasi amilə çevrilərək dövlətçilik tarixində yeni xarakter kəsb etmiş, rəqiblərə qarşı “güc” taktikası kimi formalaşmışdır.

Beynəlxalq terrorizm müasir dünyanın reallığıdır. Beynəlxalq miqyasda silah alveri, avtoritar rejimlərin fəaliyyəti, separatçılıq, irqi-ayrı seçkilik, fərqli dövlətlərin hegemonluq siyasəti terrorun bəhrələndiyi mənbələrdir. Beynəlxalq terrorizm XX və XXI əsrlərdə artıq bütün dünyanı təhlükə altında saxlayan, yerli xarakterindən çıxaraq beynəlxalq miqyas alan “zor işlətmə” vasitəsinə çevrilmişdir. Terrorizm siyasi, iqtisadi, sosial, psixoloji tələbləri icra etmək vasitəsi sayılır.

Terror antidemokratik, antihumanist bir vasitədir. Terror mütəşəkkil və məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilən planlaşdırılmış bir aktdır.

Hazırda dünyada bir çox terrorçu təşkilatlar fəaliyyət göstərir. İslandiya Respublika Ordusu, Kürd Fəhlə Partiyası (PKK), “Movo” Azadlıq təşkilatı, “Qırmızı briqadalar”, “Daşnaksütyun” partiyası, ASALA, “Əl-Qaidə” belə təşkilatlardandır. Dünyanın supergücləri terroru dünyada öz ağalığını davam etdirmək vasitəsi sayır, onlara külli miqdarda maliyyə vəsaiti xərcləyirlər.

Məşhur amerikan politoloqu Noam Xomski qeyd edirdi: “Hamını terroru dayandırmaq məsələsi düşündürür. Bunun yolu çox sadədir: “Terrora iştirak etməyə son vermək lazımdır”. Bu gün terror nəinki qeyri-sabit ölkələri, demokratik ənənələri yaşadan Avropa və Amerika dövlətlərini də hədələyir.

Beynəlxalq terrorizmin ən faciəli sonluğu 2001-ci ilin 11 sentyabr hadisələri olmuşdur. Bu hadisə miqyasına və dünya siyasətinə təsir gücünə görə bəşəriyyət tarixində xüsusi iz qoymuşdur. Həmin günlərdə ABŞ-ı dəstəkləyən ilk ölkələr arasında Azərbaycan Respublikası da var idi. Ümummillə lider Heydər Əliyevin həmin gün Amerika Prezidenti Corc Buşa göndərdiyi başsağlığı teleqramı bunu bir daha sübut edir.

Azərbaycan terrorizmin məruz qaldığı bir ölkə olaraq bu işdə dünyanın tərəqqipərvər ölkələri ilə bir sırada dayanır. Məhz onun sülhsevər mövqeyi nəticəsində ABŞ Azərbaycana dair 1992-ci ildə qəbul etdiyi “Azadlığı müda-

fiə aktına” 907-ci düzəlişi 2002-ci ildə ləğv etmişdi. Bu, xarici siyasətdə əldə olunmuş ən böyük uğurumuz idi. Təsadüfi deyildir ki, dövlətimiz sülhməramlı bir dövlət olaraq hələ 1999-cu il 18 iyun tarixində “Terrorçuluğa qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununu qəbul etmişdir.

XXI əsrin terrorizm ideologiyası 1960 və 1980-ci illər arasında baş vərənin siyasi və millətçi terrorizmdən daha təhlükəli və mürəkkəb bir quruluşdadır. Təhdidin öldürücülük səviyyəsi yüksəkdir və nisbətən dünya miqyasında genişləndirilməsi daha çoxdur [3, s.2].

Belə bir terrorizmlə mübarizədə artıq beynəlxalq əməkdaşlığın yaradılması və inkişaf etdirilməsi də yetərli görünmür. Əlavə olaraq beynəlxalq müstəqil qarşı terrorçuluq hərəkatının da inkişaf etdirilməsi lazımdır. Beynəlxalq əməkdaşlıqda birgə qarşı terror hərəkatına keçid sadə bir dəyişikliyi deyil, eyni zamanda kollektiv mübarizə ruhunun və beynəlxalq səviyyədəki ortaq hərəkat etmə anlayışının yaranmasını tələb edir [5, s.29].

Beynəlxalq terrorizmlə mübarizədə beynəlxalq əməkdaşlığın əhəmiyyəti və zəruriliyi dövlətlər tərəfindən qəbul edilsə də, bu razılaşmanın həyata keçirilməsi asan olmur. Real qiymətləndirmə aparılanda dövlətlərin siyasi mədəniyyətləri və ictimai quruluşları, terrorizmə veriləcək reaksiyanı, tətbiq edəcək siyasətlərin səviyyəsini və çərçivəsini təsir edir [7, s.79].

Dövlətlər terrorizmi ortaq bir təhdid olaraq görmələrinə baxmayaraq, mümkün qədər suverenliklərinin nəzarətini öz əllərində saxlamaq istəyirlər. Bundan dolayı uzunmüddətli sistemli tədbirlər əvəzinə ortaya çıxan problemlərə qarşılıq nəzərdə tutan mənfəətpərəst və müvəqqəti əməkdaşlıq əlaqələri yaradılır. Xarici təhlükəsizlik və müdafiə siyasəti kimi məsələlər dövlətlər tərəfindən öz milli azadlıqlarının mərkəzindəki bir məsələ kimi qiymətləndirilir, bu barədəki səlahiyyətlərin vahid bir mərkəzdə toplanmasına qarşı müqavimət nümayiş etdirilir. Bütün bu məqamlar terrorizmlə mübarizədə ortaq mövqe və strategiya təyin etmə prosesini əngəlləyir [7, s.79].

Realizm nəzəriyyəsinə görə, beynəlxalq əməkdaşlığın məhdud olmasının səbəbi dövlətlərin suveren və muxtar quruluşda olması və daim öz maraqlarının tələblərini yerinə yetirməyə çalışmalarıdır. Bu fakt realizm baxımından güc ilə açıqlanır və beynəlxalq təşkilatlar, müstəqil tənqidçilərinin olmamasından dolayı, dövləti davranışları formalaşdıracaq gücə malik deyillər [11, s.74].

Realizmə görə beynəlxalq sistem vəhşi bir arenadır və dövlətlər fürsət tapdıqları anda digər dövlətlərə qarşı üstünlük qurmaq istəyir, bu vəziyyət də dövlətlərin bir-birinə güvənmək istəməməsinə səbəb olur.

Deniz Ülke Arıboğan terrorizmlə mübarizədə beynəlxalq cəmiyyətin tam bir uzlaşma və birləşmə verməsinin asan olmadığını belə qeyd edir:

“Birləşmiş Millətlər, Avropa İttifaqı, NATO kimi kollektiv davranışların yalnız yazılı norma səviyyəsində qalacağını görmək və bu mövzunu da alyanslar çərçivəsində qiymətləndirmək lazımdır. Bu davranış terrorizmə qarşı mübarizə, beynəlxalq təhlükəsizlik hissindən daha çox kollektiv müdafiə şəklində qiymətləndirməyi tələb etməkdə, idealizmin olmadığı nöqtələri realist praktiklərlə tamamlamaq, təəssüf ki, bir məcburiyyət halını alır” [1, s. 13].

Deniz Ülke Arıboğan əməkdaşlığın zəruri, amma asan olmadığını bildirir.

Terrorizmlə mübarizənin əsas faktorları, terrorizmi qadağan edən qanunları və beynəlxalq müqavilələri davam etdirmək və gücləndirmək üçün ortaya qoyacaq diplomatik səyləri və terrorizmin maliyyə mənbələrini tapıb məhv etmək üçün keçiriləcək iqtisadi əməkdaşlığı əhatə edir. Bu fəaliyyətlərə əlavə, terrorçu fəaliyyətləri ilə bağlı kəşfiyyat mübadiləsi və ölkələrin təhlükəsizlik qüvvələrinin sərhəd xətləri boyunca reallaşdıracaqları birgə əməliyyatları ehtiva edən təhlükəsizlik əməkdaşlığının inkişaf etdirilməsinə də ehtiyac var. Bu ehtiyacların yerinə yetirilməsi üçün rəsmi yaşayışın təmin edilməsini, koordinasiya olunmanı və səylərin birləşdirilməsini təmin edən beynəlxalq təşkilatlar terrorizmlə mübarizədə təsirli təşkilatlardır. Beynəlxalq təşkilatlar terrorizmlə mübarizədə həlledici rola malikdir. Belə ki, bu təşkilatlar dövlətlərin fərdi səylə çata bilməyəcəkləri məlumata çata və “terrorizmlə mübarizədə olmazsa olmaz” şərti ilə beynəlxalq ictimaiyyətin dəstəyini asanlıqla əldə edə bilirlər. Terrorizmlə mübarizə bir tərəfdən çoxdan həyata keçirilməyə başlanmış planların əldə edilməsi, digər tərəfdən kəşfiyyatın inkişaf etdirilməsi və terrorçuların aksiyalarda istifadə etdiyi vasitələrə gedən yolun bağlanması addımları ilə bərabər zamanlı olaraq aparılmalıdır. Bütün bu hədəflərin müqavimətli və möhkəm beynəlxalq təşkilatı bir quruculuq olmadan yerinə yetirilməsi qeyri-mümkündür [2, s. 35].

Terrorizmlə mübarizədə beynəlxalq təşkilatların əhəmiyyətini rəsmi şəxslər də hər fürsətdə vurğulamışlar. Məsələn, keçmiş ABŞ Prezidenti Barak Obama verdiyi açıqlamada: “Bir-birinə bağlı bir dünyada beynəlxalq terrorizmi məhv etmək bir çox millətlərin əməkdaşlıq etməsini tələb edəcək” [10, s. 11] - deyərək mövzunun əhəmiyyətinə diqqət çəkmişdir.

Eyni şəkildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının keçmiş Baş katibi Pan Gi Mun da bir çıxışında: “Növbəti məsələ tamamilə aydındır. Terrorizmin bəşəriyyətin var olmasına qarşı bir təhlükə yaratmasının qarşısını almaq üçün kütləvi və uyğun şəkildə hərəkət etməliyik” [10, s. 4] - demişdir.

Terrorizm təhlükəsinə qarşı hər bir dövlətin yalnız özünə barrikada qurması işə yaramır [8, s. 226].

Soyuq müharibə dövrünün son illərindən etibarən beynəlxalq terrorizmin ölçülərinin haralara çatan ilk əlamətləri hiss edilməyə başlanmış və bir çox beynəlxalq təşkilat məsələyə cəlb edilməsi ehtiyacı hiss etmişdir [1, s.129].

Birləşmiş Millətlər, NATO, Avropa İttifaqı kimi beynəlxalq təşkilatların gündəliklərinin ilk zamanlarında terrorizm özünə ardıcıl yer tapmaqdadır və bu çərçivədə terrorizmlə mübarizə siyasəti yeridilməyə çalışılır. Terrorizmin gəlidiyi nöqtə və nail olduğu təsir gücü nəzərə alınaraq beynəlxalq mexanizmlərinin əhəmiyyəti və zəruriliyi gün keçdikcə daha çox hiss edilir. Bununla birlikdə terrorla, terrora səbəb olan iqtisadi, etnik, sosial, mədəni və siyasi şərtləri də nəzərə alaraq vahid bir şəkildə mübarizə etmədən əhatəli və daimi bir müvəffəqiyyətin əldə edilə bilməyəcəyinin başa düşülməsi ilə birlikdə bir üst təyin etmə vasitəsi olaraq terrorizmlə mübarizə faktı ortaya çıxmağa başlamışdır [4, s. 347].

Terrorizmin ölkələrin təkbaşına mübarizə edə biləcəkləri xüsusi bir güc olmaqdan çıxması ilə bağlı görüşlər məşhurluq qazansa da terrorizmlə mübarizənin sıfır nöqtəsi olan 11 sentyabr hücumlarına qədər ciddi bir tədbir görülməmişdir. AB-nin cəhdləri istisna olmaqla, istər BMT və NATO kimi qlobal və regional miqyaslı təşkilatlar, istərsə də ABŞ və İngiltərə kimi xüsusi çəkiyə malik ölkələr terrorizmlə mübarizə üçün ümumi bir strategiya hazırlamaq işinə cəlb edilməmişlər.

Terrorizmlə mübarizə mövzusunda ortaq bir tanıma və strategiyaya çatmaq baxımından, şübhəsiz, ən böyük vəzifə və məsuliyyət BMT, NATO və AB kimi qlobal və regional təşkilatların üzərinə düşür. Bu təşkilatların baş rolda oynamağa başlaması ilə terrorla mübarizədə ümumi bir strategiya yaratmaq üçün mühüm addımlar atılır. Bu kontekstdə terrorizmlə mübarizənin strategiyasını 11 sentyabrdan əvvəl və 11 sentyabrdan sonra kimi təsnif etmək olar.

BMT terrorizmlə mübarizəni əsasən bu məsələyə dair qəbul etdiyi hüquqi aktlar və yaratdığı müxtəlif strukturlar vasitəsilə aparır. Bu baxımdan BMT tərəfindən terrorizmlə mübarizə məqsədilə üzv ölkələrə qarşı hazırlanmış konkret konvensiyalar və protokollar vardır. Məsələn, müqavilənin birinci maddəsində təşkilatın məqsədi beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyi qorumaq şəklində göstərilir. Bu məqsədi həyata keçirmək üçün təşkilat sülhün pozulmasının qarşısını almağı, sülhə qarşı yönəldilən hər cür təcavüz hərəkətinə mane olmağı, bu mənada beynəlxalq münaqişələri ədalət və beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq həll etməyi hədəf alır.

BMT Təhlükəsizlik Şurası 11 sentyabr 2001-ci ildə baş vermiş təcavüzdən dərhal sonra qəbul etdiyi 1368 sayılı qətnamə ilə həmin təcavüzü pisləmiş, BMT Müqaviləsindən irəli gələn öhdəliklərinə uyğun olaraq 11 sentyabr 2001-ci il tarixli terrorist hücumu cavab vermək və beynəlxalq terrorizmin bütün formaları ilə mübarizə aparmaq üçün lazımı addımları atmağa hazır olduğunu bildirmişdir. BMT Təhlükəsizlik Şurası 28 sentyabr 2001-ci ildə yenidən toplaşaraq səsçoxluğu ilə 1373 sayılı geniş terrorizm qərarını qəbul etmişdir.

BMT-yə bağlı ixtisaslaşmış struktur olan Beynəlxalq Kriminal Polis Təşkilatı da (İTERPOL) terrorizmlə mübarizəyə əhəmiyyətli töhfələr verir. Təşkilat siyasi, hərbi, dini və ya irqi xarakterli iş aparılmasını əngəlləyir.

Beləliklə, terrorizm uzun müddət siyasi xarakterli bir cinayət olaraq qəbul edilmiş, lakin terrorizmlə kifayət qədər mübarizə aparılmamışdır.

Ancaq İTERPOL Baş Assambleyasının 1984-cü il Lüksemburq və 1985-ci il Vaşinqton görüşlərində qəbul etdiyi qərarlar əsasında üçüncü maddənin dar bir şəkildə şərh olunmasından qaynaqlanan terrorizmlə mübarizəyə dair məhdudiyətlər ortadan qalxmışdır. Həmin qərarlara görə, terrorizm artıq siyasi xarakterli bir cinayət kimi qəbul edilməyəcəkdir. Lakin yaranan bu irəliləyişlərə baxmayaraq, təşkilatın terrorizmlə mübarizəsi yetərsiz görünür və tənqid edilir.

11 sentyabrdan sonra isə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1368 sayılı qərarı ilə beynəlxalq terrorizmin bütün formaları ilə mübarizə etmək üçün lazımı addımlar atmağa hazır olduğu ifadə edilmiş, 1373 sayılı antiterrorizm qərarı ilə də terrorizmlə mübarizə üçün beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsinə istiqamətli qərarlar qəbul edilmişdir. 2005-ci ildə qlobal terrorizmə qarşı beynəlxalq səviyyədə demokratik qarşılıq strategiyası inkişaf etdirərək alternativ yaratmaq üçün təşkil edilən Madrid sammitində həmin dövrdəki BMT Baş katibi Kofi Annan beş addımlı terrorla mübarizə strategiyasını açıqlamışdır.

Son olaraq BMT 2006-cı ildə Qlobal Terrorla Mübarizə Strateji Sənədini qəbul etmişdir.

Beynəlxalq terrorizmlə mübarizədə nüfuzu olan bir başqa təşkilat isə NATO - Şimali Atlantika Müqavilə Təşkilatıdır. Əsas etibarilə müdafiə alyansı olan təşkilatın beynəlxalq terrorizmlə mübarizəsi soyuq müharibədən sonra dəyişən beynəlxalq sistemin və yaranan yeni risk qəbuletmələrin nəticəsi ilə bağlıdır. Bu baxımdan NATO-nun təhdid hiss etmələrində bir sıra dəyişikliklərin olduğu və bunun ilk olaraq ittifaqın 1991-ci ildə Romada qəbul edilən strateji konsepsiyasında qarşılıq tapdığı görünür.

11 sentyabr 2001-ci ildə ABŞ-ın məruz qaldığı terrorçu hücumlardan sonra NATO Nazirlər Şurası üzv dövlətlərə kənarından yönəldiləcək terrorçu hücumların NATO konvensiyasının 5-ci maddəsi çərçivəsində qiymətləndiriləcəyini elan etmişdir. NATO Şurası ABŞ-da terrorizm əleyhinə əməliyyatların dəstəklənməsi üçün başlanğıcda beş ədəd NATO AWACS təyyarələrinin ABŞ-da yerləşdirilməsi istiqamətində qərar vermiş, ardınca ABŞ-ın tələbi ilə təyyarələrin sayı yeddiyə çatdırılmışdır. Aralıq dənizindəki NATO daimi dəniz qüvvəsi (STANAVFORMED) 26 oktyabr 2001-ci ildə Şərqi Aralıq dənizində NATO-nun varlığını hiss etdirmək və alyansın qətiyyətini göstərmək məqsədilə, baş dəniz nəqliyyatı marşrutlarında patrul vəzifəsi icra etmək üzrə tapşırıq vermişdir.

11 sentyabrdan sonra isə NATO-nun terrorizmlə mübarizəyə olan dünyagörüşü tamamilə dəyişmişdir. 11 sentyabr terrorist hücumları İttifaqın strateji düşüncələrinə Srebrenitsa qırğınından daha dərin bir şəkildə təsir etmiş və NATO-nun tarixində ilk dəfə 5-ci maddənin tətbiq qoyulmasına səbəb olmuşdur (nato.int, 2014).

11 sentyabr hücumlarından sonra NATO Praqa-2002, İstanbul-2004 və Lissabon-2010 zirvələrində terrorizmlə mübarizə strategiyalarını dərinləşdirərək kəşfiyyat paylaşımına, üzvlərinin terrorizmlə mübarizə mövzusunda qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsinə və kollektiv müdafiəyə qədər müxtəlif geniş fəaliyyət strategiyaları ortaya qoymağa başlamışdır.

BMT və NATO ilə yanaşı, regional xarakterli bəzi beynəlxalq təşkilatlar da terrorizmlə mübarizəyə töhfələr verir. Məsələn, Avropa Şurası beynəlxalq terrorizmlə mübarizədə əhəmiyyətli yerə malikdir. Avropa Şurası quruluşundan bəri terrorizmin bütün formalarına qarşı olmuşdur. 1970-ci illərdə Fransa və Almaniya kimi ölkələrdə baş verən siyasi terror, günümüzdə Türkiyə, İspaniya, Fransa, Böyük Britaniya və Rusiya kimi ölkələrdə baş verən separatçı terror, 1990-cı illərdən sonra getdikcə artan radikal dini terror hərəkatlarını bu çərçivədə dəyərləndirmək olar. Əlli ildən artıqdır ki, fəaliyyət göstərən Avropa Şurası terrorizmlə mübarizə məqsədilə müxtəlif konvensiya və protokollar qəbul etdiyi də məlumdur.

Avropa Birliyi isə 11 sentyabrdan əvvəl Maastrixt sazişinə qədər terrorizmlə mübarizə mövzusunda güclü bir ortaq strategiya inkişaf etdirərək (Trevi mexanizmi ilə Şengen müqaviləsi) terrorizmlə mübarizə mövzusunda zəif bir cəhd olaraq tarixdəki yerini almışdır. Maastrixt sazişinin qüvvəyə minməsi, La Gomera Bəyannaməsi, Amsterdam müqaviləsi və Tampere Zirvə Qərarlarının qəbul edilməsi ilə birlikdə AB terrorizmlə mübarizə mövzusunda

birlik üzvü ölkələrini də əhatə edəcək şəkildə terrorla ortaq mübarizə strategiyası inkişaf yoluna getmişdir.

11 sentyabrdan sonra isə AB terrorizmlə mübarizə nöqtəsində mövcud olan cəhdlərini sürətləndirmiş, 2001-ci ildə Terrorizmlə Mübarizə Tədbirlər Planını, 2003 və 2005-ci illərdə Terrorizmlə Mübarizə Strateji Sənədini, 2010-cü ildə isə Stokholm və Fəaliyyət halındakı AB Daxili Təhlükəsizlik Strategiyasını qüvvəyə mindirmişdir. Qəbul edilən bu sənədlər isə əsasən polis, məhkəmə və kəşfiyyat əməkdaşlığının artırılması, terrorizmin maliyyələşməsinə maneə törədilməsi, terrorizmlə mübarizə sahəsində tətbiq olunan tədbirlərin əsas hüquq və azadlıqlar ilə hüquq dövləti prinsipinə uyğun olması, radikallaşma və terror təşkilatlarında iştirakın üzərinə gedilməsi kimi qanunların üzrə işlənmişdir.

Terrorizmlə mübarizəyə əhəmiyyətli töhfələri olan digər bir regional təşkilat isə ATƏT – Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatıdır. 1975-ci il Helsinki Yekun Aktında bilavasitə terrorizmlə bağlı maddə tapılmasa da, təşkilat terrorizm anlayışına ilk dəfə yer verdiyi 1983-cü il Madrid yekun sənədindən bu günə qədər keçirmiş olduğu bütün görüşlərində terrorizm məsələsini də müzakirə edir. İstanbulda 54 ölkənin iştirakı ilə toplanan ATƏT-in Zirvə Görüşündə 19 noyabr 1999-cu ildə qəbul edilmiş “Avropa Təhlükəsizlik Xartiyası” ATƏT-in qloballaşma dövründəki prioritetlərini və həyata keçirməyi hədəf seçdiyi çoxtərəfli əməkdaşlığın dinamikasını ortaya qoyur. Birləşmiş Millətlər, NATO, Avropa İttifaqı kimi beynəlxalq təşkilatlar öz gündəlik fəaliyyətlərində terrorizmə qarşı mübarizə siyasəti yeritməyə çalışırlar.

Bu gün bəşəriyyət terrorizm probleminin həlli yolunda ortaq nöqtəyə gəlməli, məsələyə vahid prizmadan baxmalı, onu ümumi səfərbərlik şəraitində həll etməyə nail olmalıdır. Dünyanın mütərəqqi dövlətləri, beynəlxalq sülhməramlı təşkilatlar, siyasi ekspertlər bu sahədə qlobal miqyaslı layihələrə imza atmalıdırlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Arıboğan, Deniz Ülke. *Terörizme Karşı Kurumlar Arası Koordinasyon ve İşbirliği İmkanları, Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu, Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayını, 2006.*

2. Bensahel, Nora. “A Coalition of Coalitions: International Cooperation Against Terrorism”, *Studies in Conflict & Terrorism, RAND, 2006, 35-49.*

3. Clarke, Richard ve B. Mccaffrey. "NATO's Role in Confronting International Terrorism", *Atlantic Council Policy Paper*, 2004, 1-47.
4. Erdoğan, İbrahim. "Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı", *Akademik Bakış*, Cilt: 6, Sayı: 12, 2013, 265-292.
5. Ganor, Boaz. "Soğuk Savaş Döneminden Geçiş ve Terörizm", *Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu, Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayını*, 2006, 19-32.
6. Karadeniz F., *Uluslararası Terörizmle Mücadelede Hukuk İlkelerinin Etkisi: İngiltere Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2010, S.130.*
7. Kedikli, Umut. "Avrupa Birliği' nin Terörizmle Mücadele Politikaları ve Hukuki Boyutu", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 2, No: 7, 2006, 54-79.
8. Mazari, Shireen. "Terörizmin Geleceği ve Ortak Nitelikleri", *Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu, Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayını*, 23-24 Mart 2006.
9. Mearsheimer, John J. "The False Promise of International Institutions", *International Security*, Vol: 19, No: 3, 1995, 5-49.
10. NATO, *Information, Fighting Terrorism*, 2011, 1-15.
11. Şahin, İsmail. "Uluslararası İlişkiler Teorileri Açısından Terörizmle Mücadelede İşbirliği", *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, 5(1), 2014, 69-84.
12. NATO Resmi İnternet Sitesi, 26 Ağustos 2010-
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm

Gulay Asef qizi YUSIFLI

**THE ROLE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS
IN FIGHT AGAINST INTERNATIONAL TERRORISM**

Summary

In this article, the author tried to reveal the essence of terrorism and its consequences throughout the world. The weight of the world suffers from terrorism, due to which, mostly, innocent people are killed. Bandit groups that operate under different "flags" are financed from abroad and perform specific tasks-to destroy civilians in a particular country. Azerbaijan is one of those

countries that suffered from terrorism for many years, more precisely from Armenian terrorism.

Key words: *terrorism, international terrorism, terrorism is organized crime, terrorism is a criminal offense of a political nature, terrorist ideology of the XXI century, Azerbaijan is militant against terrorism.*

Гюльай Асеф кызы ЮСИФЛИ

**РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ
В БОРЬБЕ С МЕЖДУНАРОДНЫМ ТЕРРОРИЗМОМ**

Резюме

В этой статье автор старался раскрыть суть терроризма и его последствий во всем мире. Весь мир страдает от терроризма, благодаря чему в основном погибают невинные люди. Бандитские группировки, которые действуют под разными «флагами», финансируются из-за рубежа и выполняют конкретные задачи-уничтожить мирных жителей в той или иной стране. Азербайджан один из тех стран, который долгие годы страдал от терроризма, о точнее от армянского терроризма.

Ключевые слова: *терроризм, международный терроризм, терроризм является организованной преступностью, терроризм уголовное преступление как политического характера, террористическая идеология XXI века, Азербайджан воинственна против терроризма.*

SƏNƏTŞÜNASLIQ

Ülviyyə Etibar qızı SÜLEYMANOVA
Əzim Əzimzadə adına İncəsənət Kollecinin məzunu,
Azərbaycan Dövlət İncəsənət Universitetinin
Sənətşünaslıq fakültəsinin tələbəsi

AZƏRBAYCANDA KİTAB QRAFİKASININ İNKİŞAFINDA
ƏZİM ƏZİMZADƏNİN ROLU

Xülasə

Məqalədə Xalq rəssamı Əzim Əzimzadənin çoxsahəli və rəngarəng yaradıcılığında kitab qrafikasının və kitab tərtibatının yeri müəyyənləşdirilir, onun kitab, jurnal və qəzetlərdə çap etdirdiyi illüstrasiyalardan bəhs olunur.

Açar sözlər: “Hophopnamə”, kitab qrafikası, illüstrasiyalar, karikatura, jurnal və qəzet şəkilləri, rəngli litoqrafiya, dəzgah qrafikası.

Azərbaycanda qrafika sənətinin ilk nümunələrinə Qobustan qaya rəsmlərində, Təbriz miniatür məktəbi sənətkarlarının yaratdıqları əsərlərdə və rəssamların qrafik lövhələrində rast gəlinir. Lakin klassik ədəbi əsərlərin, əlyazmaların və dini kitabların bədii tərtibatı qrafikanın Azərbaycanda qədim tarixə malik olduğunu göstərir. Qrafikanın dəzgah, sənaye qrafikası və plakat kimi başlıca növləri əsasən XX əsrin 20-ci ilindən sonra inkişaf etmişdir. Bu dövrdə ideya-bədii vasitələrin operativliyi, kütləviliyi, siyasi kəsərliliyi ilə fərqlənən qrafika sənəti xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi. Qəzet-jurnal və kitab tərtibatı da Azərbaycan sovet qrafikasının qabaqcıl janrlarından sayılırdı. Respublikada mətbuat və nəşriyyat işlərinin genişlənməsi karikatura və kitab qrafikasının inkişafına təkan vermişdir. Kitab qrafikası sahəsindəki rəssamlar “Azərnəşr”-in nəşr etdiyi kitabların tərtibatında fəal iştirak edirdilər.

Satirik qrafikanın yaranması və inkişafı “Molla Nəsrəddin” jurnalının fəaliyyəti ilə bağlıdır. Azərbaycan qrafikasının inkişafında xalq rəssamı, mahir karikatura ustası Əzim Əzimzadənin (1880-1943) müstəsna rolu olmuşdur. O, qrafikanın müxtəlif janrlarında çalışaraq rəngarəng rəsm

silsilələri, plakat, karikatura, səhnə tərtibatı, geyim eskizləri və s. yaranmasında mühüm rol oynamışdır.

Qrafika təsviri sənətin bir növüdür. Bura müxtəlif texniki üsullarla işlənmiş sənət əsərləri daxildir. Yunancadan tərcümədə “graphike” – “rəsm”, “şəkil” deməkdir. XIX əsrdə qrafikanın əsasını yalnız cizgilər, yaxud ağ və qara xətlər təşkil edirdi. Sonradan bu sənət növü daha da təkmilləşmişdir. Kontur xətlər, cizgi, ləkə, həmçinin rəsm çəkilən əsas materialın ağ yerliyi qrafikanın əsas bədii vasitələrindən olmuşdur. İşlənmə texnikasına görə qrafika sənəti iki hissəyə ayrılır: rəsm və çap qrafikası.

Çap qrafikasını rəsmdən fərqləndirən əsas cəhət odur ki, çap qrafikası əsərlərindən eyni keyfiyyətdə istənilən qədər nüsxə nəşr etmək mümkündür. Buraya metal, ağac, daş və maqnezium üzərində qazılmış və ya həkk olunmuş rəsmlər daxildir.

Daş üzərində həkk olunmuş qrafikaya litoqrafiya (“lito” yunanca “daş” deməkdir), ağac üzərindəki qrafikaya isə ksiloqrafiya (“ksilo” yunanca “ağac” deməkdir) deyilir. Əhatəsinə görə qrafikanın kitab qrafikası (kitabın tərtibatı), elmi-tədqiqat qrafikası (*elmi cədvəllər, çertyojlar, sxemlər, xəritələr*), plakat qrafikası, sənaye qrafikası (*məhsulun tərkibini bildirən açıqcalar, dəvətnamələr, paltar etiketləri*) və s. kimi növləri mövcuddur.

XIX əsrdə Azərbaycanda kitab tərtibatı ilə məşğul olan Muğanlı Əvəz Əli, Mir Möhsün Nəvvab, portretçi Mirzə Qədim İrəvani kimi sənətkarların yaradıcılığında ibtidai formada olsa da, təsviri incəsənətin realist elementləri formalaşır və kitab qrafikasının ilk nümunələri işıq üzü görürdü (1, s.50).

Əzim Əzimzadə 1880-ci ilin aprel ayında Bakının Novxanı kəndində anadan olmuşdur. Atasının etirazına baxmayaraq ibtidai təhsilini rus-tatar məktəbində almışdır. Yaradıcılığı boyu əsrlərdən bəri formalaşan Təbriz Azərbaycan miniatur məktəbinin və rus rəssamlıq məktəbinin ənənələrindən bəhrələnmişdir. Rəssamlığa məşhur “Molla Nəsrəddin” jurnalında öz əsərlərini dərc etdirməklə başlamışdır. 1906-cı ildən “Molla Nəsrəddin”, “Baraban”, “Zənbur”, “Tuti”, “Kəlniyyət” və sair jurnalların səhifələrində satirik qrafik karikaturalarını nəşr etdirməklə Azərbaycan satirik qrafikasının əsasını qoymuşdur (1, s.44).

M.Ə.Sabirin satirik şeirlər məcmuəsi olan “Hophopnamə”nin 1914-cü il nəşrinə Əzim Əzimzadənin çəkdiyi şəkillər mühüm əhəmiyyət daşıyır (1, s.30).

Ə.Əzimzadənin kitab qrafikası sahəsində yaratdığı ən kamil əsər M.Ə.Sabirin “Hophopnamə”sinə çəkdiyi illüstrasiyalardır.

M.Ə.Sabirin ayrıca kitab halında 1922-ci ildə nəşr olunan “Hophopnamə”sində litoqrafiya üsulu ilə çəkdiyi rəngli qrafik şəkillər geniş əks olunmuşdur. Əzim Əzimzadə bu əsərlər üçün vaxtilə çəkmiş olduğu şəkilləri işləyib düzəltmiş və otuzdan artıq yeni şəkil çəkmişdir. Yeni illüstrasiyalarda rəssam şeirlərin məzmununu daha böyük məharətlə seçdiyi təsvir vasitələri ilə açıb göstərmişdir (1, s.37).

Hacı Kərim Sanılının 1927-ci ildə çap olunmuş uşaq şeirlərinə və nağıllarına həsr etdiyi rəngli illüstrasiyalar da diqqətəlayiqdir. 1937-ci ildə nəşr olunmuş “Keçmişin kölgələri” kitab albomunda isə rəssamın 26 qrafik rəsmləri əks olunmuşdur.

Əzim Əzimzadənin yaradıcılığı Azərbaycan xalqının qədim tarixə malik mədəniyyəti ilə sıx əlaqədardır. O, xalq təsviri incəsənətinin gözəl ənənələrini davam etdirmiş və formalaşdırmışdır.

Azərbaycan karikatura sənətinin banisi, Xalq rəssamı Əzim Əzimzadənin çoxşaxəli və rəngarəng yaradıcılığında karikatura, portret, kitab və dəzgah qrafikası da mühüm yer tutur. Məlumdur ki, rəssam bir çox tarixi şəxsiyyətlərin surətini öz təxəyyülünə istinad etməklə kətanın üzərinə köçürmüşdür. Məsələn, Firdovsinin, Sədi Şirazinin, Məhəmməd Füzilinin və Cəlaləddin Ruminin portretləri bu qəbildəndir.

Əzim Əzimzadə Şərqi ədəbiyyatının nadir bilicilərindən sayılırdı. Klassik fars ədəbiyyatının nümayəndəsi Sədi Şirazinin yaradıcılığı ilə yaxından tanış olan rəssam bu böyük şairin portretini kətan üzərində işləmişdir.

Sədi Şirazinin “Gülüstan” əsəri Mirzə Sadıq Rahil tərəfindən Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş, 1911-ci ildə Bakıda “Səda” nəşriyyatı tərəfindən çap edilmişdir. Əzim Əzimzadənin çəkdiyi portret bu kitabın ilk səhifəsində yer almışdır.

Əzim Əzimzadənin çəkdiyi Cəlaləddin Rumi portreti rəssamın 1972-ci ildə Bakıda çapdan çıxan kitabında verilmişdir. Lakin görkəmli türk şairi və mütəfəkkiri Cəlaləddin Ruminin həmin portretinin üstündə ərəb əlifbası ilə səhvən məşhur islam fətehi Səhahəddin Əyyubinin adı yazılmışdır. Onu da bildirək ki, Səhahəddin Əyyubi (1138-1193) haqqında “Səlib müharibələri” kitabında (Bakı, 1912) müfəssəl məlumat verilmişdir. Misir sultanı olmuş S.Əyyubi Suriya və Fələstinin ərazisini səlibçilərdən azad etmişdir. Əzim Əzimzadə bu qəhrəman fətehin də təsvirini məharətlə çəkmişdir. Tanınmış alim Nüsret Nəcəfovun kitabında da (*Moskva, “Sovetskiy xudojnik” nəşriyyatı, 1957*) bu səhv təkrarlanmışdır. Buna baxmayaraq Əzim Əzimzadənin rəsm əsərlərinin siyahısında Cəlaləddin Ruminin adı qeyd olunmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1920-40-cı illərdə Azərbaycan nəşriyyatlarında çapa hazırlanan kitabların tərtibatı sahəsində görkəmli rəssam Əzim Əzimzadə ilə birlikdə ənənəvi kitab qrafikası sahəsində tanınmış fırça ustaları Əmir Hacıyev, İsmayıl Axundov, Kazım Kazımzadə, Mixail Vlosov, Qəzənfər Xalıqov və başqaları da orijinal işlər görürdülər (4, s. 128).

Əzim Əzimzadənin uşaq kitabları üçün çəkdiyi şəkillər də diqqətəlayiqdir. Məsələn, “Xoruz” nağılı üçün çəkdiyi şəkillər bu cəhətdən maraqlı təşkil edir. Burada nağılın qəhrəmanı – qoçaq və diribaş xoruzun başına gələn macəralar haqqında uşaqların asanlıqla anlama biləcəyi dildə, sadə və aydın formada danışılır. Padşah və onun qulluqçuları ona min cür əziyyət verirlər, lakin xoruz öz düşmənləri ilə vuruşmalarda daima qələbə qazanır.

“Xoruz” nağılına çəkdiyi şəkillərdə Əzim Əzimzadə bütün yaradıcılığının ayrılmaz bir xüsusiyyəti olan Azərbaycan folkloruna yaxınlığını bir daha parlaq surətdə nümayiş etdirmişdir (1, s.47).

Müasir mərhələdə Azərbaycan kitab qrafikası inkişaf dövrünü yaşayır. Respublikamızda keçirilən sərgilərdə təqdim olunan kitab tərtibatı nümunələri, illüstrasiyalar rəssamlarımızın bu sahədə yüksək peşəkarlığını göstərir, bədii-estetik prinsipləri cəmiyyətdə təbliğ edirlər. Məsələn, 2018-ci ilin yanvar ayında Bakı şəhərində Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının 65 illiyinə həsr olunmuş “Miniatür və kitab qrafikası” müsabiqə-sərgisində 35 rəssamın 100-dən artıq əsəri təqdim olunmuşdur. Onların əksəriyyəti respublikamızda kitab qrafikasının inkişaf mərhələlərini və bugünkü vəziyyətini əks etdirir.

ƏDƏBİYYAT

1. Qaziyev A.Y. *Xalq rəssamı Əzim Əzimzadə*. - Bakı: Elm, 1953. - 53 s. (Kitabın sonunda 68 şəkil və qrafik əsər verilmişdir).

2. Nəcəfov M. “Hophopnamə”nin illüstrasiyaları // “Ədəbiyyat və İncəsənət” qəzeti, 13 iyun 1953.

3. Əliquliyev R. və b. *Elmi fəaliyyətdə istifadə olunan əsas terminlər*. - Bakı: AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, 2009. - 201 s.

4. Süleymanov R. *Rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycanda nəşri (1920-1970-ci illər): Monoqrafiya*. – Bakı, 2015.- 312 s.

Ulviya Etibar qizi SULEIMANOVA

**Development of book graphics in Azerbaijan
the role of Azim Azimzadeh**

Summary

Creativity of the Azerbaijani artist and graphics, the national artist AzimAzimzadeh was multifaceted. Beginning of the twentieth centuries, he was engaged mainly in satirical caricature, book and easel graphics. His legacy consists of easel sheets, book illustrations, magazine and newspaper drawings, etc.

Key words: "Hop-hop-name", book and easel graphics, book illustrations, magazine and newspaper drawings, color lithographs.

Улвия Этибар кызы СУЛЕЙМАНОВА

**Роль Азима Азимзаде в развитии
книжной графики в Азербайджане**

Резюме

Творчество народного художника Азербайджана Азим Азимзаде было многогранным. Начало XX веков он занимался в основном сатирической карикатурой, книжной и станковой графикой. Его наследия составляют станковые листы, книжные иллюстрации, журнальные и газетные рисунки и т.д.

Ключевые слова: «Хоп-хоп-наме», книжной и станковой графики, книжной иллюстрации, журнальные и газетные рисунки, цветных литография.

YENİ NƏŞRLƏR

Knyaz ASLAN,
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müdiri,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Xuraman AĞAYEVA,
Bakı Dövlət Universiteti
Bibliografiyaşünaslıq kafedrasının dosenti,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

AZƏRBAYCAN-RUS ƏDƏBİ ƏLAQƏLƏRİNƏ
HƏSR OLUNMUŞ DƏYƏRLİ MONOQRAFİYA

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Rasim Süleymanovun “Rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycanda nəşri
(1920-1970-ci illər)” adlı elmi kitabı (2017) haqqında

Xülasə

Məqalədə Bakı Dövlət Universiteti Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının dosenti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Rasim Süleymanovun 2015-ci ildə çapdan çıxmış “Rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycanda nəşri (1920-1970-ci illər)” adlı monoqrafiyasının xüsusiyyətlərindən bəhs edilir.

Açar sözlər: bədii ədəbiyyat, dünya ədəbiyyatı, rus ədəbiyyatı, tərcümə, əsər, monoqrafiya.

Bədii ədəbiyyat xalqların milli-mənəvi dəyərlərini bir-birinə ötürən ən səmərəli vasitələrdən biridir. Dünya ədəbiyyatı tarixində müsbət novatorluq meylləri ilə fərqlənən zəngin rus ədəbiyyatı da bu cəhətdən bir sıra özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Zaman-zaman yaranıb formalaşan rus ədəbiyyatı dünya ədəbiyyatı tarixinə güclü təkan vermiş, onun inkişafına müsbət təsir göstərmiş, bəşəriyyətin mənəvi inkişafında mühüm mərhələ təşkil etmişdir.

Rus xalqı ilə Azərbaycan xalqının mədəni yaxınlığı çoxillik tarixə malikdir. Təsadüfi deyil ki, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev deyirdi: “Rusiya ilə Azərbaycan arasında hərtərəfli münasibətlər və dostluq münasibətlərinin kökləri uzaq keçmişə gedir. Hələ dahi Nizami ölməz “Xəmsə”nin poemalarında “rus”ların həyatını, adət-ənənələrini dərin rəğbət hissi ilə təsvir etmiş, rus cəngavərlərini heyrətlə tərifləmişdir. “Yeddi gözəl” poemasında Nizami rus qadınının gözəlliyinə, müdrikliyinə, mənəvi təmizliyinə əsl himn yazmışdır. Rus poeziyasında rus torpağının böyük oğlu A.S.Puşkinin gözəl şeirlərində Azərbaycan qadını – Şamaxı gözəlinin obrazı əbədiləşmişdir. Beləliklə, öz xalqının yaradıcı dahiliyini bütün dərinliyi və parlaqlığı ilə özündə əks edən iki gözəl sənətkar əsrlərdən süzülüb görüşmüşdür”.

Ulu öndərin sözüə qüvvət olaraq vurğulaya bilərik ki, görkəmli Azərbaycan alimi A.Bakıxanovun rus yazıçısı A.Qriboyedovla dostluq etməsi, rus şairi M.Y.Lermontovun Azərbaycan tarixi ilə maraqlanması, Azərbaycan dilini sevə-sevə öyrənərək təbliğ etməsi, rus yazıçısı M.Qorkinin Azərbaycana gələrək tanınmış yazıçı və şairlərlə görüşməsi, rus şairləri M.Mayakovskinin və S.Yeseninin yaradıcılığının müəyyən hissəsinin Bakı ilə bağlı olması, xalq şairi Səməd Vurğunun Aleksandr Fadeyev, Konstantin Simonov və başqa rus şairləri ilə sarsılmaz dostluğu da maraqlı tarixi faktlardandır.

Xüsusilə XIX əsrin əvvəllərindən etibarən Rusiya və Azərbaycan arasında mədəni əlaqələrin formalaşaraq inkişaf etdirilməsində bədii tərcümə mühüm rol oynamış, istər klassik, istərsə də müasir rus ədəbiyyatının ən yaxşı nümunələrinin Azərbaycan dilinə tərcümə olunmasına, nəşr və təbliğ edilməsinə başlanılmışdır. Uzun illərdən bəri rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcüməsi və nəşri hər iki xalq arasında dostluq münasibətlərinin və ədəbi əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə xidmət etmişdir. Ayrı-ayrı dövrlərdə tanınmış ziyalılarımızdan A.Bakıxanov, A.Səhhət, A.Şaiq, F.Köçərli, S.Vurğun, M.Rəfili, R.Rza, M.Rahim, M.Arif, Ə.Kürçaylı və başqaları rus klassiklərinin əsrlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi ilə məşğul olmuş, bədii tərcümə vasitəsilə xalqlar arasında mənəvi körpü yaratmağa çalışmışlar. Elə bunun nəticəsidir ki, keçmiş sovet dönəmində rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcüməsi və nəşri həm ad, həm də tiraj etibarilə ildən-ilə artmışdır.

Geniş yaradıcılıq diapazonuna malik tədqiqatçı-alim, BDU-nun Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının dosenti, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Rasim Süleymanovun bu yaxınlarda çapdan çıxmış “Rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycanda nəşri (1920-1970-ci illər)” adlı monoqrafiası bu

baxımdan həmin aktual mövzunun araşdırılmasına həsr olunmuş fundamental elmi-tədqiqat əsəridir. Monoqrafiyanın elmi redaktoru BDU-nun Rus ədəbiyyatı tarixi kafedrasının müdiri, professor Aqil Hacıyev, redaktorları Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müdiri, dosent Knyaz Aslan və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Lalə Əfəndiyeva, rəyçiləri Əməkdar elm xadimi, professor Həbib Babayev və İ.Fyodorov adına Moskva Dövlət Mətbuat Universitetinin (keçmiş İ.Fyodorov adına Moskva Dövlət Poliqrafiya Universitetinin) professoru A.A.Qovoryovdur.

Monoqrafiya giriş, beş bölmə, nəticə, istifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısı və əlavələrdən ibarətdir.

Əsərdə qeyd edildiyi kimi, XIX və XX əsr rus fəlsəfə və ədəbi fikir tarixində mühüm yer tutan rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycan dilində nəşri məsələsinin tədqiqat obyektinə çevrilməsi hər iki xalq üçün vacib olan dəyərlərə əsaslanır.

Monoqrafiyanın “Rus bədii ədəbiyyatının nəşrini şərtləndirən amillər” adlanan I bölməsində 1920-1970-ci illərdə Azərbaycanda nəşriyyatçılıq fəaliyyətinin genişlənməsi, onun maddi-texniki bazasının formalaşması və elmi müstəvidə bu sahənin tədqiqata cəlb edilməsi kimi problemlər ətraflı təhlil olunur. Eyni zamanda həmin dövrdə respublikamızda ümumiyyətlə kitab nəşrinin həm ad, həm tiraj, həm də orta çap vərəqi etibarilə dinamik inkişafının ayrı-ayrı cədvəllərdə statistik məlumatlar şəklində verilməsi əsərin mahiyyətini xeyli artırır.

“Klassik ədəbiyyatın nəşri” adlı II bölmədə XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan dövrü və elmi mətbuatında bu sahədə əks olunan işlər araşdırılmış, A.S.Puşkin, M.Y.Lermontov, İ.A.Krılov, L.N.Tolstoy, N.V.Qoqol, B.Q.Belinski, A.P.Çexov və digər rus ədəbiyyatı klassiklərinin Azərbaycan dilində çap olunmuş ayrı-ayrı nəşrləri ümumiləşdirilərək təhlil edilmişdir. Monoqrafiyada Məmməd Arif Dadaşzadə, Şıxəli Qurbanov, Cəfər Xəndan, Həbib Babayev, Əziz Mirəhmədov, Əziz Şərif, Abbas Səhhət, Abdulla Şaiq, Cəfər Cabbarlı, Səməd Vurğun, M.S.Ordubadi, M.Rəhim, M.Müşfiq, R.Rza və başqaları kimi görkəmli ədəbiyyatşünasların, şair və yazıçıların Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələrinin tədqiqi sahəsindəki əsərləri və tərcümələri sistemli şəkildə şərh olunmuşdur.

“XX əsr rus ədəbiyyatının nəşri” adlanan III bölmədə M.Qorki, V.Mayakovski, S.Yesenin, A.Fadaye, M.Şoloxov, N.Ostrovski, M.Tixonov, K.Simonov, A.Tolstoy, S.Mixalkov, A.Blok, S.Marşak, A.Barto, A.Qaydar, V.Bianki və başqa rus şair və yazıçıların əsərlərinin Azərbaycan dilində nəşri məsələləri ümumiləşdirilmişdir. Bu bölmədə “Maarif və mədəniyyət”,

“Şərq qadını”, “Vətən uğrunda”, “Azərbaycan” jurnallarında, “Ədəbiyyat” qəzetində və digər dövrü mətbuat səhifələrində çap olunmuş XX əsr rus bədii ədəbiyyatı nümunələrində tədqiqata cəlb olunmuşdur. Burada 1920-40-cı illərdə respublikamızın dövrü mətbuat səhifələrində 30 rus şair və yazıçısının əsərlərinin nəşrinin araşdırılması təqdirəlayiqdir. XX əsrin 30-cu illərinin ortalarından başlayaraq rus bədii ədəbiyyat nümunələrinin Azərbaycan məktəblərinin VII-X sinif dərslərinə daxil edilməsi və bu işin tədricən genişləndirilməsi monoqrafiyada xüsusi olaraq vurğulanmışdır. Eyni zamanda rus bədii kitablarının çapını Azərbaycanda nəşr tipləri üzrə həyata keçirən “Bakı fəhləsi”, “Azərnəşr”, “Gənclik” (“Uzaqgəncnəşr”), “Elm” və digər nəşriyyatların fəaliyyəti geniş təhlil olunmuşdur.

XX əsr rus bədii ədəbiyyatı nümunələri əsasında Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələrinin öyrənilməsində müstəsna rolu olan görkəmli ədəbiyyatşünas alimlərin əsərlərinin əhəmiyyəti monoqrafiyada ətraflı şərh edilmiş, o cümlədən Məmməd Arif Dadaşzadə, Həbib Babayev, Seyfulla Əsədullayev, Aqil Hacıyev və başqalarının bu sahədəki əsərləri təhlil olunmuşdur.

Bu bölmədə rus poeziyasından nümunələri Azərbaycan dilinə tərcümə edən Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Məmməd Rahim, Əliağa Kürçaylı, Mikayıl Rəfili, Süleyman Rüstəm, Osman Səriyyəli, Mirvarid Dilbazi, Nəbi Xəzri, Xəlil Rza, Tofiq Bayram və başqa mütərcimlərin fəaliyyəti də özünün əhatəli əksini tapmışdır.

Uzun müddət Sovetlər Birliyi Yazıçılar İttifaqının sədri olmuş A.Fadəyevin əsərlərinin Azərbaycan dilində çap olunmuş kitabları təhlil olunarkən onun M.Ə.Sabirin əsərlərinin rus dilinə tərcüməsi ilə ciddi maraqlanması, eləcə də görkəmli Azərbaycan şair və yazıçılarının yubileylərinin Moskvada və Rusiyanın ayrı-ayrı şəhərlərində keçirilməsi sahəsində böyük işlər görülməsi də monoqrafiyada geniş şəkildə ifadə olunmuşdur.

“Rus bədii ədəbiyyatının nəşrinin tərtibatı və poliqrafik icrası” adlanan IV bölmədə kitabların formatı, burada verilən şəkillər, ornamentlər, illüstrasiyalar, mətnlərin şrifləri haqqında bəhs edilmiş, bu elementlərin bədii kitabın məzmununa və ideyasına uyğun həyata keçirilməsi araşdırılmışdır. Kitab sənətində bədii-texniki tərtibatın və bədii qrafikanın bədii ədəbiyyata şamil edilməsi bu bölmədə məharətlə əsaslandırılmışdır.

Tədqiq olunan dövrdə nəşriyyatlarda kitab qrafikası və onun bədii tərtibatı sahəsində fəaliyyət göstərən görkəmli fırça ustalarının Əzim Əzimzadə, Mikayıl Abdullayev, Əmir Hacıyev, İsmail Axundov, Mixail Vlasov, L.Knit, Qəzənfər Xalıqov və başqalarının yaradıcı işləri kitabşünaslıq

baxımından təhlil olunmuşdur. Bu bölmədə görkəmli rəssam Əzim Əzimzadənin eyni zamanda Azərbaycanda realist kitab illüstrasiyalarının və plakatının ilk yaradıcısı olması xüsusi olaraq vurğulanmışdır. Qeyd olunmuşdur ki, M.Ə.Sabirin “Hophopnamə” kitabına rəssamın çəkdiyi şəkillər Azərbaycan kitab qrafikasının şedevri hesab olunur.

Azərbaycanda ilk dəfə ofset çap üsulunun tətbiq edilməsinin rus bədii ədəbiyyatının tərtibatına müsbət təsir göstərməsi də bu bölmədə təhlil edilmişdir. Rus bədii kitablarının bədii tərtibatının keyfiyyət baxımından yüksəlməsi və belə nəşrlərin beynəlxalq kitab sərgi, yarmarka və müsabiqələrdə təqdim olunması, Bakı şəhərində hər il kitabların bədii tərtibatı və poliqrafik icrası ilə əlaqədar keçirilən respublika müsabiqələrinin təhlili də elmi işin mahiyyətini artırır. Bu bölmədə eyni zamanda vurğulanmışdır ki, Azərbaycanda nəşriyyatların maddi-texniki bazasının genişləndirilməsi, ofset sexlərinin yaradılması, kitab qrafikasının nailiyyətlərinin artması öz növbəsində rus bədii kitablarının tərtibatının kökündən yaxşılaşdırılmasına şərait yaratmışdır.

Monoqrafiyadan öyrənirik ki, tədqiqata cəlb olunan dövrdə Azərbaycanda rus bədii ədəbiyyatından tərcümə olunmuş 13 milyon nüsxə tirajla 1020 adda kitab nəşr olunmuşdur.

Məşhur rus şair və yazıçılarından A.S.Puşkin, M.Y.Lermontov, M.Qorki, V.Mayakovski, S.Yesenin, A.Fadeyev və başqalarının Azərbaycanda, o cümlədən Bakıda olmaları, Azərbaycan haqqında gözəl fikirlər söyləmələri və Azərbaycana əsərlər həsr etmələri haqqında maraqlı məlumatların verilməsi monoqrafiyanın elmi məziyyətini daha da yüksəltdir.

Məlumdur ki, respublikamızda dissertasiya işlərinin sonunda mövzu ilə bağlı biblioqrafik göstəricinin verilməsinin ilk təşəbbüskarı görkəmli ziyalı, 1947-ci ildə BDU-nun filologiya fakültəsinin nəzdində yaradılmış Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya kafedrasının müdiri Əliheydər Qəhrəmanov olmuşdur. Dosent Rasim Süleymanov Ə.Qəhrəmanovun ənənələrini davam etdirərək elmi-tədqiqat əsərinin ikinci hissəsində “Azərbaycanda rus bədii ədəbiyyatının nəşri (1920-1970-ci illər)” adlı biblioqrafik göstərici tərtib etmişdir. Göstəricini tərtib etməkdə müəllifin əsas məqsədi tədqiqata cəlb olunan yarım əsrlik dövrdə rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə olunan əsərləri bir yerə toplamaq, elmi ictimaiyyətə təqdim etmək və tərcümə ədəbiyyatının nəşr tarixini aşkara çıxarmaqdır.

Haqqında bəhs etdiyimiz monoqrafiyanın axırında verilmiş biblioqrafik göstərici biblioqrafiyalaşdırma obyektinin məzmun əlamətinə görə sahəvi-mövzu, konkret məqsəd və oxucu istiqamətinə görə elmi-köməkçi, funksional

məqsəd istiqamətinə görə retrospektiv, dil əlamətinə görə birdilli, ərazi əlamətinə görə ümumi dövlət, sənədi səciyyələndirmə üsuluna görə annotasiyalı, materialları qruplaşdırma üsuluna görə xronoloji, vəsaitin tipinə görə kitabçərisi hesab olunur. Bu bibliografik informasiya mənbəyi 1281 adda bibliografik informasiyanı əhatə edir. Ümumi xarakterli, axtarış və kommunikativ istiqamətli bu kitabçərisi bibliografik göstərici sadaladığımız bölmələrdən ibarətdir: “Giriş”, “Klassik rus ədəbiyyatı”, “XX əsr rus ədəbiyyatı”, “Rus uşaq ədəbiyyatı”. Bundan başqa, göstəricidən istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə “Müəlliflərinin əlifba göstəricisi”, “Tərcüməçilərin və redaktorların əlifba göstəricisi” adlı köməkçi aparat da tərtib edilmişdir.

Kitabçərisi bibliografik göstəricinin “Giriş” adlı ön sözündə tərtibçimüəllif göstəricinin quruluşu haqqında məlumat verir.

Bibliografik göstəricinin “Klassik rus ədəbiyyatı” adlanan I bölməsinin monitorinqindən aydın olur ki, tədqiq olunan dövrdə Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş 235 adda klassik rus ədəbiyyatı haqqında bibliografik informasiya verilmişdir. Maraqlıdır ki, bu dövrdə, daha konkret desək, 1928-ci ildə Azərbaycan dilinə tərcümə olunan ilk əsər N.V.Qoqolun “Evlənmək” adlı iki məclisdən və üç pərdədən ibarət komediyasıdır. Azərnəşrdə 108 səhifə həcmində, 3000 nüsxə tirajla buraxılmış bu kitabın tərcüməçisi Mirzə Məhəmməd Axundov olmuşdur. Tədqiqat aparılan dövrdə nəşr edilmiş son əsər isə Kiçik yaşlı uşaqlar üçün hekayələrdən ibarət olan “Kaştanka” kitabıdır. 1969-cu ildə “Gənclik” nəşriyyatında 48 səhifə həcmində çap olunmuş bu kitabın tərcüməçisi isə Ş.Mirbağirovadır.

Kitabçərisi bibliografiyanın II bölməsi “XX əsr rus ədəbiyyatı” adlanır. Bu bölmədə Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş 508 adda rus ədəbiyyatı haqqında bibliografik informasiya verilmişdir. Bölmənin monitorinqi əsasında qeyd etmək olar ki, tədqiqat dövründə Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş ilk sovet əsəri P.Arlovetsin “Od yurdunda” kitabıdır. R.Mirzə Həsənin tərcümə etdiyi bu əsər neftçilərin həyatından alınmış hekayədir. Cəmi 38 səhifə həcmində olan bu kitab 1925-ci ildə Ali Siyasi Maarif İdarəsinin nəşriyyatında 5000 nüsxə tiraşla işıq üzü görmüşdür. Həmin dövrdə onun nəşr olunmuş əsərlərdən biri 1970-ci ilə aiddir. Belə ki, V.Astafyevin “Ulduz xəzani” adlı povest və hekayələrdən ibarət kitabı “Gənclik” nəşriyyatında 20 min nüsxə tirajla buraxılmışdır.

Kitabçərisi bibliografiyanın III bölməsi “Rus uşaq ədəbiyyatı” adlanır. Bölmədə Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş 531 adda rus uşaq ədəbiyyatı haqqında bibliografik informasiya verilmişdir. Buradan aydın olur ki, tədqiqat dövründə Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş ilk rus uşaq kitabçası

“Çəməndə tülki ilə qurd və yeddi yaşar” adlanır. Tərcüməçi Q.Rəşaddır. 1911-ci ildə Orucov qardaşlarının elektrik mətbəəsində ərəb qrafikası ilə çap olunmuş bu kitabça 21 səhifədən ibarətdir. adlı əsər və tədqiqat aparılan dövrdə nəşr olunan son əsərlərdən Həmin dövrdə nəşr edilmiş sonuncu kitab isə K.Çukovskinin “Aybolit” əsəridir. Kiçik yaşlı uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş bu kitabçanın tərcüməçisi T.Elçin, rəssamı R.Əmirov və A.Hüseynovdur. “Gənclik” nəşriyyatının hazırladığı 10 səhifədən ibarət bu şəkilli kitabça 1969-cu ildə oxuculara çatdırılmışdır.

Kitabiçərisi bibliografik göstəricidə axtarış imkanlarını artırmaq, ondan istifadəni asanlaşdırmaq məqsədilə iki adda köməkçi aparat tərtib olunmuşdur. Onlardan biri əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş “Müəlliflərinin əlifba göstəricisi”, digəri isə “Tərcüməçilərin və redaktorların əlifba göstəricisi” adlı köməkçi aparatdır.

“Müəlliflərinin əlifba göstəricisi” adlı köməkçi aparat vasitəsilə əsərləri rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş 360 nəfər müəllif haqqında bibliografik informasiya almaq olar. Köməkçi aparatın təhlili onu deməyə əsas verir ki, tədqiqat aparılan dövrdə ən çox əsəri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş müəllif A.İ.Kuprindir. Onun 6 adda əsəri, İ.A.Krıllov, A.Fadəyev, A.Safronov, N.Prişvin, K.Paustovckinin 4 adda əsəri dilimizə tərcümə olunmuşdur.

“Tərcüməçilərin və redaktorların əlifba göstəricisi” adlı köməkçi aparatının təhlili onu deməyə əsas verir ki, F.Mehdi 28, R.Rza, M.Rzaquluzadə 26, Ə.Ağayev, M.Arif 23, C.Məcnunbəyov 21, C.Cahanbaxış 19, B.Musayev 18, Ş.Ağayeva 17, Ə.Babayeva 15 əsəri rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə etmişlər.

Monoqrafiyanın nəticə hissəsində vurğulandığı kimi, rus bədii ədəbiyyatı bu gün də öz zənginliyi, rəngarəngliyi ilə seçilir və dünya ədəbiyyatını, bölgədə yaşayan xalqların milli-mənəvi dəyərlərini zənginləşdirərək inkişaf edir. Hazırda rus bədii ədəbiyyatının ən dəyərli nümunələri müasir ədəbiyyatşü-naslar tərəfindən tədqiq olunur, dilimizə tərcümə edilir və Azərbaycan oxucusu tərəfindən sevilə-sevilə oxunur.

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent R.Süleymanovun Azərbaycan oxucusunu klassik və müasir rus ədəbiyyatının orijinal nümunələri ilə tanış etmək məqsədini reallaşdıran çoxcəhətli prosesin tədqiqinə həsr olunmuş “Rus bədii ədəbiyyatının Azərbaycanda nəşri (1920-1970-ci illər)” adlı monoqrafiyası bu gün də mühüm aktualıq kəsb edir. Əsərin Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələri ilə maraqlanan mütəxəssislər, eləcə də bu sahədə tədqiqat aparən araşdırıcılar tərəfindən maraqla qarşılanacağına əminik.

**Knyaz ASLAN
Khuraman AGAYEVA**

**PRESENT MONOGRAPH:
"EDITION OF RUSSIAN ARTISTIC LITERATURE
IN AZERBAIJAN (1920-1970)"**

Summary

The article discusses the features of the monograph "The Publishing of Russian Fiction in Azerbaijan (1920-1970)". The author of this book is Ph.D. in Philology, Associate Professor of the Department of Bibliology and Publishing at the Baku State University Rasim Suleymanov. The monograph was published in 2015.

***Key words:** fiction, world literature, Russian literature, translation, monograph.*

**Князь АСЛАН
Хураман АГАЕВА**

**ЦЕННАЯ МОНОГРАФИЯ:
"ИЗДАНИЕ РУССКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
В АЗЕРБАЙДЖАНЕ (1920-1970)"**

Резюме

В статье рассуждается особенности монографии "Издание русской художественной литературы в Азербайджане (1920-1970)". Автор этой книги является доктор философии по филологии, доцент кафедры книговедения и издательского дела Бакинского государственного университета Расим Сулейманов. Монография издана в 2015 году.

***Ключевые слова:** художественная литература, мировая литература, русская литература, перевод, монография.*

MÜNDƏRİCAT

	<i>REDAKTOR SƏNƏTİ</i>	
Knyaz Aslan	Ədəbi-bədii nəşrlər: təsnifləşdirilməsi, sistemləşdirilməsi, tipləri və növləri.....	7
	<i>KİTABŞÜNASLIQ</i>	
Rasim Süleymanov	“Heydər Əliyev: Şəxsiyyət və zaman” çoxcildli kitabının nəşri məsələləri.....	22
Şəhla Tahirqızı	Bakı Dövlət Universitetində humanitar və sosial sahədə nəşr olunan elmi jurnallar.....	34
Sevda Quliyeva	Şəxsi ensiklopediyaların nəşri (“Üzeyir Hacıbəyov Ensiklopediyası” əsasında).....	45
Ellada Balayeva	1970-1980-ci illərdə “Elm” nəşriyyatının fəaliyyəti.....	50
Nərmin Həsənli	Bakı Slavyan Universitetinin elmi nəşrləri.....	56
	<i>KİTABXANAŞÜNASLIQ</i>	
Eldəniz Məmmədov	VII-XI əsrlərdə Azərbaycanda kitabxana işi....	62
Hicran Zeynalova	Müstəqillik illərində Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının vəzifələri.....	73
Sevda Məmmədova	Kitabxanalarda istifadə edilən müasir avtomatlaşdırma vasitələri haqqında.....	80
Rəqsanə Mayılova	Ali peşə təhsilində akademik kitabxanaların rolu.....	86
	<i>BİBLİOQRAFIYAŞÜNASLIQ</i>	
Sima İsmayılova	Müasir dövrdə kitab ticarəti	
İzzət Mikayılzadə	bibliografiyası.....	92
Solmaz Sadıqova	Dövlət və hüquqa dair informasiya resursları	97
Səbinə Cəfərli	Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemlərində diyarşünaslıq fəaliyyəti.....	103
	<i>BEYNƏLXALQ HÜQUQ</i>	
Gülay Yusifli	Beynəlxalq terrorizmlə mübarizədə beynəlxalq təşkilatların rolu.....	111
	<i>SƏNƏTŞÜNASLIQ</i>	
Ülviyyə Süleymanova	Azərbaycanda kitab qrafikasının inkişafında Əzim Əzimzadənin rolu.....	121
	<i>YENİ NƏŞRLƏR</i>	
Knyaz Aslan	Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələrinə	
Xuraman Ağayeva	həsr olunmuş dəyərli monoqrafiya.....	126

C O N T E N T

EDITORIAL ART		
Knyaz Aslan	Typological features of literary and art editions	7
BIBLIOLOGY		
Rasim Suleymanov	Issues edition of the multivolume book "Heydar Aliyev: the person and the epoch".....	22
Shahla Tahir gizi	Scientific journals, published in the humanitarian and social fields of Baku State University	34
Sevda Guliyeva	The edition of personal encyclopedias (Analysis of U.Hajibeyovs Encyclopedia).....	45
Ellada Balayeva	Activity of the "Elm" Publishing House in 1970-1980 the years.....	50
Narmin Hasanova	Scientific editions of Baku Slavic University....	56
LIBRARY SCIENCE		
Eldaniz Mammadov	Librarianship in Azerbaijan in the VII-XI centuries.....	62
Hijran Ismayilova	Responsibilities of the Azerbaijan State Republic Scientific Medical Library in the years of independence.....	73
Sevda Mammadova	About contemporary means of automation, which are used in libraries.....	80
Ragsana Mayilova	The role of academic libraries in higher vocational education.....	86
BIBLIOGRAPHY		
Sima İsmayılova	Book trade bibliography in modern age.....	92
İzzat Mikayılzade	Information resources on state and law.....	97
Solmaz Sadiqova	Activities of regional in the centralized library systems.....	103
INTERNATIONAL LAW		
Gulay Yusifli	The role of international organizations in fight against international terrorism.....	111
ART SCIENCE		
Ulviya Suleimanova	Development of book graphics in Azerbaijan the role of Azim Azimzadeh.....	121
NEW PUBLICATIONS		

ОГЛАВЛЕНИЕ

	РЕДАКТОРСКОЕ ИСКУССТВО	
Князь Аслан	Типологические особенности литературно-художественных изданий.....	7
	КНИГОВЕДЕНИЕ	
Расим Сулейманов	Учебное политика Гейдара Алиева и его историческое значение на современном этапе.....	22
Шахла Тахиркызы	Научные журналы, опубликованные в гуманитарной и социальной областях в Бакинском Государственном Университете.....	34
Севда Кулиева	Издание личных энциклопедий (анализ Энциклопедии У.Гаджибекова).....	36
Эллада Балаева	Деятельность издательства "Элм" в 1970-1980 годах.....	50
Нармин Гасанли	Научные издания Бакинского Славянского Университета.....	56
	БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЕ	
Элданиз Мамедов	Библиотечное дело в Азербайджане в VII-XI веках.....	62
Иджран Исмаилова	Обязанности Азербайджанской государственной республиканской научной медицинской библиотеки в годы независимости.....	73
Севда Мамедова	О современных средств автоматизации.....	80
Раксана Маилова	Роль академических библиотек в высшем образовании.....	86
	БИБЛИОГРАФОВЕДЕНИЕ	
Сима Исмаилова	Библиография книжной торговли в современном этапе.....	92
Иззат Микайылзаде	Государственные и правовые информационные ресурсы.....	97
Солмаз Садыгова	Краеведческое деятельность в системах централизованных библиотек	103
Сабина Джафарли		
	МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО	
Гюльай Юсифли	Роль международных организаций в борьбе с международным терроризмом...	111
	ИСКУССТВОВЕДЕНИЯ	
Улвия Сулейманова	Роль Азима Азимзаде в развитии книжной графики в Азербайджане.....	121

Князь Аслан Хураман Агаева	<i>НОВЫЕ ПУБЛИКАЦИИ</i> Ценная монография: "Издание русской художественной литературы в Азербайджане (1920-1970)".....	126

Qeyd üçün

Qeyd üçün

Qeyd üçün

Mətbəə müdiri: Əvəz İdrisoğlu
Dizayner: Seymur Abbasov
Operator: Ramin Vidadioğlu
Cildçi: Zəhra Saylova

*Çapa imzalanıb 25.05.2018 - ci il
Sayı 300. Həcmi 17,5 ç.v.
Formatı 70x100 ¹/₁₆. Əla növ kağız*

*AzTU-nun mətbəəsi. H.Cavid pr.25.
Tel: (+012) 539-14-52
E.mail: aztumetbee@yahoo.com*